

PRZEWODNIK DLA NAUCZYCIELI

“DysTRANS-Supporting Dyslexic Individual in Transition from Primary to Lower Secondary School”

Guide For Teachers

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

DysTrans – Wsparcie uczniów dyslektycznych w procesie przejścia z edukacji wczesnoszkolnej do edukacji podstawowej

PRZEWODNIK DLA NAUCZYCIELI

2019

Niniejszy projekt jest finansowany przez program Erasmus + Unii Europejskiej, jednakże Komisja Europejska i Turecka Narodowa Agencja Programu Erasmus + nie są odpowiedzialne za sposób, w jaki mogą być wykorzystane zawarte w nim informacje.

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Dysleksja w krajach partnerskich	8
1.1. Rozumienie terminu 'dysleksja'	8
1.2. Przepisy prawne i wsparcie	10
2. Objawy dysleksji	14
2.1. Jak dysleksja przejawia się w sytuacjach uczenia się?	14
2.2. Emocjonalne i behawioralne problemy powodowane przez trudności w uczeniu się	16
3. Warunki wstępne nabycia dobrych umiejętności czytania/pisania	18
3.1. Percepcja	18
3.1.1. Percepcja wzrokowa	18
3.1.2. Percepcja słuchowa	18
3.1.3. Percepcja fonologiczna i świadomość fonologiczna	19
3.2. Pamięć	20
3.2.1. Pamięć wzrokowa	20
3.2.2. Pamięć słuchowa	20
3.2.3. Pamięć krótkotrwała i pamięć długotrwała	21
3.2.4. Pamięć semantyczna	22
3.3. Uwaga	22
3.4. Orientacja przestrzenna	23
3.5. Umiejętności sekwencjonowania	24
3.6. Mała motoryka	24
4. Trudności w uczeniu się spowodowane przez dysleksję	26
4.1. W czytaniu i pisaniu	26
4.2. W matematyce	29
4.3. W nauce języków obcych	30
4.4. W zakresie historii / geografii / nauk przyrodniczych	31
4.5. W muzyce/plastyce/sporcie	31
4.6. W organizacji i gospodarowaniu czasem	32
5. Jak pomagać?	33
5.1. Jak przygotować materiały "przyjazne" dla dyslektyków?	33
5.2. Rola szkolnego psychologa/ pedagoga	34
5.3. Komunikacja z rodzicami	35
6. Narzędzia wspomagające	37
6.1. Czym są narzędzia wspomagające?	37

6.2. Korzyści dla uczniów z dysleksją	37
6.3. Co jest dostępne w krajach partnerskich ?.....	38
6.3.1. Turcja.....	38
6.3.2. Bułgaria	39
6.3.3. Rumunia	40
6.3.4. Polska	42
6.3.5. Włochy	42
6.3.6. Portugalia	43
Bibliografia:	49
ZAŁĄCZNIK 1: ANALIZY PRZYPADKÓW	52
ZAŁĄCZNIK 2: ĆWICZENIA	81
A2.1. Odpowiednie do wykorzystania na zajęciach w szkole.....	81
A2.2. Do zastosowania w domu	101

Wprowadzenie

W ciągu ostatnich dziesięcioleci dysleksja stała się dobrze znanym określeniem szerokiego zakresu trudności występujących u niektórych osób. Istnieje wiele publikacji, które usiłują wyjaśnić źródło tego problemu i jego przyczyny. Poczynając od roku 1881, gdy Oswald Berkhan po raz pierwszy zidentyfikował podstawowe symptomy tego zjawiska i 1887 roku, gdy okulista Rudolf Berlin ukuł termin “dysleksja”, naukowcy zajmują się tym problemem, usiłując odkryć jego biologiczne przyczyny. Istnieją dziesiątki teorii, które ewoluują wraz z kolejnymi pokoleniami badaczy dysleksji. Z upływem czasu sama definicja dysleksji również ulegała zmianom.

Przed nastaniem dwudziestego wieku uważano, że dzieci, które mają trudności w czytaniu, cierpią na problemy zdrowotne albo są z natury ograniczone lub słabo zmotywowane. W owym czasie do opisywania problemu trudności w czytaniu u dorosłych i dzieci używano zazwyczaj określenia 'ślepoty na wyrazy'. W publikacjach termin 'dysleksja' zaczął konsekwentnie wypierać stare określenie dopiero w połowie lat trzydziestych dwudziestego wieku. W przybliżeniu w tym samym okresie trudności w uczeniu się, a szczególnie dysleksja, zaczęły być postrzegane jako problem przede wszystkim edukacyjny. Dopiero w drugiej połowie dwudziestego wieku przestano uważać, że specyficzne trudności w czytaniu u dzieci są kwestią medyczną i uznano, że najlepiej jest zająć się tym problemem w środowisku edukacyjnym.

Opublikowany w roku 2009 raport autorstwa Sir Jima Rose'a pt. “Identyfikowanie i nauczanie dzieci i młodych osób z dysleksją”¹ podał następujący opis dysleksji: “Dysleksja jest trudnością w uczeniu się, która przede wszystkim wpływa na umiejętności potrzebne do poprawnego i płynnego czytania słów oraz stosowania właściwej pisowni”. Autor dodaje, że można zaobserwować równoległe występujące trudności w obszarach języka, koordynacji motorycznej, obliczania w pamięci, koncentracji i samoorganizacji, chociaż nie są one same w sobie znacznikami dysleksji. Charakterystycznymi cechami dysleksji są trudności w zakresie świadomości fonologicznej, pamięci werbalnej i tempa przetwarzania informacji werbalnej, a także problemy w przetwarzaniu informacji wzrokowych i słuchowych. Osoby z dysleksją mogą posiadać jednocześnie zestaw umiejętności, ale też problemów, które utrudniają im uczenie się. Poza tym, niektóre z nich posiadają szczególne zdolności w innych sferach (niepowiązanych z czytaniem i pisanem), takie jak rozwiązywanie zadań, działania twórcze, projektowanie itd.

Dysleksja może być trudna do zdefiniowania, ponieważ przyczyny jej mierzalnych objawów mogą być bardzo zróżnicowane. Złożoność problemu powiększa to, że dysleksja oraz trudności w czytaniu i pisaniu mogą się różnić w zależności od otoczenia kulturowego i językowego. *Nie można mówić o “typowym dyslektyku”. Należy rozumieć każdą osobę i pomagać jej w odniesieniu do jej konkretnych cech.*

Według ostatnich danych statystycznych około 15% światowej populacji, czyli ponad miliard ludzi, cierpi na dysleksję. Większość z nich nie jest tego świadoma. Jeśli założymy, że te same proporcje występują w Europie, to oznacza to, że mamy około 100 milionów osób dyslektycznych w różnym wieku. Znacząco to też, że dyslektyczni uczniowie są praktycznie w każdej klasie szkolnej.

---

¹ Rose, J. “Identifying and Teaching Children and Young People with Dyslexia and Literacy Difficulties”, available at <http://www.thedyslexia-spldtrust.org.uk/media/downloads/inline/the-rose-report.1294933674.pdf> (last accessed 4 July 2018)

Dysleksja występuje u osób ze wszystkich środowisk, grup językowych i krajów, chociaż liczba osób i przejawy tego zaburzenia mogą się różnić w zależności od języka.

Niestety, wielu dzieciom, które przejawiają trudności w czytaniu, pisaniu i szkolnej nauce, a nie mają problemów z intelektem, zarzuca się lenistwo i brak pracowitości, chociaż ich problemy mogą wynikać z dysleksji. Jeżeli nie są w porę zdiagnozowane i nie otrzymają odpowiedniego wsparcia na wszystkich etapach swojej edukacji, to wiele z nich czekać złe wyniki w szkole, niska samoocena, lęki, brak motywacji i spadek zainteresowania nauką i szkołą.

Obecnie, gdy wszystkie kraje europejskie dokładają starań, aby wcielić zasady edukacji włączającej, temat wczesnego rozpoznania i wczesnej interwencji w przypadkach dysleksji staje się coraz bardziej istotny.

Pierwsza zasada Europejskiego Filaru Praw Socjalnych² podaje, że każdy człowiek ma prawo do dobrej, włączającej edukacji, doksztalcania i edukacji ustawicznej, aby zachowywać i nabywać umiejętności, które umożliwią mu pełny udział w życiu społecznym i skuteczne poruszanie się na rynku pracy. Na szczycie w Göteborgu w 2017 przywódcy państw i szefowie rządów państw europejskich dyskutowali nad tym, jak zaprząć pełny potencjał edukacji i kultury jako siłę napędową do tworzenia miejsc pracy, wzrostu gospodarczego i sprawiedliwości społecznej, a także jako sposób na doświadczanie tożsamości europejskiej w całej jej różnorodności.

Badania pokazują, że jedynym właściwym rozwiązaniem problemu dysleksji jest ciągła i długotrwała interwencja, wspierająca rozwój różnych umiejętności i zdolności, które są osłabione przez dysleksję.

Im wcześniej problem zostanie rozpoznany i im szybciej jest podjęta interwencja, tym bardziej możliwe będą pozytywne rezultaty. Zarówno psychologowie jak i edukatorzy zgadzają się, że ocena czynników ryzyka i wzmocnienie rozwoju dzieci przedszkolnych i dzieci na początkowym etapie nauki czytania są kluczowym sposobem zapobiegania potencjalnym specyficznym problemom, w tym dysleksji (np. Nicolson, Fawcett 2008).

Chociaż problem jest wyraźnie zauważany w większości krajów, a badacze ostrzegają, iż staje się coraz poważniejszy (powody tego stanu rzeczy nie są przedmiotem niniejszej pracy), to nie ma dość specjalistów w szkołach, którzy z jednej strony wspieraliby dyslektycznych uczniów i ich rodziny, a z drugiej strony zapewniłoby pomoc i wsparcie dla nauczycieli, którzy mają w swoich klasach uczniów dyslektycznych i muszą znaleźć sposób na właściwe ich nauczanie.

Dlatego jest niezmiernie ważne, aby nauczyciele rozumieli naturę dysleksji, jej przejawy i konsekwencje i aby mieli wiedzę o sposobach, dzięki którym mogą pomagać i wspierać uczniów w pokonywaniu ich trudności.

Niestety, wiele szkół nadal 'nie jest przygotowanych na różnorodność potrzeb w zakresie uczenia się, które pojawiają się w klasie [...]. Gdy uczniowie są uczeni w sposób, który nie jest spójny z tym, jak się uczą, naturalne zalety ich umysłów są zaniedbywane'³.

Ankieta przeprowadzona w sześciu krajach partnerskich (Turcji, Bułgarii, Rumunii, Polsce, Włoszech i Portugalii), objęła 136 nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjalnych, którzy

---

² European Pillar of social rights, available at https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en (Ostatnio korzystano 5 lipca 2018)

³ Barringer et al., 2010 pag. XVII.

w olbrzymiej większości potwierdzili, że nie czują się dość kompetentni, by zapewnić właściwe wsparcie swym dyslektycznym uczniom i że potrzebują doksztalcenia w tym zakresie.⁴

Inny poważnym problemem jest to, że wielu rodziców nie chce przyznać przed samymi sobą, że ich dziecko ma problemy lub że odkładają zwrócenie się o profesjonalną pomoc w nadziei, że dziecko 'wyrośnie' z problemu i dorówna swoim rówieśnikom. Istnieje też obawa, że formalna ocena i diagnoza 'zaszufladkuje' ich dziecko i nauczyciele oraz inne dzieci zmienią swoje nastawienie do niego. Niestety niedostatek w szkołach specjalistów, którzy są przygotowani do pracy z dyslektycznymi dziećmi, prowadzi do kolejnego pytania: "Co się stanie, jeżeli dziecko zostanie zdiagnozowane? Czy otrzyma potrzebne wsparcie?". Sami rodzice, nie znając istoty dysleksji, trudności, jakie ona powoduje i ich konsekwencji (społecznych i behawioralnych), często zarzucają dzieciom lenistwo i niechęć do uczenia się.

Wielu ankietowanych rodziców mówi, że spędzają dużo czasu, pomagając dzieciom w uporaniu się z pracą domową i lekcjami, ale są świadomi, że nie mają wiedzy potrzebnej do robienia tego skutecznie. Podobnie jak ankietowani nauczyciele, rodzice także wyrażają pragnienie i potrzebę nabycia głębszej wiedzy, aby rozumieć swoje dzieci i im pomagać.

---

⁴ DysTRANS: International Need Analysis, 2018. Available at https://issuu.com/emanuelaeto9/docs/international_analysis (Ostatnio korzystano 5 lipca 2018)

1. Dysleksja w krajach partnerskich

W Europie można zaobserwować wielką różnorodność w zakresie zagadnień związanych z dysleksją. W poszczególnych krajach specjaliści przyjęli i stosują różne definicje dysleksji. Każdy kraj wprowadził swoje własne normy dotyczące procedur oceny i różne przepisy dotyczące wsparcia dla uczniów dyslektycznych na różnych etapach edukacji.

Poniżej prezentujemy krótkie omówienie definicji stosowanych w krajach partnerskich, procedur diagnostycznych i przepisów prawnych odnoszących się do dysleksji.

1.1. Rozumienie terminu 'dysleksja'

Definicja terminu 'dysleksja' autorstwa Międzynarodowego Towarzystwa Dysleksji (IDA) brzmi: “Dysleksja jest specyficznym zaburzeniem uczenia się, które ma podłoże neurobiologiczne. Charakteryzuje się trudnością w poprawnym i/lub płynnym rozpoznawaniu słów oraz trudnościami z ortografią i dekodowaniem. Trudności te zazwyczaj wynikają z braków w fonologicznym komponencie języka, które są niepożądane w relacji do innych zdolności poznawczych i zapewnienia efektywnego nauczania w szkole. Dalsze konsekwencje mogą obejmować problemy w czytaniu ze zrozumieniem i zmniejszenie ilości czytanego materiału, co może hamować rozwój słownictwa i wiedzy ogólnej”⁵.

TURCJA

W Turcji dysleksja (zaburzenia czytania, które powodują, że dzieci mają trudności w zrozumieniu powiązań liter i dźwięków), dysgrafia (problemy z pisaniem, które prowadzą do trudności z pisownią, doбором słów, formowaniem liter, gramatyką i interpunkcją), dyskalkulia (trudności w wykonywaniu podstawowych działań matematycznych i rozumieniu pojęć matematycznych) i dyspraksja (osłabienie umiejętności motorycznych) są uważane za typy specyficznych trudności w uczeniu się (SLD), i przez to są umieszczane w kategorii niepełnosprawności ^{6,7} (Baydık, 2011; Korkmazlar, 2003).

BULGARIA

Również w Bułgarii dysleksja jest uważana za jedną z specyficznych trudności w uczeniu się. Według profesor V.Matanovej “Dysleksja jest ogólną kategorią specyficznych zaburzeń w uczeniu się, która odnosi się do siedmiu konkretnych sfer funkcjonowania: mowy impresywnej, języka ekspresywnego, podstawowych umiejętności czytania, czytania ze zrozumieniem, podstawowych umiejętności matematycznych i matematycznego myślenia”⁸. Innymi słowy, termin “dysleksja” jest używany do określenia szerokiej gamy specyficznych trudności w uczeniu się. Także terminy dysgrafia, dyskalkulia and dyspraksja są używane przez specjalistów do określania trudności w konkretnych obszarach uczenia się.

---

⁵ International Dyslexia Association. Definition of Dyslexia. Available at: <https://dyslexiaida.org/definition-of-dyslexia/> (Accessed on 15 July 2018)

⁶ Baydık, B.(2011) Study of Usage of Reading Strategies of Students with Reading Difficulties and Teaching Practices of Teachers on Understanding Reading. *Education and Science*, 6(162).

⁷ Korkmazlar, O. (2003). Öğrenme bozukluğu ve özel eğitim [Learning disabilities and special education]. *Farklı gelisen çocuklar*, 147-171

⁸ Матанова В., Дислексия, Софи-Р, 2001

RUMUNIA

W Rumunii termin 'dysleksja' obejmuje tylko trudności w czytaniu. Dysleksja jest częścią specyficznych trudności w uczeniu się, które są postrzegane jako ogólne określenie szerokiej gamy trudności w uczeniu się (takich jak czytanie, pisanie, obliczanie i rozumowanie matematyczne). Nie są one postrzegane jako choroba lub niedobór, ale jako szczególny sposób przetwarzania informacji, wynikający z odmiennego rozwoju i funkcjonowania ośrodkowego układu nerwowego.

POLSKA

Według definicji Polskiego Towarzystwa Dysleksji, dysleksja rozwojowa to specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci o prawidłowym rozwoju umysłowym. Spowodowane są zaburzeniami niektórych funkcji poznawczych, motorycznych i ich integracji, uwarunkowanymi nieprawidłowym funkcjonowaniem układu nerwowego.

Najczęściej stosuje się termin "dysleksja rozwojowa" dla określenia syndromu specyficznych trudności w uczeniu się czytania i pisania. Można w nim wyróżnić trzy węższe zakresy tych trudności, które mogą występować w sposób izolowany (osobno) lub razem, w różnych kombinacjach:

- DYSLEKSJA - specyficzne trudności w czytaniu;
- DYSORTOGRAFIA - specyficzne trudności z opanowaniem poprawnej pisowni (w tym błędy ortograficzne);
- DYSGRAFIA - niski poziom graficzny pisma.

WŁOCHY

We Włoszech dysleksja jest uważana za element szerszego zjawiska specyficznych trudności w uczeniu się wraz z dyskalkulią, dysgrafią i dysortografią. Według Ustawy 170/ 2010, specyficzne trudności w uczeniu się są zaburzeniami występującymi przy "istnieniu adekwatnych zdolności poznawczych, braku patologii neurologicznych i deficytów zmysłowych, ale mogącymi powodować istotne ograniczenia w pewnych czynnościach życia codziennego"⁹.

PORTUGALIA

Termin 'dysleksja' jest zdefiniowany przez Portugalskie Stowarzyszenie Dysleksji (Associação Portuguesa de Dislexia) jako "dysfunkcja neurologiczna, która objawia się pod postacią trudności w czytaniu u osób o przeciętnej lub ponadprzeciętnej inteligencji. Te chroniczne trudności nie są związane z jakością nauczania, poziomem intelektualnym, społeczno-kulturowymi możliwościami czy zmianami w obrębie zmysłów. Posiada ona źródła neurobiologiczne, wykazuje zróżnicowanie w strukturze i funkcjonowaniu neurologicznym i

---

⁹ Legge 170/2010: "Nuove norme in materia di disturbi specifici di apprendimento in ambito scolastico" (Law 170/2010: "New rules on specific learning disabilities in the school environment"). Pobrano z: <https://www.aiditalia.org/it/dislessia-a-scuola/legge-170-2010>

może być uwarunkowana genetycznie”¹⁰. Chociaż dotyczy trudności w czytaniu, to może wywierać skutki w innych sferach uczenia się oraz na poziomie emocjonalnym i behawioralnym.

1.2. Przepisy prawne i wsparcie

TURCJA

Turcja zaczęła włączać uczniów z niepełnosprawnościami do edukacji głównego nurtu od roku 1997, kiedy ratyfikowano Ustawę nr 573. Przepis ten stanowił, że integracja szkolna jest obowiązkowa. Według Wytycznych Edukacji Specjalnej z roku 2000, w szkołach wdrażających integrację, każda klasa powinna mieć taką samą liczbę uczniów z niepełnosprawnościami. Co więcej, w danej klasie nie może być więcej niż dwóch uczniów o tym samym typie niepełnosprawności. Mimo że Ministerstwo Edukacji uznaje pojęcie specyficznych trudności w uczeniu się od 1997 roku, wprowadzanie norm i wykorzystywanie indywidualnych planów kształcenia rozpoczęło się dopiero w 2006 roku. Zakłada się, że nauczyciele będą otrzymywali wsparcie ze strony szkolnych doradców oraz państwowych Ośrodków Badawczo - Doradczych. Od wprowadzenia w roku 2009 Programu Wsparcia Edukacyjnego dla osób ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, systemy wsparcia dla osób dyslektycznych i ich nauczycieli cechuje coraz lepsze i intensywniejsze działanie.

W Turcji oficjalne rozpoznanie w kierunku dysleksji czy specyficznych trudności w uczeniu się (SLD) może być przeprowadzone wyłącznie przez psychiatrów wieku dziecięcego i dorastania. Następnie odpowiedzialność za pracę z uczniami ze zdiagnozowaną dysleksją przejmują ośrodki badawczo - doradcze, prywatne ośrodki konsultacyjne, pedagodzy szkolni, psychologowie i fachowcy z zakresu edukacji specjalnej. Program Wsparcia dla osób z SLD (włącznie z dysleksją) posiada trzy moduły złożone z 750 godzin zajęć szkolnych. (Przygotowanie do: uczenia się, czytania, pisanie, matematyki). Jeżeli zachodzi taka konieczność, każdy uczeń może skorzystać z tego programu dwukrotnie pod warunkiem, że wymagane procedury zostaną przeprowadzone w cyklu rocznym.

BULGARIA

Chociaż pierwsze artykuły na temat dysleksji opublikowano w Bułgarii w latach osiemdziesiątych XX wieku, to nie ma ogólnej polityki rządowej dotyczącej dysleksji ani zobowiązujących aktów prawnych. Do niedawna głównym przepisem dotyczącym dysleksji była Ustawa Nr 1 o kształceniu dzieci i studentów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, ale nawet w niej termin 'dysleksja' nie pojawił się aż do roku 2015. We wrześniu 2015 roku parlament ratyfikował zmienioną Ustawę Nr 1, gdzie po raz pierwszy wśród specyficznych potrzeb edukacyjnych wymieniono dysleksję, dysgrafię i dyskalkulię. W grudniu 2017 roku Ustawa Nr 1 została zastąpiona dokumentem o nazwie Ustawa o Edukacji Integracyjnej. Jest to nadal nowy temat i wdrażanie działań, wobec braku procedur monitorujących, pozostaje w sferze indywidualnej inicjatywy pracodawców, dyrektorów szkół i kierownictwa uniwersytetów.

Ocena jest zazwyczaj inicjowana przez rodziców. Jeżeli nauczyciel podejrzewa, że trudności szkolne ucznia mogą być spowodowane przez dysleksję, może on doradzić rodzicom przeprowadzenie diagnozy, ale nie może ona być wykonana wbrew ich woli. Diagnoza może

---

¹⁰ Associação Portuguesa de Dislexia (Portuguese Dyslexia Association). Pobrano z: <http://www.dislex.co.pt/>

być przeprowadzona w wyspecjalizowanych ośrodkach medycznych przez psychiatrów dziecięcych i psychologów klinicznych, a gdy jest to konieczne, również we współpracy z logopedami i neurologami. W Bułgarii nie ma standardowego testu do diagnozowania dysleksji. Różni specjaliści używają różnych testów. Ocena, na ile umiejętności danego ucznia w zakresie czytania, pisania i matematyki są odpowiednie dla jego wieku, zależy od danego specjalisty.

Podmioty wspierające dzieci i dorosłych z dysleksją, a także nauczycieli dzieci dyslektycznych są obecnie ograniczone do organizacji pozarządowych, prywatnych specjalistów i zespołów akademickich na niektórych uniwersytetach.

RUMUNIA

Istnienie kategorii dzieci z dysleksją, dysgrafią i dyskalkulią zostało po raz pierwszy prawnie uznane w Ustawie 6/2016, będącej dopełnieniem Ustawy Edukacyjnej Nr 1/2011 w zakresie kształcenia osób z trudnościami w uczeniu się. Bardziej szczegółowe Rozporządzenie Nr 3124/2017 określa metodologię wsparcia osób z trudnościami w uczeniu się, ustala właściwe procedury diagnozowania pod kątem dysleksji, dysgrafii i dyskalkulii, a także typ interwencji właściwy dla zapewnienia tym osobom zindywidualizowanego i spersonalizowanego kształcenia.

Kompleksowa ewaluacja w celu ustalenia diagnozy jest dokonywana przez mających potwierdzone prawnie kwalifikacje specjalistów: psychologów, nauczycieli, pedagogów szkolnych, logopedów i lekarzy. Diagnoza jest prowadzona według zasad klasyfikacji diagnostycznej ICD-10 i DSM-5 i służy do określenia typu zaburzenia, a także jego nasilenia (łagodne, średnie, poważne) i dostosowanej do niego intensywności wsparcia, zależnej od podatności na interwencję¹¹ (David, Rosan, 2017).

Podstawowa interwencja może być prowadzona przez psychologa klinicznego w cyklu ograniczonym do 5 sesji, a dalsza, o ile jest to konieczne, prewencyjno – rehabilitacyjna interwencja logopedyczna może być prowadzona przez psychologa edukacji specjalnej. Bezpłatne wsparcie dla dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się jest zapewniane przez szkołę za pośrednictwem Regionalnych Ośrodków Badań i Wsparcia Edukacyjnego (CJRAE), które działają od roku 2003 i podlegają Regionalnym Inspektoratom Szkolnym. Istnieją też różne typy organizacji pozarządowych i specjalistycznych stowarzyszeń, które zapewniają zajęcia rehabilitacyjne dla tych uczniów, zazwyczaj w ramach różnych projektów, za opłatą lub bezpłatnie.

POLSKA

W Polsce prawa uczniów z dysleksją rozwojową regulują rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej (m.in. Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dn. 30 kwietnia 2007 roku w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych, Rządowy program wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z dnia 29.07.2008r.). Obligują one szkołę bądź przedszkole do udzielania uczniom ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się specjalistycznej pomocy, dostosowanej do ich potrzeb, począwszy już od okresu przedszkolnego.

---

¹¹ David, C., Rosan, A. (2017). Principles of Diagnosis Based on Scientific Evidence in Specific Learning Disorders, Cluj Napoca, Argonaut; Limes

Gwarantują one uczniom prawo do:

- wczesnej diagnozy;
- wczesnej, specjalistycznej interwencji:
  - program i metody nauczania dostosowane do potrzeb, możliwości i stylu uczenia się;
  - udział w zajęciach korekcyjno-kompensacyjnych;
  - poradnictwo i zajęcia psychoedukacyjne dla rodziców, uczniów i nauczycieli;
- dostosowania wymagań szkolnych i sposobu oceniania do możliwości ucznia (nauczyciel jest zobowiązany przestrzegać wskazań zawartych w opinii wydanej przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną);
- zwolnienia z nauki drugiego języka obcego w wypadku uczniów ze stwierdzoną głęboką dysleksją;
- wyrównania szans podczas egzaminów;
- wyrównania szans edukacyjnych przez profilaktykę niepowodzeń szkolnych.

Instytucjami odpowiedzialnymi za diagnozowanie dysleksji są poradnie psychologiczno - pedagogiczne. Uczniowie z podejrzeniem dysleksji mogą być tam diagnozowani na wniosek rodziców przez uprawnionych specjalistów: psychologa, pedagoga, logopedę. Dodatkowo korzysta się z konsultacji lekarskich (np. okulisty, neurologa, laryngologa, foniatry) aby wykluczyć wadę danego zmysłu. W przypadku, gdy u dziecka pojawiają się zaburzenia nerwicowe czy depresja, jest ono kierowane na psychoterapię lub konsultację psychiatryczną.

W Polsce specjaliści stoją na stanowisku, iż w diagnozowaniu dysleksji istotne jest dokonanie rozpoznania jak najszybciej, jeszcze w okresie poprzedzającym naukę szkolną, bądź na początku edukacji szkolnej, w formie objawów ryzyka dysleksji. Do badań diagnostycznych włącza się wówczas Skalę Ryzyka Dysleksji opracowaną przez Martę Bogdanowicz. W wieku 8 - 9 lat (z końcem klasy II) można dokonać wstępnej diagnozy dysleksji, zaś ostateczna diagnoza dysleksji rozwojowej może być sformułowana na przełomie okresu nauczania zintegrowanego i przedmiotowego (klasa III), jeżeli pomoc dotychczas udzielona dziecku w domu i w szkole, nie przyniosły zdecydowanej poprawy, a więc nie spowodowały złagodzenia lub ustąpienia trudności w czytaniu i pisaniu. Pomoc terapeutyczna jest udzielana dzieciom z dysleksją na terenie szkoły oraz w poradniach psychologiczno – pedagogicznych. W Polsce działa także Polskie Towarzystwo Dysleksji, posiadające 70 oddziałów na terenie całego kraju, w których można szukać wsparcia i pomocy.

WŁOCHY

Ocena i wsparcie uczniów ze specyficznymi trudnościami w nauce (łącznie z dysleksją) są uregulowane przez Ustawę Nr 170 wydaną w roku 2010. Chroni ona prawo dzieci dyslektycznych do nauki i daje szkołom możliwość modyfikacji stosowanych metod, aby zachęcić uczniów przez wykorzystanie ich rzeczywistego potencjału w odniesieniu do ich specyficznych potrzeb.

Włoskie Ministerstwo Edukacji nałożyło na każdą szkołę podstawową obowiązek zatrudnienia nauczyciela do spraw specyficznych trudności w nauce, który ma pomagać kadrze pedagogicznej w pracy z uczniami mającymi trudności w nauce i w zapewnianiu uczniom potrzebnego wsparcia. Co więcej, ostatnio wprowadzono szereg rozwiązań

wspierających ekonomicznie rodziny osób z dysleksją, jak na przykład ulgi podatkowe przy zakupie narzędzi wspomagających.

Diagnozowanie dysleksji i dysgrafii jest możliwe we Włoszech po ukończeniu drugiej klasy szkoły podstawowej, a dyskalkulii po trzeciej klasie. Diagnoza może być przeprowadzona w lokalnym państwowym ośrodku zdrowia na życzenie rodziców, które jest poparte ewaluacją szkolną. Jeśli u ucznia zostanie rozpoznana dysleksja (dysgrafia lub dyskalkulia), specjalistyczny zespół, we współpracy z wychowawcą klasy, sporządza spersonalizowany plan edukacyjny, który obejmuje profil funkcyjny ucznia oraz wszystkie potrzebne strategie nauczania i narzędzia kompensacyjne, a także kryteria ewaluacyjne.

PORTUGALIA

Od roku 2008 do 2018 do roku wsparcie w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych oparte było na Ustawie Nr 3/2008. Dokument ten chronił prawa uczniów do otrzymywania dostosowań w zależności od ich specyficznych trudności i potrzeb. Jeszcze kilka lat temu uważano, że dyslektyczni uczniowie mają problemy na innym podłożu i że nie zawsze mogą odnieść korzyści z profesjonalnego wsparcia. Obecnie sytuacja jest już inna; gdy ocena potwierdzi, że trudności w nauce wynikają z dysleksji, uznaje się, że uczeń ma specjalne potrzeby edukacyjne i może korzystać z wszelkich form wsparcia zgodnie z Ustawą Nr 3/2008. Gdy 6 lipca 2018 działanie Ustawy 3/2008 dobiegło końca, wprowadzono nową Ustawę 54/2018 z dnia 6 lipca 2018 roku, przyznającą prawo do integracyjnej edukacji wszystkim uczniom. Nowe prawo kładzie kres kategoryzacji uczniów łącznie z pojęciem "specjalnych potrzeb edukacyjnych" i oferuje szersze spojrzenie, traktujące szkołę jako całość oraz kładzie nacisk na edukacyjny odzew.

Formalna diagnoza i ocena mogą być przeprowadzone najwcześniej po dwóch latach nauki szkolnej przez logopedę, psychologa i lekarza. Jednak, o ile istnieją wskaźniki sugerujące możliwość występowania dysleksji, dziecko powinno być monitorowane (nawet w przypadku braku diagnozy), aby zapobiec pogłębieniu istniejących trudności.

Większość szkół w Portugalii prowadzi specjalne zajęcia wspierające dla dzieci z dysleksją. Niektóre szkoły wdrażają projekty nakierowane na wspieranie uczniów, u których występują wskaźniki potencjalnego wystąpienia trudności w czytaniu i pisaniu, w zakresie relacji społeczno - szkolnych i w uczeniu się.

2. Objawy dysleksji

Dysleksja jest stanem wrodzonym, który utrzymuje się przez całe życie. Nie jest to wirus, którym można się zarazić, ani choroba, którą można wyleczyć kosztownymi lekami. Dysleksja to odmienny sposób myślenia i postrzegania, który bez wątpienia ma swoje pozytywne strony i który w żadnej mierze nie jest lepszy ani gorszy niż sposób tradycyjny. Jednak w przypadku uczenia się i osiągnięć edukacyjnych w niedyslektycznym systemie edukacyjnym, w którym wszystko, co wychodzi poza konwencjonalne ramy, jest 'odchyleniem', dysleksja powoduje trudności i staje się problemem. Pokonanie konsekwencji tego stanu wymaga długiej, systematycznej, codziennej i intensywnej pracy.

Z wiekiem symptomy dysleksji ulegają zmianie. Pewne wskaźniki występują w okresie wczesnodziecięcym, na długo przed pójściem dziecka do szkoły. W tym okresie możemy mówić jedynie o "ryzyku dysleksji". Na tym etapie praca powinna być nakierowana na identyfikację słabych stron w zakresie umiejętności opisanych w następnej części przewodnika, jako warunek wstępny do nabycia umiejętności dobrego czytania i pisania oraz do tworzenia i doskonalenia tych umiejętności, aby przygotować dziecko do wyzwań czekających na nie w szkole.

2.1. Jak dysleksja przejawia się w sytuacjach uczenia się?

Nie ma dwóch dyslektycznych uczniów, którzy doświadczają tych samych objawów lub mają całkowicie identyczne problemy. Jednakże większość z nich posiada 10 – 15 wymienionych poniżej cech. Objawy te mogą ulegać zmianom z dnia na dzień w zależności od otoczenia, poziomu stresu, stanu zdrowia itp. Dlatego specjaliści mówią zazwyczaj, że najbardziej standardową cechą dysleksji jest to, że nie jest standardowa.

W CZYTANIU

Uczeń:

- odczytuje wyraz w zdaniu, ale ma trudności z przeczytaniem tego samego wyrazu w następnym zdaniu;
- potrafi oddać fonetycznie pojedynczą literę, ale ma trudności z poprawnym odkodowaniem niektórych nowych słów;
  - ma trudności z odczytaniem nieznanymi słów wyjętych z tekstu (kiedy nie może kierować się kontekstem lub gdy nie ma obrazków pomagających pojąć znaczenie wyrazu). Gdy wyraz nie jest poprawnie odkodowany, może się zdarzyć, że dziecko wymawia inne słowo, które zaczyna się tak samo i ma w przybliżeniu podobną długość lub opuszcza/dodaje litery czy przestawia kolejność liter w krótkich wyrazach ("od" zamiast "do", "sok" zamiast "kos", etc.);
  - czytając na głos, robi to powoli, potyka się na początku wyrazów, robi długie pauzy, często ignoruje znaki przestankowe;
  - szybko się męczy nawet po krótkim czasie czytania;
  - ma niski poziom zrozumienia czytanego tekstu, głównie dlatego, że wkłada dużo wysiłku w proces czytania (odkodowywanie). Znacznie lepiej rozumie ze słuchu;
  - myli wyrazy podobne z wyglądu, nawet gdy zmienia to znaczenie wyrażenia/zdania ("rata" zamiast "krata"; "stary" zamiast "szary", etc.);
  - zastępuje niektóre wyrazy innymi, które są bliskie znaczeniowo, nawet gdy wyglądają całkowicie odmiennie ("dojechać" zamiast "dotrzeć");

- czyta niepoprawnie – opuszcza lub wstawia krótkie słowa – przyimki i spójniki (i, lub, w);
- zmienia zakończenia wyrazów (czyta "latom" jako "latem", "ładnie" jako "ładne", etc.).

W PISANIU

- nietypowy chwyt ołówka;
- młodzi uczniowie często kładą głowę na ławce, żeby obserwować podczas pisania końcówkę ołówka/długopisu;
- dzieci tak mocno ściskają ołówek, że szybko odczuwają napięcie i zmęczenie dłoni;
- pisanie jest powolne, widać wkładany w nie wysiłek, nie jest to działanie mechaniczne;
- dziecko pisze litery, zaczynając i kończąc w nietypowych miejscach;
- dziecko ma trudności w utrzymaniu liter w linii;
- przepisywanie tekstu z tablicy jest powolne i "bolesne". Dziecko podnosi wzrok, "chwytą" jedynie kilka liter, a następnie opuszcza wzrok, aby zapisać te litery w zeszycie, potem znów podnosi wzrok, żeby "złapać" kolejnych kilka liter. Czynność ta jest powtarzana wiele razy. Dziecko często 'gubi' miejsce, przekreśla pisownię, przeocza wielkie litery i znaki interpunkcyjne;
- problemy w rozmieszczeniu słów na stronie podczas pisania. Wyrazy mogą być zbite razem lub są w bardzo dużych odstępach. Brakuje marginesów i zaznaczenia nowych akapitów;
- dziecko ma niezwykle duże trudności w opanowaniu pisma ręcznego i ma nieustanne kłopoty z rozróżnieniem w zapisie podobnie wyglądających liter, takich jak m-n, l-t-f etc.;
- Pisanie ze słuchu stanowi wielką trudność;
- Uczeń systematycznie zapisuje niepoprawnie nawet popularne wyrazy (nawet gdy ten sam wyraz powtarza się w tekście);
- uczeń robi błędy w pisowni, nawet gdy przepisuje z tablicy lub z książki;
- pismo wskazuje na brak pewności – wygląda dość nieporadnie;
- uczeń usiłuje unikać zadań, które wymagają pisania;
- uczeń zna znaki przestankowe, ale nie potrafi ich stosować podczas pisania;
- gdy jest proszony o dokonanie samooceny/poprawy swojej pracy pisemnej, uczeń nie dostrzega błędów – czyta to, co według jego wiedzy powinno być napisane, a nie to, co jest rzeczywiście napisane.

W MATEMATYCE

Uczeń:

- może mylić podobnie wyglądające cyfry, np. 6 i 9 lub pisać liczby, przedstawiając cyfry (np. 52 zamiast 25);
- może wykonać dodawanie tam, gdzie jest potrzebne odejmowanie;
- ma trudności w rozwiązywaniu zadań opisowych – słaba technika czytania powoduje niski poziom zrozumienia;
- ma trudności w wykonywaniu działań arytmetycznych we właściwej kolejności;
- ma trudności w zapamiętywaniu tabliczki mnożenia, wzorów i pojęć oraz w posługiwaniu się nimi.

W INNYCH OBSZARACH

Uczeń:

- ma trudności w organizowaniu i planowaniu działań;
- może umieć odczytać godzinę na zegarze, ale może mieć trudności z oceną, ile czasu potrzeba na wykonanie zadania;
- potrzebuje więcej niż przeciętną ilość czasu na wykonanie zadania;
- wypada lepiej odpowiadając ustnie niż w sprawdzianach pisemnych;
- usiłuje odkładać w czasie zadania, które sprawiają mu trudności;
- potrafi z powodzeniem ukończyć zadanie, ale często potrzebuje dodatkowych instrukcji;
- męczy się dość szybko (kiedy wykonuje zadania szkolne wymagające czytania i pisania);
- ma problemy z uwagą (łatwo się rozprasza);
- boi się popełnić błąd;
- ma niską samoocenę i pewność siebie;
- ma niskie umiejętności komunikacyjne i społeczne.

2.2. Emocjonalne i behawioralne problemy powodowane przez trudności w uczeniu się

Dysleksja jest stanem utrzymującym się przez całe życie i może prowadzić do skrajnej frustracji. Trudno jest dzieciom zrozumieć, jakie są źródła ich trudności, a ich frustracja powoduje wiele emocjonalnego dyskomfortu.

Samuel T. Orton był jedną z pierwszych osób, które zwróciły uwagę na emocjonalne aspekty dysleksji. Jego badania wykazały, że większość dzieci w wieku przedszkolnym, które później przejawiają symptomy dysleksji, jest wesoła i dobrze przystosowana. Problemy emocjonalne zaczynają się pojawiać, gdy dzieci idą do szkoły i napotykać pierwsze trudności w nauce czytania i pisania.

W edukacji głównego nurtu, uczniowie dyslektyczni mają trudności w tym obszarze, który nauczyciele i inni uczniowie cenią najbardziej, czyli w osiągnięciach edukacyjnych. Nie potrafią szybko czytać, nie potrafią pisać, mają problemy z ortografią, nie potrafią zapamiętać wystarczającej liczby faktów, niektórzy z nich mają problemy z matematyką, inni nie są dobrzy w sporcie... Jednocześnie wiele dzieci z dysleksją ma przeciętny lub ponadprzeciętny poziom inteligencji. Widzą, że ich koledzy i rówieśnicy wypadają lepiej, nawet gdy poświęcają mniej czasu i wysiłku na naukę, podczas gdy one nie mogą dotrzymać im kroku niezależnie od tego, jak intensywnie pracują. Wszystko to niewątpliwie prowadzi do stale doświadczanego poczucia niepowodzenia, które jest emocjonalnie dotkliwie. W rezultacie u wielu dyslektycznych uczniów pojawiają się symptomy depresji.

Bardzo często frustracja dyslektycznych uczniów jest wynikiem niemożności spełnienia oczekiwań ich rodziców i nauczycieli. Dorośli widzą inteligentne dziecko, które całkiem dobrze sobie radzi we wszystkim z wyjątkiem szkoły. Bardzo często rodzice słyszą od nauczyciela: 'On jest bardzo zdolny, ale potrzebuje więcej pracować', chociaż wiedzą, że ich dyslektyczne dziecko już teraz pracuje więcej niż rówieśnicy z klasy, ale nadal nie jest w stanie osiągnąć podobnych wyników.

Dzieci dyslektyczne często mają trudności z umiejętnościami społecznymi, czasami są społecznie niedojrzałe w porównaniu z rówieśnikami, mają trudności w nawiązywaniu przyjaźni i utrzymywaniu kontaktów, co w końcu prowadzi do odizolowania od grupy.

To, że trudności dyslektycznych dzieci często nie są rozumiane przez nauczycieli, rodziców i innych uczniów, potęguje frustrację z jaką one muszą żyć. Aby rozumieć dyslektyków, konieczne jest rozumienie natury dysleksji, ale także uczuć osób dyslektycznych.

Co odczuwa osoba dyslektyczna?

Najczęstszym emocjonalnym symptomem jest lęk – jest to reakcja na stałą frustrację ucznia i zagubienie w szkole. Lęk powoduje, że dzieci unikają tego, co wywołuje u nich strach i jest dla nich trudne (jest to normalna reakcja każdego człowieka). Często nauczyciele i rodzice błędnie interpretują takie zachowanie i zarzucają dyslektycznym uczniom lenistwo.

Kolejną emocjonalną reakcją na frustrację jest gniew. Jest oczywiste, że dyslektyczne dziecko przeleje swój gniew na nauczycieli i rodziców (głównie na matki, bo to one są bardziej aktywnie zaangażowane w szkolną naukę dziecka). Dość często dziecku udaje się ukryć swoją złość w szkole do tego stopnia, że jest bardzo bierne, ale w bezpiecznym otoczeniu domu rodzinnego jego gniew znajduje ujście i jest zazwyczaj skierowany na ludzi, którzy kochają je najbardziej, czyli na rodziców. Taka reakcja powoduje niezrozumienie rodziców, którzy przecież robią, co tylko się da, żeby pomóc swojemu dziecku.

Frustracja i lęk powodują, że postrzeganie samego siebie przez osobę dyslektyczną jest niesłychanie wrażliwą sferą. Według Erika Eriksona¹² w trakcie pierwszych lat w szkole każde dziecko musi rozwiązać konflikt pomiędzy pozytywnym obrazem samego siebie, a poczuciem niższości. Jeżeli dziecko nie napotyka żadnych poważnych problemów w szkole, ma dobre wyniki w nauce, dobrze się przystosowuje do szkolnego środowiska i społeczności klasowej, to tworzy pozytywne uczucia na temat samego siebie i wierzy, że będzie mu się wiodło w życiu. Jeżeli jednak dziecko doświadcza porażek i frustracji, to czuje się bezsilne, nieudane i przytłoczone przez otoczenie. Uczucie to jest wzmocnione przez fakt, że dziecko nie dostrzega, aby jego wysiłki przynosiły jakiś większy efekt.

Wielu dyslektyków znakomicie radzi sobie w życiu. Lata szkolne nie były dla nich łatwym okresem i nie wspominają ich jako przyjemnych. Tym, co pomogło im 'przetrawić', było wczesne odkrycie, że są w czymś dobrzy – w sporcie, muzyce, gotowaniu – pomogło im to zrekompensować niepowodzenia szkolne za pomocą znaczących osiągnięć poza szkołą.

---

¹² German-American psychologist, known for his Theory of psychological development;
https://en.wikipedia.org/wiki/Erik_Erikson#Theories_of_development_and_the_ego

3. Warunki wstępne nabycia dobrych umiejętności czytania/pisania

Proces uczenia się czytania i pisania wymaga spójności wszystkich podstawowych procesów umysłowych. Aby nauczyć się czytać i pisać, każde dziecko musi przejść przez szereg rozłożonych w czasie procesów umysłowych. Na każdym z tych etapów musi nabyć nową umiejętność, która pomoże w osiągnięciu ostatecznego celu – opanowania czytania i pisania. Czytanie nie oznacza jedynie formalnego rozpoznawania liter wyrazów, ale konsolidację umiejętności rozumienia i interpretowania odczytywanych informacji. Pisanie nie polega jedynie na dopasowywaniu dźwięków do liter, ale na umiejętności formułowania swoich myśli w poprawnie skonstruowany sposób oraz stosowaniu wszystkich reguł gramatycznych i ortograficznych. Istotnym kryterium poziomu osiągnięć w ramach tego procesu jest stopień, w jakim dziecko używa tego, czego się nauczyło i to, jak stosuje umiejętność czytania i pisania w sposób niezależny, oddzielony od zajęć z udziałem dorosłych.

Dziecko musi posiadać pewne umiejętności, aby z powodzeniem czytać i pisać.

3.1. Percepcja

3.1.1. Percepcja wzrokowa

Percepcja wzrokowa rozwija się od samego urodzenia. Potrzebny jest jednak pewien upływ czasu, aby nauczyć wzrok skupiania się, wyrobić ruchy gałek ocznych, wypracować widzenie dwuoczne, widzenie perspektywy (głębokość), koordynację 'oko - dłoń' itd.

Gdy mówimy o percepcji wzrokowej, nie mamy na myśli tego, jak dobry ktoś ma wzrok, ale na ile poprawne jest postrzeganie danego obiektu. Jest to zdolność rozpoznawania obiektu, niezależnie od rozmiaru, koloru, czy materiału, z którego jest wykonany, odróżnienie tego obiektu od każdego innego, pamiętanie (zachowanie w pamięci) tej informacji wizualnej i wydobywanie jej z pamięci, gdy jest to potrzebne.

Inną istotną umiejętnością jest śledzenie wzrokiem (podążanie wzrokiem za przemieszczającym się obiektem), które oddziałuje na rozwój umiejętności uczenia się we wszelkich aspektach.

Proces nabywania umiejętności czytania obejmuje zdolność rozpoznawania liter – ich kształtu i orientacji, wizualnego zapamiętywania sekwencji liter, które tworzą każdy wyraz oraz zdolność śledzenia linearnej struktury tekstu. Dlatego też jakkolwiek brak w rozwoju percepcji wzrokowej może dać w efekcie trudności w czytaniu, takie jak problemy z rozpoznawaniem liter czy podstawianie lub opuszczanie liter w wyrazach i/lub wyrażeniach. Prowadzi to do trudności w dekodowaniu, które jest pierwszym etapem czytania.

Równie ważnym dla rozwoju umiejętności czytania i pisania, jest zachowanie w pamięci informacji odebranej wzrokowo.

3.1.2. Percepcja słuchowa

Percepcja słuchowa jest zdolnością "strukturyzacji świata dźwięków i wybierania tych, które są bezpośrednio istotne dla funkcjonowania"¹³ (Myklebust, 1954, p.158). Dzieci z brakami w

---

¹³ Myklebust, H.R. Auditory disorders in children. New York: Grune & Stratton, Inc., 1954

percepcji słuchowej słyszą dźwięki, ale nie są w stanie rozpoznać ich znaczeń¹⁴ (Berry i Eisenson, 1956). Ponieważ percepcja słuchowa polega na zdolności rozpoznawania (interpretowania) tego, co słyszymy, odgrywa ona równie ważną rolę w czytaniu jak percepcja wzrokowa.

Mówiąc o percepcji słuchowej, powinniśmy wymienić jej cztery główne aspekty:

- Rozróżnianie słuchowe – zdolność dostrzegania podobieństw i różnic między słyszаныmi dźwiękami.
- Wybieranie słuchowe – zdolność wybierania i przykładania uwagi do istotnych bodźców dźwiękowych oraz ignorowania bodźców nieistotnych .
- Mieszanie słuchowe - (znane także jako słuchowa analiza i synteza) – zdolność syntezy pojedynczych dźwięków, które tworzą wyraz.
- Sekwencjonowanie słuchowe – zdolność zapamiętywania kolejności pojedynczych dźwięków w danym bodźcu.

3.1.3. Percepcja fonologiczna i świadomość fonologiczna

Percepcja fonologiczna jest nieświadomym poznawczym przetwarzaniem dźwięków języka w określonych strefach mózgu. Natomiast świadomość fonologiczna jest świadomą zdolnością dostrzegania szczególnych różnic pomiędzy wymawianymi wyrazami (na przykład, gdy dwa słowa różnią się od siebie tylko jednym dźwiękiem, jak “trzeć” i “przeć”). Świadomość fonologiczna jest jednym z komponentów większego systemu przetwarzania fonologicznego w mówieniu i słuchaniu. Dlatego jest tak ważna w procesie uczenia się czytania i pisania.

Istnieje też trzecie pojęcie – świadomość fonemiczna – które jest bardziej swoiste i obejmuje zdolność postrzegania mniejszych elementów dźwiękowych wymawianych wyrazów oraz świadomość różnic pomiędzy fonemami, które można przemieszczać i podstawiać, aby tworzyć różne wyrazy.

Spójrzmy na wyrazy “test” i “gest”. Świadomość fonemiczna pomoże nam w rozpoznaniu dźwięków w tych dwóch wyrazach: [t] lub [g], [e], [s], [t] i stwierdzeniu, że pierwszy fonem jest dźwiękiem decydującym o odmienności słów. Jednak wiedza, że litera “t” jest oddaniem dźwięku [t], nie wystarcza do uznania świadomości fonemicznej za dobrą. Konieczne jest zrozumienie, że [t] jest pierwszym dźwiękiem wyrazu “test” i że jest on taki sam, jak ostatni dźwięk tego wyrazu oraz ostatni dźwięk wyrazu “gest”. Tak więc, aby nauczyć się czytać i pisać, dziecko powinno być w stanie zidentyfikować każdy dźwięk słowa, znać miejsce, w którym dany dźwięk występuje w słowie i umieć porównać dźwięki i ich pozycję w różnych wyrazach.

Kiedy słuchamy lub mówimy, fonologiczny procesor w mózgu działa poza naszą świadomością. Jego zadaniem jest wydobywanie znaczenia tego, co jest mówione, a nie dostrzeganie dźwięków w wypowiedzianych słowach. Służąc skutecznej komunikacji, wykonuje swą pracę w sposób automatyczny. Jednak czytanie i mówienie wymaga pewnego

---

¹⁴ Berry, M.F. and J. Eisenson. Speech Disorders: Principles and Practices of Therapy. Appleton-Century-Crofts Inc., 1956

poziomu wiedzy metajęzykowej, która nie jest naturalna i łatwa do opanowania¹⁵ (Moats and Tolman, 2009).

3.2. Pamięć

3.2.1. Pamięć wzrokowa

Pamięć wzrokowa jest zdolnością do zapamiętania i szybkiego przypomnienia sobie cech danego obiektu czy kształtu. Określa ona związek pomiędzy przetwarzaniem percepcyjnym, a dekodowaniem, zapamiętywaniem i przypominaniem wytworzonych neuronalnych odwzorowań¹⁶ (Berryhill, 2008).

Ten sam autor definiuje pamięć wzrokową jako rodzaj pamięci, który przechowuje niektóre wrażenia naszych zmysłów istotne dla doznań wzrokowych. Dzięki temu jesteśmy w stanie umieścić w pamięci informacje wizualne, które przypominają obiekty, miejsca, twarze itd. w formie mentalnego obrazu, aby potem, w razie potrzeby, wydobyć te mentalne obrazy z naszej pamięci.

Pamięć wzrokowa jest bardzo istotna, gdy uczymy się czytać i pisać, ponieważ pomaga nam odtworzyć sekwencje bodźców wzrokowych (np. liter w wyrazie), przez co możemy poprawnie łączyć je w wyrazy lub zapisać wyraz tak, aby litery były we właściwej kolejności; zapamiętując ich ogólny wygląd, możemy je rozpoznawać bez dekodowania, co prowadzi z czasem do automatyzacji czytania i pisania.

3.2.2. Pamięć słuchowa

Pamięć słuchowa to zdolność przetwarzania informacji, które zostały przedstawione ustnie, analizowania ich i zapamiętania w celu przyszłego użycia.

Pamięć słuchowa (można też spotkać termin “pamięć echoiczna”) jest jednym z ludzkich “magazynów” sensorycznych. Jego zadaniem jest przechowywanie informacji dochodzących za pośrednictwem percepcji słuchowej. Jest odmienna od pamięci wzrokowej, ponieważ gdy dostrzegamy bodźce wzrokowe, możemy je zbadać tyle razy, ile chcemy, co jest niemożliwe w przypadku bodźców słuchowych. Informacje słuchowe są przechowywane w pamięci nieco dłużej niż bodźce wzrokowe¹⁷. Bodźce słuchowe są odbierane przez narząd słuchu pojedynczo, a potem są przetwarzane i odbierane rozumowo. Proces, za pomocą którego postrzegamy informacje wypowiedziane przez nauczyciela, jest całkowicie odmienny od tego, który zachodzi podczas czytania tej samej informacji z podręcznika. Informacja podawana werbalnie jest odbierana tylko raz. Gdy jest ona w formie pisanej, możemy odczytać ją tyle razy, ile potrzebujemy. Gdy jesteśmy wystawieni na bodźce dźwiękowe, nasza pamięć słuchowa przechwytuje pierwszy dźwięk, zachowuje go, aż do usłyszenia kolejnego dźwięku, spaja je razem, oczekuje na kolejny dźwięk, aby dodać go do dwóch poprzednich i podąża dalej tą ścieżką, aż cały wyraz zostanie ukończony. Dopiero na tym etapie można zrozumieć

---

¹⁵ Moats, L., & Tolman, C. Language Essentials for Teachers of Reading and Spelling (LETRS. Sopris West, Boston 2009)

¹⁶ Berryhill, M. (2008, May 09). Visual memory and the brain. Dostępne na: http://www.visionosciences.org/symposia2008_4.html (Ostatnio korzystano 8 lipca 2018)

¹⁷ Psychology Glossary. Echoic Memory Defined. Dostępne na: <http://www.alleydog.com/glossary/definition.php?term=Echoic%20Memory>

znaczenie tego, co usłyszeliśmy¹⁸ (Clark, 1987). Ten specyficzny “magazyn sensoryczny” jest w stanie pomieścić przez krótki czas (3-4 sekundy) olbrzymią ilość informacji dźwiękowych. Dźwięki te “rozbrzmiewają” w mózgu i są przetwarzane w owym krótkim przedziale czasowym po odebraniu bodźca słuchowego¹⁹ (Radvansky, 2005).

3.2.3. Pamięć krótkotrwała i pamięć długotrwała

Koncepcja podziału pamięci na pamięć krótkotrwałą i długotrwałą wywodzi się z XIX wieku. Klasyczny model pamięci stworzony w latach sześćdziesiątych XX wieku zakładał, że wszystkie zapamiętane rzeczy przechodzą po krótkim czasie z pamięci krótkotrwałej do długotrwałej. Mówi się o nim jako 'modelu modalnym', a jego najbardziej znany opis został stworzony przez Atkinsona and Shiffrina²⁰ (Atkinson and Shiffrin, 1968).

Pamięć krótkotrwała to zdolność do przechowywania w umyśle przez ograniczony czas (do kilku sekund) informacji w stanie aktywnym i łatwym w dostępie. Mogą to być np. elementy wizualne (np. kształt obiektu) i/lub informacje słuchowe (np. imię lub data, które ktoś wypowiedział). Ten rodzaj zapamiętywania nie obejmuje świadomego wysiłku, ale umożliwia późniejsze przypomnienie sobie danej informacji. W pamięci krótkotrwałej przechowuje się tylko najbardziej podstawowe elementy postrzeganych obrazów lub słów. Pojemność pamięci krótkotrwałej jest bardzo ograniczona i zindywidualizowana. Gdy jest pełna, zmagazynowane informacje są częściowo zastępowane przez nowe. Umożliwia to przetwarzanie wielkiej ilości informacji i zachowanie tych, które nasz mózg uznaje za potencjalnie przydatne oraz zapominanie pozostałych.

Pamięć długotrwała natomiast określa zdolność danej osoby do zachowania informacji przez dłuższy czas (od tylko kilku dni aż do wielu lat). Zaczyna działać po upływie pewnego czasu od odebrania danej informacji. Mechanizmy przypominania sobie i odtwarzania są całkowicie odmienne, więc nasz umysł powinien ukończyć jeden proces (przypominanie), aby rozpocząć drugi (odtworzenie).

Teoretycznie pojemność pamięci długotrwałej jest nieograniczona, ale zdolność osoby do zamierzonego lub niezamierzonego zapamiętywania zależy od tego, jak dobrze jej pamięć długotrwała jest zorganizowana. Jedną z bardzo ważnych cech jest “pomocność pamięci”, czyli na ile łatwo jest dotrzeć do informacji przechowywanej w pamięci długotrwałej, kiedy jest to potrzebne.

Zapamiętywanie w pamięci długotrwałej nie odbywa się tylko w jednym rejonie mózgu, ale w wielu z nich. Wyróżnia się dwa główne podtypy pamięci długotrwałej – pamięć deklaratywną (to, co pamiętamy w sposób świadomy) i pamięć niedeklaratywną (to, co pomaga nam wykonywać czynności bez myślenia o nich, jak np. pływanie czy jazda na rowerze).

---

¹⁸ Clark, Terry (1987). "Echoic memory explored and applied". *Journal of Consumer Marketing* 4 (1): 39–46.

¹⁹ Radvansky, Gabriel (2005). *Human Memory*. Boston: Allyn and Bacon. str. 65–75

²⁰ Atkinson, R. C., & Shiffrin, R. M. (1968). Chapter: Human memory: A proposed system and its control processes. In Spence, K. W., & Spence, J. T. *The psychology of learning and motivation (Volume 2)*. New York: Academic Press. str. 89–195

3.2.4. Pamięć semantyczna

W niektórych klasyfikacjach pamięć semantyczna jest postrzegana jako jeden z aspektów pamięci długotrwałej. Zajmujemy się tu nią osobno, ponieważ odgrywa specjalną rolę jeśli chodzi o czytanie i pisanie.

Kanadyjski psycholog Endel Tulving wyróżnia trzy rodzaje pamięci - proceduralną, epizodyczną i semantyczną²¹ (Tulving, 1985). Pamięć proceduralna wspomaga takie czynności, jak zawiązywanie butów lub jazda rowerem - czyli takie, których nie musimy uczyć się wiele razy – jeżeli nauczyliśmy się jeździć na rowerze, to zachowujemy tę wiedzę na całe życie, niezależnie od tego, jak długo tego nie robiliśmy. Pamięć epizodyczna przechowuje nasze osobiste przeżycia i ich sekwencję w czasie. Dzięki niej pamiętamy swój pierwszy dzień w szkole, dzień ślubu lub narodziny naszych dzieci.

Pamięć semantyczna jest czymś innym – jest to zdolność pamiętania faktów poza ich kontekstem. Na przykład, pamiętamy, że woda wrze w temperaturze 100 stopni Celsjusza, albo że Słońce jest gwiazdą, a Amazonka najdłuższą rzeką na świecie, ale nie potrzebujemy wiedzieć, kiedy usłyszeliśmy/zobaczyliśmy tę informację po raz pierwszy. Pamięć semantyczna określa też naszą znajomość słów, symboli czy pojęć przydatnych do prowadzenia rozmowy lub uczenia się dowolnego przedmiotu. Używamy jej dla przypomnienia sobie definicji słów i pojęć. Dzięki niej możemy zrozumieć informacje, które słyszymy lub czytamy, polecenia i wszelkie szkolne przedmioty.

3.3. Uwaga

Uwaga jest kolejnym ważnym komponentem zdolności do wykonania zadania w odpowiednim czasie i z odpowiednią jakością.

J.R.Anderson definiuje uwagę jako behawioralny i poznawczy proces selektywnego skupiania się na konkretnym aspekcie informacji oraz ignorowaniu pozostałej, niepotrzebnej części. Uwaga może być również zdefiniowana jako dystrybucja dostępnych dla danej osoby ograniczonych zasobów potrzebnych do przetwarzania informacji²² (Anderson, 2004).

Uwaga składa się z kilku głównych składowych: koncentracji, trwałości, dystrybucji, przerzutności i zakresu. Zdarza się, że u danej osoby jeden z tych komponentów jest bardzo dobrze rozwinięty, a inne nie.

W odniesieniu do uczenia się czytania i pisania oraz ogólnie uczenia się, najważniejszymi składowymi uwagi są koncentracja, trwałość i przerzutność.

Koncentracja to zdolność do nakierowania uwagi na jakiś obiekt/jego składowe i do zrozumienia postawionego zadania. Osoby z dobrą koncentracją uwagi zwykle mają dobre umiejętności obserwacji i organizacji. Z kolei osoby, które nie posiadły dobrej koncentracji uwagi są zazwyczaj roztargnione i łatwo się rozpraszają. Rozwój umiejętności koncentracji wymaga świadomego wysiłku i wpływa na zdolność danej osoby do postrzegania, rozumienia i uczenia się nowych informacji.

---

²¹ Tulving, Endel (1985) How many memory systems are there? American Psychologist, Vol 40(4), kwiecień 1985, 385-398. Pobrane z: <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.40.4.385>

²² Anderson, J. R. (2004). Cognitive psychology and its implications (6th ed.). Worth Publishers. str. 519

Zdolność danej osoby do koncentracji zależy od jej zaangażowania w wykonywane zadanie, motywacji, zdolności poradzenia sobie z zadaniem, emocjonalnego, umysłowego i fizycznego stanu w danym momencie, a także od otoczenia.

Trwałość uwagi to funkcja czasowa, która odnosi się do długości czasu skupienia uwagi na tym samym temacie. Jest powiązana z czasem trwania świadomej uwagi (jak długo dana osoba potrafi utrzymać nakierowanie swojej uwagi na dany obiekt na wyjściowym poziomie) Zależy ona od stanu fizycznego, zainteresowania tematem, motywacji (często zauważamy dziecko, które jest skupione przez długi czas na swym ulubionym zajęciu, ale mające problem ze skupieniem się na zadaniu szkolnym; innym przykładem jest to, że niektórym osobom jest łatwiej utrzymać uwagę na danym zadaniu rankiem niż wieczorem lub odwrotnie).

Przerzutność (przekierowywanie) uwagi jest zdolnością do przeniesienia skupienia z jednego obiektu na inny, jeśli zachodzi taka potrzeba. Może to odbywać się nieświadomie, gdy naszą uwagę nagle przyciągnie coś innego niż to, na czym jesteśmy aktualnie skupieni. Jednak w procesie czytania i pisania o wiele ważniejszą jest umiejętność celowego przenoszenia uwagi z jednego bodźca na inny. W takim przypadku dokonujemy świadomej oceny pojawiającego się bodźca i jeżeli stwierdzimy, że w nowej sytuacji ów nowy bodziec jest bardziej ważny niż poprzedni, nakierujemy na niego naszą uwagę. Każde przeniesienie uwagi wymaga wysiłku, którego poziom zależy od szeregu warunków, włączając w to wrodzoną mobilność neurologicznych procesów aktywacji (pobudzalności) i deaktywacji (zakończenia tego procesu). Im większy jest poziom mobilności, tym łatwiej jest przenosić uwagę.

3.4. Orientacja przestrzenna

Ludzki mózg jest niezwykłym organem. Ma zdolność rozumowania, kreowania, analizowania i przetwarzania ogromnej ilości informacji każdego dnia. Umożliwia nam przemieszczanie się w otoczeniu przy wykorzystaniu wewnętrznego poczucia kierunku. Ta umiejętność jest nazywana orientacją przestrzenną i jest bardzo przydatna w życiu codziennym. Orientacja przestrzenna ma kluczowe znaczenie w przystosowaniu się do nowego otoczenia i przemieszczania z miejsca na miejsce. Bez niej chodzilibyśmy bez końca w kółko, gubili się i mieli mnóstwo innych problemów, których sobie nawet nie wyobrażamy²³ (Maxwell, 2013).

We wczesnym dzieciństwie dzieci poznają otoczenie z perspektywy ich ciała, jego ruchów i położenia względem innych obiektów. Wczesnodziecięce sposoby poruszania się, takie jak toczenie się, pełzanie, czołganie, kiwanie, a potem chodzenie, bieganie, wspinanie i huśtanie budują w mózgu dziecka sensoryczną "mapę", pokazującą mu, w jakim miejscu przestrzeni znajduje się w konkretnym momencie²⁴ (Murphy, 2013). Orientacja przestrzenna jest jedną z kluczowych umiejętności, która musi być rozwinięta do odpowiedniego stopnia, aby dziecko mogło łatwo przejść przez proces nabywania umiejętności czytania i pisania. Jest konieczna do tego, aby dziecko mogło nauczyć się rozpoznawać litery, cyfry i inne symbole graficzne

---

²³ Maxwell, R. (2013) Spatial Orientation and the Brain: The Effects of Map Reading and Navigation. Dostępne online. Pobrano z <https://www.gislounge.com/spatial-orientation-and-the-brain-the-effects-of-map-reading-and-navigation/>

²⁴ Murphy, R. (2013) Spatial orientation: Which way is up? Dostępne online. Pobrano z: <http://www.developlearning.co.nz/blog/spatial-orientation-which-way>

rozmieszczone w przestrzeni i zwracać uwagę na ich charakterystyczne cechy – kształt, składowe, lokalizację i orientację. W przeciwnym razie, gdy orientacja przestrzenna nie jest rozwinięta do właściwego poziomu, może to skutkować przestawianiem liter, słabym zapamiętywaniem kształtów i wyrazów, problemami z czytaniem, pisanem i ortografią. W rezultacie może się pojawić również słaba koordynacja (w tym koordynacja oko - dłoń, która jest szczególnie istotna dla pisma ręcznego), nieporadność, problemy z równowagą.

3.5. Umiejętności sekwencjonowania

Umiejętnościami sekwencjonowania nazywamy zdolność do postrzegania wizualnych i/lub słuchowych elementów w danej kolejności, magazynowanie tej sekwencji w pamięci i możliwość jej późniejszego przypomnienia. Te umiejętności pomagają nam nauczyć się nazw dni tygodnia lub miesięcy albo liter w kolejności alfabetycznej, przepisu kulinarnego, itd.

Te same umiejętności są potrzebne, kiedy chcemy zapamiętać lub zrekonstruować kolejność dźwięków w wyrazie, aby móc poprawnie czytać i zapisać wyraz. Jeżeli dziecko ma problem z sekwencjonowaniem, może wymawiać i pisać wyraz “koldra” jako “kordła”, albo ‘karolyfer’ zamiast “kaloryfer”.

Inną relacją pomiędzy sekwencjonowaniem i czytaniem jest specyficzna umiejętność kontrolowania ruchu gałki ocznej od lewej strony do prawej, aby przesuwać wzrok po liniijkach tekstu. Aby nasz mózg mógł odczytać wyrazy poprawnie, oczy muszą w trakcie tego procesu dostrzegać kolejne litery w każdym wyrazie, rozpoznawać je i łączyć we właściwej kolejności. Tylko w taki sposób możemy zrozumieć znaczenie słów, zdań, akapitów, itd. Umiejętność sekwencjonowania jest także bardzo ważna, kiedy chcemy odtworzyć we właściwej kolejności to, co przeczytaliśmy.

3.6. Mała motoryka

Ponieważ wiele dzieci z dysleksją ma także problemy z pismem ręcznym, koordynacja i równowaga oraz poziom rozwoju umiejętności motorycznych jest jednym z ważnych warunków wstępnych do nabycia dobrych umiejętności pisania.

Zjawisko zaburzeń motorycznych u dzieci z dysleksją jest odnotowywane od długiego czasu. Niemniej jednak, różne badania dały w wyniku odmienne dane liczbowe. Nicholson i inni podają, że problemy z dużą i małą motoryką wystąpiły u 80% z przebadanych przez nich dzieci dyslektycznych, a ich przejawami niemal zawsze były problemy z równowagą, napięciem mięśniowym lub koordynacją²⁵.

Kaplan i inni wykazali duży stopień współwystępowalności dysleksji i zaburzeń koordynacji (63% dzieci dyslektycznych ma problemy motoryczne)²⁶.

Problemy z pismem ręcznym są dostrzegane u większości uczniów, którzy nie nabyli odpowiednio dobrej małej motoryki przed rozpoczęciem szkoły. Koordynacja oko – dłoń, która jest tak istotna w pisaniu ręcznym, jest tą samą, której dziecko potrzebuje, by umieć pokolorować obrazek bez wychodzenia poza kontury lub też ciąć papieru wzdłuż linii,

---

²⁵ Nicolson RI, Fawcett AJ, Dean P. Developmental dyslexia: the cerebellar deficit hypothesis. *Trends Neurosci* 2001;24: 508–11.

²⁶ Kaplan BJ, Wilson NB, Dewey D, Crawford SG. DCD may not be a discrete disorder. *Hum Mov Sci* 1998;17:471–90

rysować, a nawet złapać piłkę. To samo odnosi się do kontrolowania ruchów dłoni. Jeżeli uczeń ma problemy z równowagą i dużą motoryką, to jest bardzo prawdopodobne, że jest mu trudno pisać w jednej linii, jego litery mają różną wielkość, a pismo pochyla się w różnych kierunkach, wygląda nieporadnie i niewyraźnie. Pisanie staje się wtedy trudnym i pracochłonnym procesem; uczeń stara się go unikać lub odmawia wykonywania zadań, które wymagają pisania ręcznego.

Aby osiągnąć dobre (trafność i tempo) i efektywne (wysoki poziom zrozumienia) umiejętności czytania oraz poprawnego (ortografia i gramatyka), a także dobrze konstruowanego pisania (w przypadku pisania kreatywnego), jest konieczne, aby wszystkie wymienione powyżej umiejętności osiągnęły właściwy poziom. Braki w którejkolwiek z nich prowadzą do trudności w czytaniu i/lub pisaniu.

4. Trudności w uczeniu się spowodowane przez dysleksję

4.1. W czytaniu i pisaniu

Jak wspomniano wcześniej, istnieje wiele umiejętności, które dziecko powinno nabyć w wystarczająco dobrym stopniu, o wiele wcześniej niż pójdzie do szkoły i rozpocznie naukę czytania i pisania.

Nabywanie umiejętności czytania jest złożonym zadaniem, które wymaga koordynacji mięśni gałek ocznych, aby wzrok przesuwiał się po liniach tekstu, dobrej orientacji przestrzennej dla interpretacji liter i słów oraz dobrze rozwiniętej pamięci wzrokowej do zapamiętywania wartości liter i kształtu wyrazów. Ten proces wymaga zdolności do pracy z sekwencjami, rozumienia struktur zdaniowych i gramatyki oraz zdolności kategoryzowania i analizowania. Poza tymi umiejętnościami, mózg musi być w stanie integrować postrzegane wizualnie bodźce (litery i związki literowe) z informacjami zgromadzonymi w pamięci i kojarzyć te bodźce z odpowiednimi dźwiękami. Potem dźwięki muszą być powiązane z konkretnymi znaczeniami. Dla lepszego zrozumienia czytający powinien pamiętać znaczenie czytanych wyrazów, aż dotrze do końca zdania czy akapitu. Jakikolwiek problem pojawiający się na jakimkolwiek etapie tego procesu prowadzi do trudności w czytaniu.

Każdy problem z percepcją, orientacją przestrzenną, pamięcią i/lub koncentracją, którego może doświadczać uczeń, prowadzi w większym czy mniejszym stopniu do trudności w nabyciu dobrej techniki czytania i powoduje problemy w rozumieniu. Jeżeli czytanie okazuje się dla dziecka trudne, jeżeli nie rozumie tego, co czyta, to jest oczywiste, że nie znajdzie w nim przyjemności. Jeżeli, w dodatku, dziecko nie dostrzega poprawy swojej techniki czytania czy poziomu zrozumienia, mimo czynionych wysiłków, to bardzo szybko traci zainteresowanie czytaniem i motywację.

Mówiąc o tym procesie, mamy na myśli kształtowanie i rozwój umiejętności zarówno czytania jak i pisania. Trudnościom w nauce czytania często towarzyszą trudności w pisaniu.

Specjaliści używają różnych terminów dla opisania tych trudności, a pojęcie dysgrafii (trudności w pisaniu) jest tylko jednym z nich. Niezależnie od nazewnictwa, istotne jest zrozumienie, że powolne i nieporadne pismo ręczne nie oznacza, że dziecko nie przykłada się odpowiednio. Dla wielu dzieci z dysgrafią nawet właściwe trzymanie ołówka i utrzymanie liter w jednej linii może stanowić dużą trudność.

Pismo ręczne (powolne, niezgrabne i często nieczytelne) nie jest jedynym problemem, jeżeli chodzi o trudności, jakie dyslektyczni uczniowie mają z pisaniem.

Mimo tego, że zakłada się, iż uczeń z dysleksją nabywa umiejętności czytania i pisania przed przejściem ze szkoły podstawowej do gimnazjalnej, to bardzo często po zmianie szkół nadal doświadcza on wielu problemów z umiejętnościami czytania i pisania, co sprawia, że jego wyniki w tym zakresie znacznie odstają od poziomu klasy/grupy wiekowej.

W jaki sposób niedostateczny rozwój danych umiejętności wpływa na umiejętności czytania i pisania na etapie, kiedy uczeń ma rozpocząć szkołę na poziomie gimnazjalnym?

W CZYTANIU

Niedostateczny poziom ...	Jak to utrudnia nabywanie umiejętności czytania?
Percepcji wzrokowej	<p>Rozpoznawanie liter – trudności w dostrzeganiu podobieństw i różnic w kształcie i orientacji liter (“m” – “n”; “b” – “d”, itd.);</p> <p>Problemy z różnymi czcionkami – dziecko umie rozpoznać “g”, ale nie “g”, albo umie rozpoznać dużą literę i jednocześnie ma kłopoty w rozpoznaniu litery małej (D – d, M – m, Q – q, itd.);</p>
Percepcji słuchowej	<p>Trudności w percepcji tekstu podawanego dźwiękowo;</p> <p>Trudności w dzieleniu słów na tworzące je dźwięki lub łączeniu dźwięków, aby utworzyć z nich słowo;</p> <p>Problemy w określeniu pierwszego i ostatniego dźwięku w wyrazie;</p> <p>Trudności w rozróżnianiu podobnie brzmiących wyrazów (nie 'słyszą' różnicy pomiędzy “biegi” i “piegi” albo “tyk” i “tik”);</p> <p>Problemy w rozumieniu ze słuchu;</p>
Percepcji fonologicznej / Świadomości fonologicznej	<p>Problemy z łączeniem pojedynczych dźwięków w słowa, takie jak 'k - o - t'. (Dziecko może znać pojedyncze fonemy, ale nie potrafi ich z sobą połączyć.);</p> <p>Trudności z rozbiorem nowego słowa na sylaby i z łączeniem sylab w wyrazy, np. 'te-le-fon';</p> <p>Trudności w dekodowaniu i płynności czytania;</p> <p>Problemy w rozumieniu tekstu czytanego wynikające ze słabej techniki czytania;</p>
Pamięci wzrokowej	<p>Trudności w odtwarzaniu sekwencji bodźców wizualnych (np. liter w wyrazie);</p> <p>Trudności w zapamiętywaniu ogólnego wyglądu wyrazów lub sekwencji liter w wyrazach podczas czytania i pisania;</p> <p>Za każdym razem uczeń musi ponownie odkodowywać dane słowo, nawet krótkie (brak rozpoznawania schematów);</p>
Pamięci słuchowej	<p>Problemy w rozumieniu znaczenia wyrazu (może występować rozpoznawanie opóźnione);</p> <p>Problemy w rozumieniu i wykonywaniu ustnych poleceń;</p>
Pamięci krótkotrwałej	<p>Problemy w dekodowaniu;</p> <p>Trudności w wystarczającym spostrzeganiu podczas czytania (lub myśleniu na temat) idei lub informacji;</p> <p>Trudności w zachowaniu w pamięci tego, co jest czytane (uczeń często zapomina początek zdania lub akapitu, zanim dojdzie do jego końca; czasami może to zachodzić nawet w przypadku dłuższych słów);</p> <p>Trudności w zachowaniu w pamięci informacji wizualno-przestrzennych (np. sekwencji liter w wyrazach);</p>
Pamięci długotrwałej	<p>Niezdolność do zachowania i/lub przypomnienia sobie informacji po przeczytaniu tekstu;</p> <p>Trudności w odtworzeniu sekwencji grafemów i fonemów;</p>

	Trudności w rozumieniu czytanego tekstu;
Pamięci semantycznej	Trudności w rozumieniu słów i pojęć, co powoduje niski poziom czytania ze zrozumieniem;
Sekwencjonowaniu	Problemy z ruchem gałki ocznej i śledzeniem linearnej struktury tekstu (przeoczenie linijek, przeskakiwanie do tyłu i przodu tekstu); Luki w percepcji tekstu i w konsekwencji słabe rozumienie czytanego materiału; Na poziomie technicznym - problemy z dekodowaniem; Podstawianie i opuszczanie liter lub przemieszczanie ich na inne miejsce; zgadywanie wyrazów zamiast ich czytania. Rezultatami są: powolne, rwane, niepoprawne czytanie; zmienianie znaczeń słów/zdań; niski poziom zrozumienia;
Uwagi	Problemy z dekodowaniem i przestrzeganiem interpunkcji; Trudności z płynnością czytania; Problemy w rozumieniu tekstu czytanego; Szybkie męczenie się; Utrata motywacji i zainteresowania;

W PISANIU

Problemy z ...	Jak to utrudnia nabywanie umiejętności pisania?
Małą motoryką	Nieprawidłowy lub rzadko praktykowany chwyt ołówka; Trudności w utrzymaniu liter w jednej linijce; Nieprawidłowy zapis niektórych elementów liter (zaczynanie w dziwnym miejscu lub w niewłaściwym kierunku); Niektóre litery są źle zapisane - dodane lub brakujące elementy ; Jest trudno rozróżnić niektóre podobnie wyglądające litery (m-n-u; a-d; t-f, itd.); Pismo jest niezgrabne i nieczytelne;
Percepcją i pamięcią wizualną i słuchową	Trudności w rozróżnianiu podobnych dźwięków - podstawianie liter, które oznaczają podobne dźwięki (ż - sz; c - dz, itd.); Trudności w zapisywaniu tekstu dyktowanego; Nieumiejętność robienia notatek;
Percepcją fonologiczną/ Świadomością fonologiczną	Bardzo powolny proces 'kodowania' (często wygląda to tak, jakby dziecko nie potrafiło zapamiętać, jak zapisać literę oddającą dany dźwięk, np. [s]); Poważne problemy przy pisaniu tekstu dyktowanego; Nieprawidłowa kolejność liter w wyrazie, co czasem zmienia znaczenie (uczeń może napisać "tama" zamiast "mata" lub "stary" zamiast "trasy"); Opuszczanie lub dodawanie liter podczas pisania;
Orientacją wzrokowo - przestrzenną	Zamienianie podobnie wyglądających liter podczas pisania ((d-b; p-q; u-n, itd.); Problemy w zapamiętywaniu wyglądu wyrazu lub

	<p>sekwencji liter w wyrazie, co stanowi przeszkodę w pisaniu i może powodować problemy w ortografii;</p> <p>Pisanie nie jest procesem automatycznym, również jeśli chodzi o kształt wyrazów;</p> <p>Pismo wygląda na niestaranne, nierówne i nieczytelne; prace pisemne są źle rozmieszczone na stronie;</p>
Regułami gramatycznymi i interpunkcją	<p>Trudności w zapamiętywaniu reguł gramatycznych i wyjątków od nich;</p> <p>Uczeń może znać reguły, ale nie potrafi ich zastosować podczas pisania;</p> <p>Uczeń nie zna funkcji znaków interpunkcyjnych i ich roli w tekście pisanym, nie potrafi ich właściwie stosować;</p> <p>Trudności w dzieleniu słów na sylaby w celu poprawnego przeniesienia do następnej linijki;</p> <p>Trudności w stosowaniu właściwych form odmiany słów podczas wyrażania swoich myśli na piśmie;</p> <p>Trudności w poprawnym rozpoznawaniu części mowy i zdania;</p> <p>Trudności w wyrażeniu swych myśli w dobrze skonstruowanym tekście;</p>
Kreatywnym pisaniem	<p>Trudności w ułożeniu planu wypracowania;</p> <p>Przy odtwarzaniu opowiadania na piśmie, problemy z zachowaniem właściwej kolejności wydarzeń;</p> <p>Ograniczone słownictwo, uczeń stara się używać prostych słów, których pisowni jest pewien;</p> <p>Pisząc, uczeń używa głównie krótkich zdań; niemal całkiem pozbawionych przymiotników i przysłówków.</p>

Oczywiście ani nauczyciele, ani rodzice nie powinni czekać z dostrzeżeniem problemu i szukaniem profesjonalnej pomocy, aż do okresu przejścia od szkoły podstawowej do gimnazjalnej. Im wcześniej problem zostanie rozpoznany, im wcześniej zostanie podjęta interwencja, tym większe dziecko ma szansę na nabycie koniecznych umiejętności i pokonanie trudności w czytaniu i pisaniu.

4.2. W matematyce

Trudnościom w czytaniu (dysleksji) często towarzyszą trudności w liczeniu i matematyce - różne badania wykazały, że od 30 do 70% uczniów z dysleksją doświadcza problemów z matematyką (np. Badian, 1999; Kovas et al., 2007; Landerl & Moll, 2010; White, Moffitt, & Silva, 1992).

Najbardziej charakterystycznymi problemami dyslektycznego ucznia w nauce matematyki są: mylenie cyfr, liczb i znaków matematycznych, mieszanie działań; dezorientacja w zakresie sekwencyjnych relacji przestrzennych; trudności w rozumieniu i zapamiętywaniu pojęć matematycznych. Dla uczniów z dysleksją (nawet gdy nie mają dyskalkulii) matematyka może być problemem, gdyż ich niezadowolające umiejętności w czytaniu i rozumieniu tekstu czytanego uniemożliwiają im poprawne odczytanie i zrozumienie poleceń i zadań. Z drugiej strony, niedostateczny rozwój umiejętności sekwencjonowania powoduje problemy w

dokonywaniu rozkładu wielostopniowych poleceń i wykonywaniu ich oraz w przeprowadzaniu działań arytmetycznych w poprawnej kolejności.

4.3. W nauce języków obcych

W odniesieniu do wpływu dysleksji na uczenie się języka obcego, można dostrzec wiele trudności, jakie mogą pojawić się przed dyslektycznym uczniem. Najpoważniejszymi są:

- Rozróżnianie dźwięków
- Wymowa niektórych dźwięków
- Morfologia i składnia
- Opanowywanie słownictwa
- Reguły gramatyczne i ich stosowanie
- Czytanie i pisanie (struktura zdań i pisownia).

Ucząc się obcego języka, uczeń odkrywa, że są w nim pewne dźwięki, które nie występują w jego języku ojczystym. Istnieje możliwość, że uczniowie z dysleksją będą mieli trudności z dostrzeżeniem tych dźwięków i ich poprawną wymową z powodu swoich kłopotów z fonologią.

Na kompetencję w języku mówionym składa się zdolność używania dźwięków, które tworzą słowa w celu wyrażania znaczeń. Aby mówić, trzeba umieć artykułować dźwięki języka poprzez odpowiednie użycie narządów mowy, a w celu rozumienia języka mówionego trzeba rozpoznawać te dźwięki we wszelkich bodźcach słuchowych, które postrzegamy w otaczającym nas środowisku (Nespor, M. & Bafile, L., 2008).

Na przykład, pierwszy dźwięk angielskiego wyrazu 'think' nie występuje w języku bułgarskim (i w większości europejskich języków), więc osoba, której językiem ojczystym jest bułgarski, będzie miała problemy z rozróżnieniem pomiędzy tym dźwiękiem, czyli [θ] i dźwiękiem [t], ponieważ miejsce artykulacji tej bułgarskiej spółgłoski jest bliskie miejscu artykulacji angielskiego [θ]) i [f] (bułgarska spółgłoska ma podobny sposób artykulacji jak angielskie [θ]).

Morfologiczne i morfo-syntaktyczne aspekty języka są problemem dla większości uczniów dyslektycznych i trudności te są w większości przypadków przenoszone do sfery nauki języka obcego.

Innym poważnym problemem, który uczniowie dyslektyczni napotykają podczas nauki języka obcego, jest zapamiętywanie nowych słów - zarówno wymowy, jak i znaczenia - oraz przypominanie ich sobie, gdy są potrzebne. Bardzo często zauważa się dużą różnicę pomiędzy ich bierną i aktywną znajomością słownictwa w języku obcym.

Języki różnią się pomiędzy sobą, jeśli chodzi o występujący w nich stopień odpowiedniości grafemów i fonemów. Fiński, włoski i turecki należą do grupy języków 'przejrzystych', w których różnica pomiędzy liczbą fonemów i grafemów nie jest wielka (np. we włoskim 25 fonemów jest oddanych przez 33 grafemy i kombinacje grafemów). Z drugiej strony, języki takie jak francuski (35 fonemów oddawanych przez 190 grafemów i ich kombinacji) i zwłaszcza angielski (40 fonemów oddawanych przez 1120 grafemów i ich kombinacji) mają tak zwaną "głęboką" ortografię. Gdy więc dyslektyczny uczeń turecki ma problemy z czytaniem i pisanem w swoim "przejrzystym" języku ojczystym, czym będzie dla niego uczenie się czytania i pisania w języku angielskim z jego „głęboką“ ortografią?

4.4. W zakresie historii / geografii / nauk przyrodniczych

Wszystkie te przedmioty wymagają dużo czytania i nieco pisania. Dlatego jest zrozumiałe, że dysleksja wpływa ujemnie na proces uczenia się i rezultaty, które osiąga dyslektyczny uczeń. Niedostatki w płynności czytania, rozumieniu tekstu czytanego, pamięci, wzrokowym i słuchowym przetwarzaniu, organizacji i gospodarowaniu czasem oraz sekwencjonowaniu utrudniają w różnym stopniu uczenie się różnych przedmiotów.

W przypadku historii i geografii trudności wynikają z małych umiejętności czytania i odpowiadającego im niskiego poziomu zrozumienia tekstu, co z kolei prowadzi do niemożności zrozumienia lekcji, wyciągnięcia z tekstu najważniejszych faktów, nauczenia się o nich (zrozumienia i zapamiętania) i odtworzenia ich później, gdy jest to potrzebne. Wielu dyslektycznych uczniów nie potrafi dostrzec związku pomiędzy rzeczami, które już znają i nowymi wiadomościami. Trudno im jest zbudować ogólny obraz z licznych elementów (faktów), które już znają i łączyć je ze sobą. Trudności wynikają też z braków umiejętności sekwencjonowania.

Nauki przyrodnicze (fizyka/ chemia/ biologia) również mogą stanowić problem dla uczniów z dysleksją. Są to problemy podobne do tych, jakie występują w przypadku uczenia się historii i geografii, ale w tym przypadku dotyczą też dekodowania i opanowania specjalnej terminologii oraz systematycznego uczenia się, gdyż w tych przedmiotach rozumienie i opanowanie nowych tematów zależy od zrozumienia poprzednich.

4.5. W muzyce/plastyce/sportcie

Większość rodziców i nauczycieli podziela opinię, że lekcje muzyki, plastyki i sportu przyczyniają się do rozwoju osobowości dziecka i poprawy jego umiejętności życiowych. Przedmioty te uważane są przez większość za łatwe i dające uczniom okazję do relaksu pomiędzy innymi lekcjami i jest to prawda, ale nie dla uczniów z dysleksją.

Badania wykazały, że umiejętności muzyczne i językowe są powiązane, gdyż obie sfery są oparte na percepcji fonologicznej, która, jak już wcześniej wyjaśniono, jest jednym z wstępnych warunków do tworzenia dobrych umiejętności czytania. Z drugiej jednak strony, nuty, jak i litery, są obrazami graficznymi i proces poznawczy obejmujący ich opanowywanie jest podobny, więc u dzieci z dysleksją występuje skłonność do trudności w uczeniu się nut, znaków muzycznych i wszystkich ich kombinacji. W rezultacie, czytanie nut (czego oczekuje się od uczniów przed ukończeniem szkoły podstawowej) może być wielką trudnością dla dyslektycznego ucznia. Niemniej jednak, jest konieczne i bardzo ważne, aby uczniowie dyslektyczni uczyli się muzyki. Muzyka wzmacnia podstawowe umiejętności percepcji słuchowej i fonologicznej, co pozytywnie wpływa na umiejętności czytania i pisania.

Rysowanie i kolorowanie wpływa na rozwój małych funkcji motorycznych, które są tak istotne dla pisania ręcznego. Bardzo często dziecko, którego rysunki są dość proste, z brakującymi szczegółami, o złych proporcjach, zbyt duże lub zbyt małe, ma problemy z ręcznym pismem. Gdy dziecko rysuje, koordynacja oko - dłoń jest równie ważna jak podczas pisania. Może ona również wpłynąć na umiejętność rysowania figur geometrycznych przez dziecko.

Bardzo korzystny dla dzieci z dysleksją jest aktywny udział w zajęciach sportowych nie tylko w szkole, ale też poza nią. Często, a szczególnie wtedy, gdy dysleksji towarzyszy dyspraksja, dzieci dyslektyczne są nieporadne, mają niezbyt dobrą koordynację i poczucie równowagi. W

konsekwencji mają znaczne trudności w dobrym spisywaniu się na lekcjach wychowania fizycznego, a szczególnie w grach zespołowych, takich jak koszykówka czy piłka nożna. Bardzo często z powodu słabych umiejętności są wykluczane z tych zabaw, gdyż nikt nie chce być z nimi w drużynie. Niezależnie jednak od tych trudności należy zachęcać dzieci dyslektyczne do udziału w zajęciach sportowych. Pomoże im to poprawić duże funkcje motoryczne, orientację przestrzenną, zdolność rozumienia wydawanych ustnie poleceń i wykonywania ich, umiejętności sekwencjonowania i organizacyjne oraz dyscyplinę i zarządzanie czasem. Jednocześnie sport daje dyslektycznym uczniom szansę odniesienia powodzenia w czymś, co nie wymaga czytania i pisania.

4.6. W organizacji i gospodarowaniu czasem

Niemal wszyscy dyslektycy mają problemy z organizowaniem swoich zajęć i gospodarowaniem czasem. Potrzebują więcej czasu i muszą wkładać więcej wysiłku niż ich rówieśnicy, aby wykonać zadania, zwłaszcza te, które wymagają czytania i pisania. Jednak te trudności są często ignorowane przez nauczycieli i rodziców, przez co dyslektyczni uczniowie są oceniani jako leniwi, niedojrzali, niedbający o nic lub pozbawieni motywacji.

Uczniowie z dysleksją mają problemy z tzw. funkcjonowaniem wykonawczym, co wpływa ujemnie na ich umiejętności organizowania i gospodarowania czasem. Jednakże, aby ukończyć jakieś zadanie, konieczna jest umiejętność tworzenia planu jego realizacji, wprowadzania zmian w trakcie działania, utrzymania motywacji i wytrwałości oraz przestrzegania terminów i harmonogramu.

Niedostatki pamięci krótkotrwałej, które mają niektórzy dyslektyczni uczniowie, wywierają ujemny wpływ nie tylko na ich umiejętności czytania i pisania, ale też utrudniają im organizację czasu. Wielu dyslektycznych uczniów (zwłaszcza w trakcie nauki w szkole podstawowej) nie potrafi ukończyć wszystkich wymaganych zadań (to znaczy przygotować się do lekcji, napisać pracę domową) i bardzo często używa usprawiedliwienia typu: "Zapomniałem wziąć zeszyt" lub "Nie wiedziałem, że coś było zadane".

Umiejętności gospodarowania czasem nie są czymś wrodzonym, ale oczekuje się, że człowiek nabędzie i rozwinie je w trakcie procesu dorastania. Jednak dzieci dyslektyczne mają odmienne postrzeżenie czasu, więc gospodarowanie czasem wymaga od nich wysiłku.

5. Jak pomagać?

5.1. Jak przygotować materiały ”przyjazne” dla dyslektyków?

Informacja jest kluczem do sukcesu we współczesnym świecie. Nabywanie wiedzy przez dostęp do informacji jest ważne dla odebrania właściwej edukacji, która decyduje o zawodowej i społecznej samorealizacji każdej osoby.

Obecnie informacja w formie tekstu występuje wszędzie, dlatego czytanie jest ogromnie ważne: pozwala na nabywanie wiedzy, uczenie się, pracę i wykonywanie zwykłych czynności życia codziennego. W szkołach dominuje tekst pisany, a uczniowie nadal częściej używają książek niż audiobooków i e-booków, co szybko się nie zmieni.

Nasze mózgi nie zostały zaplanowane do funkcji czytania, musimy je uczyć, jak to robić. To, że dla większości ludzi czytanie staje się w jakimś momencie czynnością zautomatyzowaną, nie oznacza, że tak jest w przypadku każdej osoby. Uczniowie z dysleksją mają kłopoty z czytaniem wiele dłużej niż przez pierwsze lata nauki szkolnej. Mają problemy z poprawnością i tempem czytania, co w efekcie daje niski poziom rozumienia tekstu. Przygotowując materiały lekcyjne, nauczyciele powinni brać te dwa aspekty pod uwagę (będzie to korzystne dla wszystkich uczniów, nie tylko tych z dysleksją).

Teksty

- Bądź zwięzły i pisz krótkie zdania. Łatwiej jest je śledzić i zrozumieć. Nie oznacza to, że tekst nie może zawierać złożonych informacji.
- Nie rozpoczynaj zdania pod koniec linijki i unikaj myślników tam, gdzie to jest tylko możliwe.
- Unikaj używania dwóch wyrazów przeczących w pytaniach i poleceniach..
- Ważne fragmenty powinny być zakreślone (lub wytłuszczone albo w ramce).
- Unikaj podkreślania fragmentów tekstu i używania kursywy; powodują wrażenie braku odstępów między wyrazami.
- Unikaj zapisu wielkimi literami; jest to znacznie trudniejsze do czytania.

Prezentacje

- Używaj tła bez wzorków.
- Stosuj czytelną czcionkę, wielkości minimum 24.
- Na początku umieść slajd pokazujący strukturę prezentacji, pomaga to w zrozumieniu całości.
- Każdy slajd powinien mieć nagłówek.
- Stosuj wypunktowanie zamiast zwykłego tekstu.
- Stosuj rysunki i diagramy, ale rozważnie – zbyt duża ich liczba rozprasza, powinny ilustrować i wzmacniać tekst.
- Objasnij skróty używane w prezentacji (jeśli takie są).
- Zaopatrz uczniów w wydruki prezentacji, żeby mogli ją przeglądać w późniejszym terminie

Testy

- Stosuj właściwie skonstruowany układ tekstu.
- Stosuj jedną wielkość czcionki w każdym elemencie testu (polecenia, pytania, itd.)
- Pytanie i miejsce, gdzie uczeń ma podać odpowiedź, powinny być na tej samej stronie.
- Tam, gdzie jest to możliwe, stosuj pytania wielokrotnego wyboru – dyslektykom jest znacznie trudniej odpowiadać na pytania otwarte.
- W zadaniach wielokrotnego wyboru formułuj możliwe odpowiedzi w jak najkrótszy i najprostszy sposób, żeby były łatwe do zapamiętania, porównania i kontrastowego zestawienia.
- Nie używaj słownictwo nakierowanego na zmylenie zdającego.
- Nie używaj dwóch wyrazów przeczących w pytaniach (np. zamiast „Nie wiesz, czy nie przyjdą?” o wiele lepiej jest zapytać „Wiesz, czy przyjdą?”).
- Nie używaj pytań negatywnych (np. „Które z tych zdań nie jest prawdziwe?”).
- Nie używaj kart odpowiedzi – to utrudnienie dla dyslektyka, nawet jeśli zna odpowiedź, to może popełnić błąd przenosząc ją na kartę.

Polecenia

- Dla ucznia dyslektycznego wykonywanie poleceń jest trudne, gdy są podane w długich zdaniach lub dwa naraz (np. „Na obrazku jest sześciu klaunów w szalikach; tak dopasuj do nich narysowane osobno kapelusze, aby wzór na kapeluszu pasował do wzoru na szaliku, a następnie znajdź dwóch identycznych klaunów i pokoloruj kapelusz i szalik pierwszego z nich na czerwono, a drugiego z nich na niebiesko”. Jest pewne, że dyslektyczny uczeń będzie potrzebował przeczytać to złożone polecenie wiele razy, żeby zrozumieć, co jest wymagane i od czego ma zacząć.
- O wiele lepiej jest 'pociąć' takie długie polecenie na wiele krótkich i prostych. (Przykład: 1. Na obrazku jest sześciu klaunów w szalikach. 2. Dopasuj klaunów do kapeluszy (wzór na kapeluszu musi być taki sam jak wzór na szaliku). 3. Znajdź dwóch klaunów, którzy są identyczni. 4. Pokoloruj kapelusz i szalik pierwszego klauna na czerwono. 5. Pokoloruj kapelusz i szalik drugiego klauna na niebiesko.).
- Nie używaj dwóch wyrazów przeczących w poleceniach (np. Nie bądź nieuważny przechodząc przez jezdnię).

5.2. Rola szkolnego psychologa/ pedagoga.

Rola szkolnego psychologa/pedagoga uległa zmianie w przeciągu ostatnich dwóch dekad. Jeżeli pod koniec ubiegłego wieku jego głównym zadaniem było dostarczenie oceny psychologicznej dla identyfikacji uczniów z trudnościami w uczeniu się, to teraz mamy do czynienia z modelem systemowym i kooperacyjnym. Oznacza to, że działa on we współpracy

ze wszystkimi zainteresowanymi – uczniem, nauczycielami, szkołą jako instytucją, rodzicami i rodziną, lokalną społecznością oraz z innymi specjalistami pracującymi z danym dzieckiem.

Szkolny psycholog/pedagog powinien nakierować swoją pracę na rozpoznanie cech poznawczych ucznia oraz jego statusu emocjonalnego i zachowania, aby odkryć jego mocne punkty, a nie tylko słabości. Takie podejście pozwoli mu na wyznaczenie pozytywnych celów, zamiast skupiania się na deficytach i problemach. Interwencja oparta na rozwoju mocnych stron ucznia i wspieranie jego potrzeb musi być uważnie zaplanowana, poprawnie skonstruowana, regularnie monitorowana oraz okresowo oceniana i odpowiednio dostosowywana.

Można wyróżnić następujące aspekty pracy szkolnego psychologa/ pedagoga:

- zapewnianie uczniowi bezpośredniego psychologicznego wsparcia - praca powinna być nastawiona na budowanie pewności siebie i samooceny ucznia, podtrzymywanie motywacji, zachęcanie do udziału w różnych działaniach pozaszkolnych (sport, plastyka itd.), poprawę społecznych i komunikacyjnych umiejętności, radzenie sobie z frustracją i emocjami, itd.
- Wspieranie innych uczniów w klasie - należy im wyjaśnić przyczyny trudności kolegi/koleżanki, jego/jej emocje i zachowania. Dzieci powinny dowiedzieć się, że ludzie są różni i nikt nie jest dobry we wszystkim. Jeżeli dostrzegą, że ta osoba ma nie tylko trudności, ale też mocne punkty, to będą bardziej wyrozumiali, tolerancyjni i skorzy do pomocy (wszyscy dyslektyczni uczniowie twierdzą, że postawa ich kolegów/ koleżanek z klasy jest dla nich bardzo ważna).
- Wspieranie nauczycieli, aby rozumieli problem i dowiedzieli się więcej o dysleksji (i innych trudnościach w uczeniu się), byli przygotowani na wyzwania uczenia dzieci z dysleksją; nauczyciel powinien wiedzieć, że może zawsze polegać na interwencji i pomocy psychologa/pedagoga w przypadku problemów w klasie.
- Zapewnianie pomocy rodzicom/rodzinie - nauczyciel jest pierwszą osobą, która informuje rodziców o trudnościach ucznia i dzieli się spostrzeżeniami co do potrzeby specjalistycznej oceny i pomocy, ale to psycholog/pedagog jest osobą, która może to lepiej wytłumaczyć rodzicom i pomóc im pogodzić się z faktem, że ich dziecko ma trudności w nauce (rodzicom nie jest łatwo pogodzić się z tym, że ich zainteresowane, bystre i inteligentne dziecko ma problemy) oraz wesprzeć ich w znalezieniu jak najlepszej pomocy dla dziecka i pomagać im w trakcie dalszych działań.
- Psycholog/pedagog powinien być pośrednikiem w komunikacji pomiędzy szkołą i rodziną, powinien dobrze znać prawa edukacyjne ucznia i być w stanie ich bronić, aby uczeń otrzymał odpowiednie wsparcie i dostosowania, które dadzą mu szansę ujawnienia swojego pełnego potencjału.

5.3. Komunikacja z rodzicami

Zarówno rodzice jak i nauczyciele mają tu do odegrania ważne role, które się nie wykluczają, ale raczej nawzajem uzupełniają i wzmacniają, dostarczając uczniowi konsekwentnego wsparcia w zakresie czytania i uczenia się. Myślenie o rodzicach i nauczycielach jako o partnerach odnosi się do ich wspólnego wysiłku w dążeniu do realizacji tego samego celu.

Wskazuje też na ich wspólną odpowiedzialność za wspieranie uczniów w procesie uczenia się²⁷.

Wielce istotna dla powodzenia ucznia jest dobra komunikacja pomiędzy nauczycielami i rodzicami, szczególnie w przypadku, gdy uczeń ma problemy z nauką. Praktyka wykazuje, że duży procent uczniów, którzy mają problemy przypuszczalnie spowodowane przez dysleksję, nie jest zdiagnozowany, co oznacza, że nie są oficjalnie uprawnieni do dostosowań i wsparcia ze strony nauczycieli zajmujących się specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, psychologów czy logopedów. Ten fakt sprawia, że rola komunikacji pomiędzy rodzicami i wychowawcą i/lub nauczycielami przedmiotów staje się jeszcze bardziej istotna.

Praktyka pokazuje, że bardzo często, gdy uczeń ma trudności z nauką, a jego wyniki szkolne nie spełniają oczekiwań lub kiedy zachowuje się niewłaściwie (z powodu trudności w nauce), rodzice i nauczyciele mają skłonność do wzajemnego obwiniania się. Jest to przede wszystkim niedobre dla ucznia, gdyż w takiej sytuacji nie dostaje pomocy z żadnej z tych stron.

W relacji szkoła - rodzic - uczeń wszystkie strony mogą jedynie skorzystać na regularnej i pozytywnej komunikacji. Sposób, w jaki szkoła komunikuje się z rodzicami, decyduje o ich zaangażowaniu w naukę dzieci. Jeśli nauczyciel przez cały czas wysyła tylko negatywne informacje dotyczące szkolnych osiągnięć lub zachowania ucznia, to demotywują one dziecko do starań, ale też jednocześnie zniechęcają rodziców, gdyż czują się zbyt niekompetentni, aby udzielić skutecznej pomocy swojemu dziecku. Jest też bardzo prawdopodobne, że rodzice zaczną obwiniać nauczycieli o specjalny (negatywny) stosunek do ich dzieci i będą uważali ich za winnych słabych osiągnięć szkolnych dzieci. Z tego względu jest ważne, aby nauczyciele kładli nacisk na postępy ucznia (nawet wtedy, gdy są one znacznie poniżej osiągnięć innych uczniów) i wskazywali na poprawę i osiągnięcia - da to dziecku poczucie sukcesu i zachęci do jeszcze bardziej wyczerpanej pracy.

Dobra komunikacja pomiędzy nauczycielami i rodzicami pomaga nauczycielom lepiej rozumieć potrzeby ucznia i jego środowisko domowe, a rodzicom pomaga bardziej skutecznie wspierać swoje dzieci w nauce.

---

²⁷ Christenson, S.L. and S.M.Sheridan. School and families: Creating essential connections for learning. **Guilford Press**, NY, 2001

6. Narzędzia wspomagające

6.1. Czym są narzędzia wspomagające?

Ogólnie rzecz biorąc, narzędzie wspomagające to każde urządzenie, sprzęt czy system, które pomaga ludziom radzić sobie z trudnościami po to, by mogli lepiej komunikować się, uczyć się i radzić sobie z różnymi wyzwaniami.

Zgodnie z amerykańską Ustawą o Narzędziach Wspomagających z roku 2004, termin 'narzędzia wspomagające' (lub narzędzie adaptacyjne) odnosi się do każdego *“produktu urządzenia lub sprzętu nabytego komercyjnie, zmodyfikowanego lub zrobionego na zamówienie, które jest używane do utrzymania, zwiększenia lub poprawy zdolności funkcjonowania osób niepełnosprawnych”*²⁸.

Natomiast definicja sformułowana przez Brytyjskie Towarzystwo Technik Wspomagających (BATA) podaje: *“Narzędzie wspomagające, to każdy produkt lub usługa, która utrzymuje lub poprawia zdolność osób z niepełnosprawnościami lub zaburzeniami do komunikowania się, uczenia się oraz prowadzenia samodzielnego, satysfakcjonującego i produktywnego życia”*²⁹.

Same narzędzia wspomagające nie są w stanie poprawić wiedzy czy umiejętności. Pomagają one jednak w uczeniu się i można je stosować w różnych sferach tematycznych.

6.2. Korzyści dla uczniów z dysleksją

Narzędzia wspomagające mają wielki potencjał pomocy dla uczniów z dysleksją w klasach edukacji głównego nurtu. Ich działanie obejmuje wzmacnianie osiągnięć szkolnych w zakresie czytania, pisania i ortografii oraz matematyki i umiejętności organizacyjnych, itd. Poza tym uczniowie o specjalnych trudnościach w nauce często odnotowują większe sukcesy, kiedy pozwala się im wykorzystywać ich zdolności (mocne strony) w pracy omijającej ich niepełnosprawności (trudności). Narzędzia wspomagające łączą w sobie najlepsze strony tych obydwu sposobów. Według Lewisa³⁰ narzędzia wspomagające służą dwóm głównym celom: wzmocnieniu silnych stron danej osoby, co równoważy efekty ich niepełnosprawności, i dostarczaniu alternatywnego sposobu wykonania zadania. W ten sposób użycie narzędzi pomaga uczniom w kompensacji ich trudności lub w całkowitym ich obejściu.

Gdy uczniowie dostają szansę korzystania z dostosowań pod względem ich problemów w czytaniu i pisaniu, to ich osiągnięcia szkolne mogą być o wiele lepsze.

Technika wspiera uczniów z dysleksją na wielu różnych poziomach. Może pomóc im w realizacji takich zadań jak:

- ✓ **Opanowanie materiału na poziomie klasy.** Technika pozwala na przedstawienie im materiału w innych formach (wizualnej, dźwiękowej).
- ✓ **Praca nad opanowaniem umiejętności czytania.** Istnieje wiele różnych komputerowych gier edukacyjnych, które mogą być używane, aby pomóc małym dzieciom poznać litery, relacje pomiędzy dźwiękiem i literą lub pisownię wyrazów.

---

²⁸ Assistive Technology Act (2004)

²⁹ British Assistive Technology Association <http://www.bataonline.org/further-assistive-technology-definition>

³⁰ Lewis (1998:16-26).

- ✓ **Poprawa umiejętności pisania i umiejętności organizacyjnych.** Narzędzia techniczne mogą pomóc uczniom z dysleksją stworzyć mapę myśli (lub mapę pojęć), która pomoże im w napisaniu wypracowania przy użyciu właściwego dla poziomu edukacji słownictwa lub w użyciu słów, których by nie używali bez komputera z powodu małych umiejętności ortograficznych. Taka mapa pomaga dyslektycznym uczniom uczyć się budować własne kreatywne prace pisemne, które są ich słabą stroną.
- ✓ **Poprawa umiejętności robienia notatek** (bardzo przydatnej w szkole typu gimnazjalnego i na wszystkich wyższych etapach kształcenia). Jest to jeden z największych problemów dla uczniów z dysleksją, szczególnie w szkole średniej, kiedy ilość materiału do opanowania dramatycznie wzrasta. Wielu uczniów dyslektycznych ma trudności w robieniu notatek z powodu słabej znajomości pisowni i słabej umiejętności pisania i/lub koordynacji oko - dłoń.
- ✓ **Opanowanie pojęć**, które w innej sytuacji są poza ich zasięgiem. Uczniowie mogą używać narzędzi, żeby doświadczyć abstrakcyjnych pojęć, takich jak przyspieszenie lub grawitacja za pomocą symulacji 3D

Rola techniki w pomocy osobom z dysleksją, szczególnie w kategorii edukacji szkolnej, jest szeroko uznana. Kiedy uczniowie mają dostęp do skutecznych narzędzi, którym towarzyszą właściwe instrukcje, ich ogólne wyniki ulegają poprawie. Narzędzia techniczne pozwalają uczniom z dysleksją osiągnąć takie same szanse w nauce szkolnej, jakie mają wszyscy inni uczniowie.

6.3. Co jest dostępne w krajach partnerskich ?

6.3.1. Turcja

Narzędzia wspomagające używane w Turcji dla pomocy uczniom z dysleksją:

- programy do wykorzystania w telefonach komórkowych, tabletach i na tablicach interaktywnych:

Przetwarzanie tekstu na mowę:

- "Teknoses" bezpłatne pobranie ze strony <http://www.teknoses.com/tr/>
- "Google Translate", pozwalający zamieniać mowę na tekst i tekst na mowę oraz dokonywanie tłumaczenia
- "Touch and Write" - pozwalający na naukę liter, liczb i wyrazów w języku tureckim, ma opcję zmiany wielkości czcionki i 28 różnych rodzajów tła. Do pobrania za darmo z <https://itunes.apple.com/us/app/touch-and-write/>
- "Letter Shaker" - szczególnie do nauki języków obcych. Do pobrania za darmo z <https://play.google.com/.../apps/details?...WordShakerAndroid>
- "Open dyslexic" czcionka do programów biurowych. Bezpłatne pobranie z <https://www.opendyslexic.org/>
- Freeplane - program do map pojęć - bezpłatny i łatwy dla użytkownika. do pobrania za darmo z <https://freeplane.en.softonic.com/>

- "Google Chrome" – Przeglądarka Google Chrome jest również narzędziem wspierającym, ponieważ ma funkcje przydatne dla dyslektyków. W zakładce rozszerzeń Google Chrome można przejść do funkcji:
- Open Dyslexic,
- Dyslexia Friendly,
- Dyslexia Reader Chrome.

Wszystkie poniższe programy zaprojektowano również pod kątem ułatwienia czytania osobom dyslektycznym.

- "Microsoft Word" - z funkcjami ułatwiającymi czytanie
- "Sticky Notes" - funkcja systemu operacyjnego Windows
- "Wise Reminder" - osobisty organizator. Do pobrania za darmo <https://wise-reminder.en.softonic.com/>
- "Auto Train Brain" Pomaga dyslektycznym uczniom, którzy mają problemy w szkolnym funkcjonowaniu i nauce poprzez gry wizualne i słuchowe. Więcej informacji: <http://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2017/12/22/disleksik-cocuklar-icin-mobil-uygulama-auto-train-brain/>

6.3.2. Bułgaria

PC ze sprawdzaniem pisowni

- Screen Reader (odczytywanie ekranu; w języku bułgarskim). Do bezpłatnego pobrania z: <http://www.screenreader.net/index.php?pageid=15>

Przetwarzanie tekstu na mowę:

- SpeechLab 2.0 (bezpłatny dla osób z wadami wzroku; w innych przypadkach płatny) Próbną wersją do bezpłatnego pobrania z: <http://www.bacl.org/speechlabbg.html>
- Balabolka (w języku bułgarskim) – Do bezpłatnego pobrania z: <http://www.cross-plus-a.com/bg/balabolka.htm>
- Programy do rozpoznawania pisma (OCR):
- FineReader (do języka bułgarskiego) Do bezpłatnego pobrania z: <http://finereader.bg.softonic.com/>
- OCR CuneiForm 12 (do języka bułgarskiego) Do bezpłatnego pobrania z: <http://www.download.bg/?cls=program&id=456656>

Nauka pisania na klawiaturze:

- w języku bułgarskim – Do korzystania bezpłatnie online na: <http://www.sense-lang.org/typing/tutor/keyboardingBG.php>
- w języku angielskim – Do korzystania bezpłatnie online na: <https://www.typingclub.com/typing-qwerty-en.html> (Może być stosowany do języka bułgarskiego przy użyciu tzw. fonetycznej klawiatury)
- Tworzenie map myśli:

- FreeMind (do języka bułgarskiego) Do bezpłatnego pobrania z: <http://sourceforge.net/projects/freemind/>
  - Xmind (do języka bułgarskiego) Do bezpłatnego pobrania z: <https://www.xmind.net/>
- Audiobooki (dostępne online, niektóre bezpłatnie)
- <http://www.avtori.com/>
  - <http://www.audioknigi.bg/>
  - e-booki (dostępne online, wiele z nich bezpłatnie)
  - <http://chitanka.info/>
  - <http://virtualnabiblioteka.com/>
  - <http://readbg.com/>
  - <http://www.booksbg.org/>
  - http://www.ciela.com/ciela_ebooks/bezplatni-knigi/bezplatni-knigi-na-b-lgarski-ezik.html?p=5
  - <http://www.slovo.bg/>
  - RoboBraille - program e-mailowy i sieciowy, służący do automatycznego przetwarzania dokumentów na szereg różnych formatów, łącznie z plikami dźwiękowymi, książkami elektronicznymi, książkami w systemie DAISY, itd. Dostępny w 16 językach, łącznie z bułgarskim. Dostępny bezpłatnie na www.robobraille.org
  - Adysfont – czcionka do czytania dla dyslektyków. Do bezpłatnego pobrania z: <http://www.adysfont.com/>

6.3.3. Rumunia

Aplikacje:

Programy do wykorzystania w telefonach komórkowych, tabletach i na tablicach :

- Testy gramatyczne
<https://play.google.com/store/apps/details?id=ro.paha.intrebarigramatica>
- DEX na Android
<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.dex>
- Gramatyka języka rumuńskiego
<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.exceda.gramaticaromana>
- Fotokalkulator - Smart Calculator & Math Solver-
<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.photomath.smart.study.learn>

Programy:

- Programy dla dyslektyków - [Able Tech Romania – Assistive Technology](http://www.abletech.ro/en/dyslexia-software.html)
<http://www.abletech.ro/en/dyslexia-software.html>
- Read me – czytnik e-booków
- <https://books.dyslexiefont.com/en/available-in-dyslexie/apps/263/readme--ebook-reader/>

Przetwarzanie tekstu na mowę

- Acutza voice – dostępne za darmo w projekcie „BatPro for Windows” (Program Narzędzi Ułatwiających Dostęp Niewidomym)
- <http://batpro.org/download-vocea-sintetica-ancutza/>

Programy do rozpoznawania pisma (OCR)

- i2OCR - bezpłatny, online, szybki; poprawnie rozpoznaje rumuński tekst, ale nie rozpoznaje kolumn i tabel.
- <http://www.i2ocr.com/free-online-romanian-ocr>
- NewOCR - także bezpłatny, online, szybki; poprawnie rozpoznaje rumuński tekst, ale nie rozpoznaje kolumn i tabel.
- <https://www.newocr.com/>
- Online OCR - dość dobry, bezpłatny, online, szybki; poprawnie rozpoznaje rumuński tekst, a także kolumny i tabele, poprawnie zapisuje dokumenty tekstowe w formatach Word lub Excel formant, ale czasami zdarzają się błędy.
- <https://www.onlineocr.net/>
- OrCam MyReader 2.0 – samodzielne urządzenie do czytania, nowoczesne i innowacyjne, skonstruowane w celu pomagania osobom z trudnościami w czytaniu lub zaburzeniami wzroku, które można nabyć za około 3500 euro
- <http://www.anjo.ro/dispozitive-electronice-de-citire-si-recunoastere-a-obiectelor/orcam-myreader-2.0-dispozitiv-de-citire-a-textelor.html>

Audiobooki:

- Bezpłatne audiobooki w języku rumuńskim <http://www.cartiaudio.eu/>
- Audiobook Ciresarii <http://www.teatruaudio.com/tag/audiobook-ciresarii/>

Książki w wersji elektronicznej:

- Logopedia w grach i ćwiczeniach; Laura Hårdälău, Ioana Drugaș
https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fdrive.google.com%2Ffile%2Fd%2F0Byi1V7qM62ZramN3Um8zUXpnaEU%2Fview&h=AT3SY2rZFbECiVBP3rDBQAVBdXD_K691KmzEyVCxTbt_TrFoj2GaqXzFcV67zWN8dbuBNEZw9bPUgFo3kCVPhlccN1kx4ppP4rVXN3d7Rq_zStPnkPPILO0nkLcyRJZXJoftfnuBggD0QQ0SpQJ6n0tgrv1K130aOg
- Przewodnik do korygowania i rozwoju mowy; Florentina Gălbinașu, Elena Gălbinașu, Valeria Pârșan, Ioana Chelaru
<https://drive.google.com/file/d/0Byi1V7qM62ZrMmhkOXA3S2FRZkE/view>
- Chcę mówić poprawnie ; Șoimița Gherle
- <https://drive.google.com/file/d/0Byi1V7qM62ZrdmFZR0h2QmdqTG8/view>
- Istotne kwestie diagnostyczne w specjalnych trudnościach w nauce w oparciu o badania naukowe; Carmen David, Adrian Roșan
https://www.academia.edu/36041882/David_Rosan-Repere_diagnostice_in_TSI
- Dziecko dyslektyczne – wspólny obowiązek.; Bartok Eva

- <http://dislexic.ro/wp-content/uploads/2017/08/Responsabilitate-comuna.pdf>
- Spersonalizowany plan edukacyjny (SPE) opracowany zgodnie z Zarządzeniem Nr 3124 / 10.02.2017 dotyczącym zatwierdzania metodologii w celu zapewnienia potrzebnego wsparcia dla dzieci z trudnościami w nauce.
- https://drive.google.com/file/d/1VntBuuLbdXlnqcIAZyBQRZetVQvgN7G/view?usp=drive_sdk

Nauka pisania na klawiaturze:

- Samodzielna nauka pisania na klawiaturze:
- <http://www.invatasingur.ro/tutoriale/dactilografie/qwerty.php>
- Kurs pisania 'na ślepo': <https://www.typingstudy.com/ro/>
- Sprawne palce: <https://agilefingers.com/ro>

6.3.4. Polska

Ćwiczenia, zadania i pomysły z :

- www.cmppp.pl, www.dardysleksji.pl, www.dysleksja-poradnik.org, www.ptd.edu.pl, www.dysleksja.pl, www.niepelnosprawni.pl, www.radzialow.net/publikacje, <http://dysleksja.univ.gda.pl>, www.bpp.com.pl/ptd/index.htm, www.cmpp.edu.pl, www.men.waw.pl/prawo/rozp <http://edusek.ids.pl/nauczyciel/porady> www.terapiapedagogiczna.republika.pl,
- www.dyslektykwszkole.pl
- Program terapeutyczny „ORTOGRAFFITI” www.ortograffiti.pl
- Program dla szkół podstawowych „Ortografia”
- „ Galeria umiejętności”- zestaw praktycznych urządzeń dydaktycznych
- PUS – Pomóż-Ułóż-Sprawdź – zestaw klocków dla dyslektycznych uczniów klas młodszych
- RoboBraille- www.robobraille.org – program e-mailowy i sieciowy, służący do przetwarzania dokumentów na szereg różnych formatów, łącznie z plikami dźwiękowymi, książkami elektronicznymi, książkami w systemie DAISY, itd. Dostępny w 16 językach, łącznie z polskim.

6.3.5. Włochy

MOWA

- Facilitoffice - www.facilitoffice.org - bezpłatne
- Clip claxon - <https://sites.google.com/site/clipclaxon/home> - bezpłatne
- Epico - www.anastasis.it - płatne
- Carlo mobile pro - www.anastasis.it - płatne
- Personal reader - www.anastasis.it - płatne
- Alfa reader - www.erickson.it - płatne

- Leggixme - <https://sites.google.com/site/leggixme/> - bezpłatne
- Superquaderno - www.anastasis.it - płatne
- Geco - www.anastasis.it - bezpłatne

PISANIE

- Google docs - bezpłatne
- MSWord spell checker - płatne

NARZĘDZIA DO SPORZĄDZANIA MAP MYŚLI

- CMAP - <https://cmap.ihmc.us/> - bezpłatne
- Freemind - <https://sourceforge.net/> - bezpłatne
- Supermappe - www.anastasis.it - płatne
- Ipermappe - www.erickson.it - płatne
- Mindmaple - <http://www.mindmaple.com/> - płatne
- Mindomo.com
- Coggle.com

6.3.6. Portugalia

- **Słownik elektroniczny i encyklopedia** – Forma drukowana lub informacje dostępne w sieci. <https://www.dicio.com.br/enciclopedia/>
- **e-book** – książka w wersji cyfrowej - https://pt.wikipedia.org/wiki/Livro_digital
- **Spell checker** – sprawdzanie pisowni w języku portugalskim
- https://tecnologia.uol.com.br/album/use_corretor_automatico_a_seu_favor_Word_album.htm
- **Eu Sei (Ja wiem)** – Pedagogiczne interaktywne ćwiczenia dla przedszkola, szkoły podstawowej i **gimnazjum**: <http://nonio.eses.pt/eusei/>
- **Książki elektroniczne** – Narodowa Cyfrowa Biblioteka Czytelnicza
- <http://www.planonacionaldeleitura.gov.pt/bibliotecadigital/>
- **Gry dydaktyczne** – Gry dla dzieci na temat pór roku, tabliczki mnożenia, dyftongów, liczb, zasad ruchu drogowego, itd. <http://jogosdidacticos.blogspot.pt/>
- **OpenDyslexic** – Bezpłatny, ogólnodostępny program do kroju czcionki, który ułatwia czytanie osobom z dysleksją. <https://www.opendyslexic.org/>
- **Easy Reader**: Aplikacja dla czytelników z dysleksją, słabowidzących i niewidomych.
- <https://yourdolphin.com/easyreader>
- **Strona dla szkół Ministerstwa Edukacji** – Wielka liczba materiałów edukacyjnych do wszystkich przedmiotów i dla wszystkich roczników szkolnych
- https://www.portaldasescolas.pt/portal/server.pt/community/00_recursoeducativos/259

- **Oprogramowanie i bezpłatne materiały pod kątem specjalnych potrzeb edukacyjnych** – Programy i materiały w wielu kategoriach, takich jak dostępność, wzmocnienie, aplikacje i widżety, dysleksja, odczyt ekranu, syntezytor (syntezytor mowy, rozpoznawanie mowy i narrator do ułatwienia komunikacji, czytania i pisania: <https://freewarenesite.wordpress.com/>
- **ECR e LEXICON** – Narzędzie do przeciwdziałania problemom z uwagą i koncentracją, koordynacją wzrokowo-motoryczną, małymi umiejętnościami psychomotorycznymi, zapamiętywaniem i słownictwem. *Lexicon* zapobiega problemom w uczeniu się i czytaniu oraz poprawia te umiejętności. zawiera funkcję wizualnego rozróżnienia i transkrypcji fonologicznej podobnych graficznie liter.
- <http://cercifaf.org.pt/cerci/index.php/gratuito/cercifaf-recursos-download>
- Kit Special Needs – Bezpłatny program do pracy pod kątem specjalnych potrzeb.
- <http://www.acessibilidade.net/at/kit2004/educativo.htm>
- **WordTalk** – Rozszerzenie dla różnych wersji MS Word, przydatny do przeciwdziałania problemom w czytaniu. Działa jako 'czytacz tekstu' i tworzy wersję dźwiękową pisanego czy czytanego tekstu, a potem odtwarza ją, zakreślając czytane słowa. Zawiera dźwiękowy słownik. Istnieje możliwość dostosowania kolorów zakreślania, zmiany tempa czytania, zamiany tekstu na mowę i rejestracji plików mp3.
- <http://www.wordtalk.org.uk/> Pobieranie <https://youtu.be/SicL4gkIR5g>
- Instrukcje: Overview WordTalk – <https://youtu.be/SicL4gkIR5g>
- Korzystanie z Wordtalk - <https://youtu.be/AHPeeeI4CAo>
- **Microsoft Speak Command** – Syntezytor mowy Microsoft, może być także widoczny na pasku narzędzi Word, Outlook, Powerpoint i OneNote, instrukcje dostępne na stronach pomocy MS Office (pasek narzędzi szybkiego dostępu)
- https://support.office.com/en-us/article/using-the-speak-text-to-speech-feature-459e7704-a76d-4fe2-ab48-189d6b83333c#_toc282684835
- **Philips FreeSpeech 2000** – Program pozwalający na rozpoznawanie mowy w języku portugalskim i tworzenie tekstów bez użycia klawiatury. Można dyktować słowa przez mikrofon, które są potem zamieniane na tekst. <https://www.dictation.philips.com/products/>
- Można pobrać za darmo z: <http://uploaded.net/file/33brpy>
- Patrz brazylijska strona – <http://distrofico.amplarede.com.br/2010/02/philips-freespeech-2000-em-portugues/>
- **Dictate (Microsoft)** – Bezpłatna aplikacja Microsoftu (rozszerzenie), która rozpoznaje mowę/dyktowanie i zamienia na tekst w programach Word, Powerpoint i Outlook. Rozpoznaje między innymi język portugalski. Pobieranie - <http://dictate.ms/>; FAQ - <http://dictate.ms/FAQ>; Instrukcje «Unboxing MS Dictate» – <https://youtu.be/OdVvo3c4uDQ>
- Narzędzia dźwiękowe – programy do rejestracji i odtwarzania mowy
- <https://play.google.com/store/apps/details?id=vr.audio.voicerecorder&hl=pt> (eg: Audacity, Wavosaur, Vocaroo, Soundcloud, etc).
- **Organizatory i techniki informatyczne** – mapy pojęć, diagramy, organizatory zbiorów i inne (np. Pinterest, Livebinders, Symbaloo, Bubbl.us -<https://bubbl.us>)

- Mind42 (tworzy mapy myśli, specjalny diagram, który pozwala na wizualną organizację informacji) <https://mind42.com/> , Popplet (Popplet to iPad i narzędzie sieciowe do przechwytywania i organizowania informacji. <http://popplet.com/> (etc)
- **Narzędzia do pisania** – edytory tekstu posiadają funkcje, które pomagają osobom mającym trudności z pisaniem, takie jak autouzupełnianie wyrazów i korekta pisowni; można doinstalować inne aplikacje. Wirtualna klawiatura – można wprowadzić tekst do komputera za pomocą innych środków niż konwencjonalna klawiatura. https://www.youtube.com/watch?v=_ziOP0yWF5k .
- **Przetwarzanie tekstu na mowę** – Zamienia tekst na plik dźwiękowy. Różni się od programu odczytującego ekran, gdyż ten jest wbudowany w system operacyjny i odczytuje nie tylko tekst, ale też wszystkie operacje wykonywane na komputerze.
- **Uzupełnianie słów:** Eugénio, o génio das palavras (Eugenio, geniusz słowa)
- <http://www.l2f.inesc-id.pt/~lco/eugenio/> - gdy się pisze, podpowiada następny wyraz w oparciu o pierwszą literę. Pomocny dla osób o dużych trudnościach w pisaniu.
- Jest też dostępne uzupełnianie słów w programie Word.
- **Wirtualna klawiatura** - (Google) <https://www.baixaki.com.pt/download/teclado-virtual-do-google-.htm>
- **Rozpoznawanie mowy** – Pisanie w programie Word, za pomocą funkcji dyktowania: [//www.techtudo.com.br/dicas-e-tutoriais/2018/06/como-escrever-no-word-usando-a-voz-com-a-funcao-ditado.ghtml](http://www.techtudo.com.br/dicas-e-tutoriais/2018/06/como-escrever-no-word-usando-a-voz-com-a-funcao-ditado.ghtml)
- **Narzędzia do czytania** dla osób z zaburzeniami wzroku, syntezy mowy - <https://youtu.be/Hf663--0544>,
- Rozpoznawanie liter, odczytywanie optyczne, alternatywny układ dokumentu (np: SlideTalk - <http://youtu.be/ZOYI9SJSyWI>, Balabolka - <https://youtu.be/Hf663--0544>, Readspeaker - <https://youtu.be/Hf663--0544>, Philips Free Speech 2000, Daisy Reader, etc).
- **OCR** – Optyczne rozpoznawanie liter – przetwarza PDF i zdigitalizowane obrazy na pliki tekstowe
- Narzędzia mobilne
- Dzięki ich przenośności, prostemu pulpitowi, prędkości procesora oraz możliwościom komunikacyjnym i informacyjnym, komputery, tablety i smartfony oferują wszystkim uczniom, włącznie z osobami dyslektycznymi, szeroki zakres funkcji edukacyjnych.
- **Narzędzie do plików PDF (Claro SW)** – **bezpłatna** aplikacja do czytania plików PDF (syntezy mowy), z funkcjami wzmocnienia i kontrastu kolorystycznego <https://www.clarosoftware.com/>
- Czcionka wspomagająca odczytywanie liter
- Inne typy pomocy dla uczniów o różnych potrzebach, które mogą być przydatne to np.: ławki o pochylonych blatach dla ergonomicznie właściwej pozycji przy czytaniu lub pracy na komputerze, przystosowany sprzęt do pisania, wyłaczany papier do drukowania, odwzorowanie klawiatury, tablice symboli/obrazów.
- **Reklamy oprogramowania “Zoom Ex”** - <http://www.woodlaketechologies.com/Zoom-Ex-p/abi500.htm>

- Linki:
- **Strona na temat dysleksji** <https://dislexia.pt/blog/fontes-de-texto/>

Materiały dostępne online

Narzędzia do tworzenia map myśli

MindView - <http://www.matchware.com/en/default.htm>

Mindjet - <https://www.mindjet.com/>

MindGenius - <http://www.mindgenius.com/>

iMindMap - <http://imindmap.com/>

Spark Space - <http://www.spark-space.com/>

Inspiration - <http://www.inspiration.com/>

Claro Ideas – <https://www.clarosoftware.com>

Xmind - <http://www.xmind.net/> (bezpłatne)

Freemind - <http://sourceforge.net/projects/freemind/> (bezpłatne)

Słowniki online

<http://www.thefreedictionary.com/>

<http://dictionary.reference.com/>

<http://www.eurodict.com/>

Najlepsze encyklopedie online

<http://www.refseek.com/directory/encyclopedias.html>

Mówiące edytory tekstu

<http://www.donjohnston.com>

<http://www.intellitools.com>

<http://www.readingmadeeasy.com>

<http://www.wordtalk.org.uk>

<https://www.enablemart.com/talking-word-processor>

<https://www.texthelp.com/en-gb>

<http://www.premierathome.com/products/TalkingWordProcessor.php>

Kalendarze online

https://calendar.google.com/calendar/render?pli=1#main_7

<https://www.zoho.com/calendar/>

<http://whichtime.com/>

<https://www.keepandshare.com/>

<https://doodle.com/online-calendar>

Stworzenie klasy 'przyjaznej' dla dyslektyków:

<https://www.thoughtco.com/creating-a-dyslexia-friendly-classroom-3111082>

Aplikacje:

- Sticky Notes + Widget
- <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.symcoding.widget.stickynotes>
- School Planner (Organizator szkolny)
- <https://play.google.com/store/apps/details?id=daldev.android.gradehelper>
- ABC Alphabet's Phonic Sounds (brzmienie liter alfabetu)
<https://play.google.com/store/apps/details?id=abc.alphabet.phonic.sounds.app.kids>
- ABC Song - Rhymes Videos, Games, Phonics Learning
- <https://play.google.com/store/apps/details?id=kidzooly.rhymes>
- iWordQ US - łatwa w obsłudze aplikacja do pomocy osobom mającym trudności z czytaniem i pisaniem
- <https://itunes.apple.com/ca/app/iwordq-us/id557929840?mt=8&ign-mpt=uo%3D4>

Programy komputerowe:

- Programy edukacyjne do czytania/pisanie przy dysleksji
- <https://www.texthelp.com/en-us/products/read-write/assistive-technology-dyslexia-software/>
- Programy edukacyjne; czytanie/pisanie i dysleksja
- <https://www.texthelp.com/en-us/sectors/education/>
- Program Co:Writer do pisania i sprawdzania pisowni; ten łatwy w użyciu program sprawdza i proponuje poprawę podstawowych błędów w pisowni i gramatyce, gdy użytkownik pisze na stronie internetowej, w mailu lub aplikacjach takich jak Microsoft Word. Program łatwo współpracuje z Write Out Loud.
- <https://learningtools.donjohnston.com/product/cowriter/>

Przetwarzanie tekstu na mowę

- Verbose jest łatwym i dogodnym w korzystaniu konwerterem tekstu na mowę, który może czytać na głos i zapisać mówiony tekst jako plik mp3.
- <https://www.nch.com.au/verbose/index.html>
- Write Out Loud – program przetwarzający tekst na mowę, wyposażony w podstawowe narzędzia pomagające wybierać właściwe słowa i pisownię. Program pozwala na tworzenie wolnych od błędów dokumentów tekstowych i łatwo współpracuje z Co:Writer.

Audiobooki:

- Opowiadania na dobranoc w formacie audio
- Miette's Bedtime Story Podcast (Kilkaset starannie dobranych audiobooków)
- Podio Books (Wybór książek i materiałów edukacyjnych w formacie dźwiękowym)
- Oculture Free Audio & Podcasts (Opowiadania i czytanki edukacyjne w formacie dźwiękowym)
- StoryNory (Bogaty wybór edukacyjnych materiałów dźwiękowych)
- Learn Out Loud (Opowiadania i czytanki edukacyjne w formacie dźwiękowym)
- StoryLine Online (Bezpłatne materiały, w tym audiobooki)
- FreelyEducate.com (Ponad 7000 bezpłatnych ebooków i audiobooków)
- Books Should Be Free
- Materiały dla dzieci z dawnych lat
- Kiddie Records Weekly (nauka pisania na klawiaturze)
- Bezpłatna nauka pisania dotykowego: <https://www.typingclub.com/>
- Bezpłatne nauczanie i uczenie się pisania na klawiaturze. <https://www.typing.com/>
- **RoboBraille** – konwerter dokumentów, mogący automatycznie przetwarzać dokumenty na szereg alternatywnych formatów, włączając w to pliki dźwiękowe, ebooki, książki w systemie DAISY, etc.

Bibliografia:

Anderson, J. R. (2004). Cognitive psychology and its implications (6 wydanie). Worth Publishers. p. 519

Assistive Technology Act (2004) 'To amend the Assistive Technology Act of 1998 to support programs of grants to States to address the assistive technology needs of individuals with disabilities, and for other purposes Dostępne na: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-108publ364/html/PLAW-108publ364.htm> (korzystano 10 listopada 2015)

Associação Portuguesa de Dislexia (Portuguese Dyslexia Association). Zaczepnięto z: <http://www.dislex.co.pt/>

Atkinson, R. C., & Shiffrin, R. M. (1968). Chapter: Human memory: A proposed system and its control processes. In Spence, K. W., & Spence, J. T. *The psychology of learning and motivation (Volume 2)*. New York: Academic Press. str. 89–195

Bahr, C. M., Nelson, N. W., & VanMeter, A. M. (1996) 'The effects of text-based and graphics-based software tools on planning and organizing of stories', *Journal of Learning Disabilities*, Numer 29, str. 355-370.

Baydık, B. (2011) Study of Usage of Reading Strategies of Students with Reading Difficulties and Teaching Practices of Teachers on Understanding Reading. *Education and Science*, 6(162).

Berryhill, M. (9 maja 2008). Visual memory and the brain. Dostępne na: http://www.visionosciences.org/symposia2008_4.html (Ostatnio korzystano 8 lipca 2018)

Beukelman, D. R., Hunt-Berg, M. and Rankin, J. L. (1994) Ponder the possibilities: Computersupported writing for struggling writers. *Learning Disabilities Research & Practice*, Numer 9, str. 169-178

British Assistive Technology Association (Online) Dostępne na: <http://www.bataonline.org/further-assistive-technology-definition> (Korzystano 21 października 2015)

Bryant, D. P. & Bryant, B. R. (1998) 'Using assistive technology adaptations to include students with learning disabilities in cooperative learning activities', *Journal of Learning Disabilities*, Numer 31, 41-54

Buzan, T. (1974). *'Use your head'*. London: BBC Books.

Christenson, S.L. and S.M.Sheridan. *School and families: Creating essential connections for learning*. Guilford Press, NY, 2001

Clark, Terry (1987). "Echoic memory explored and applied". *Journal of Consumer Marketing* 4 (1): 39–46.

David, C., Rosan, A. (2017). *Principles of Diagnosis Based on Scientific Evidence in Specific Learning Disorders*, Cluj Napoca, Argonaut; Limes

DAISY Consortium (Online) Dostępne na: <http://www.daisy.org> (Korzystano 9 października 2015)

DAISY Digital Talking Book (Online) Available: http://www.ask-it.org/documents/best_practices/bp_daisy_digital.doc (Korzystano 9 października 2015)

Denckla MB, Rudel RG, Chapman C, Kreger J. Motor proficiency in dyslexic children with and without attentional disorders. *Arch Neurol* 1985;43:228–31.

Dictionary24. Free online dictionary. (Online) Available: www.dictionaries24.com (Korzystano 5 listopada 2015)

Dyslexia Statistics: <https://www.dyslexia-reading-well.com/dyslexia-statistics.html> (Ostatnio korzystano 7 lipca 2018)

Dyslexia Style Guide <http://www.bdadyslexia.org.uk/about-dyslexia/further-information/dyslexia-style-guide.html>

DysTRANS: International Need Analysis, 2018. Dostępne na: https://issuu.com/emanuelaeto9/docs/international_analysis (Ostatnio korzystano 5 lipca 2018)

Европейския стълб на социалните права https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_bg

Fleisch, J. (1989) 'Assistive Technology: A Parent's Perspective', *Nichy News Digest*, Nr 13, str. 1-11.

Google Calendar (Online) Dostępne na: https://calendar.google.com/calendar/render?pli=1#main_7

International Digital Publishing Forum (Online) <http://idpf.org/> (Korzystano 16 września 2015)

Kaplan BJ, Wilson NB, Dewey D, Crawford SG. DCD may not be a discrete disorder. *Hum Mov Sci* 1998;17:471-90

Korkmazlar, O. (2003). Öğrenme bozukluğu ve özel eğitim [Learning disabilities and special education]. *Farklı gelisen çocuklar*, 147-171

Legge 170/2010: "Nuove norme in materia di disturbi specifici di apprendimento in ambito scolastico" (Law 170/2010: "New rules on specific learning disabilities in the school environment"). Zaczepnięto z: <https://www.aiditalia.org/it/dislessia-a-scuola/legge-170-2010>

Lewis, L. B. (1998) 'Assistive technology and learning disabilities: Today's realities and tomorrow's promises', *Journal of Learning Disabilities*, Nr 31, str. 16-26

Levin, J., & Scherfenberg, L. (1990). *Breaking barriers: How children and adults with severe disabilities can access the world through simple technology*. AbleNet: Minneapolis, MN.

MacArthur, C. A., Graham, S., & Schwartz, S. S. (1991). A model for writing instruction: Integrating word processing and strategy instruction into a process approach to writing. *Learning Disabilities Research & Practice*, 6, 230-236.

Матанова, В. Дислексия. СОФИ-Р. София. 2001

Maxwell, R. (2013) *Spatial Orientation and the Brain: The Effects of Map Reading and Navigation*. Dostępne online, zaczepnięto z: <https://www.gislounge.com/spatial-orientation-and-the-brain-the-effects-of-map-reading-and-navigation/>

Melnick, S.A. (1991) 'Electronic Encyclopedias on Compact Disk (Reading Technology)', *Reading Teacher*, Tom 44, nr 6, str. 433.

Murphy, R. (2013) *Spatial orientation: Which way is up?* Available online. Retrieved from <http://www.developlearning.co.nz/blog/spatial-orientation-which-way>

Nespor, M. & Bafile, L. (2008). *I suoni del linguaggio* Bologna: Il Mulino

Nicolson, R. and A.Fawcett, *Dyslexia, Learning and the Brain*, MIT Press, 2008

Nicolson RI, Fawcett AJ, Dean P. Developmental dyslexia: the cerebellar deficit hypothesis. *Trends Neurosci* 2001;24: 508–11.

Barringer et al., 2010 pag. XVII.

Oxford Dictionaries. Kwiecień 2010. Oxford Dictionaries. Kwiecień 2010. Oxford University Press. (Online) Dostępne na: http://www.oxforddictionaries.com/us/definition/american_english/e-book (Korzystano 2 września 2015).

Parr, M. (2013) 'Text-to-speech technology as inclusive reading practice: Changing perspectives, overcoming barriers, Learning Landscapes', *Living in the Digital World: Possibilities and Challenges*, Tom 6, nr 2, str 303-322, Dostępne na: <http://www.learninglandscapes.ca/images/documents/ll-no12/parr.pdf> (Korzystano 29 grudnia 2015)

Psychology Glossary. Echoic Memory Defined. Dostępne na: <http://www.alleydog.com/glossary/definition.php?term=Echoic%20Memory>

Radvansky, Gabriel (2005). *Human Memory*. Boston: Allyn and Bacon. str. 65–75

Rose, J. 'Identifying and Teaching Children and Young People with Dyslexia and Literacy Difficulties', dostępne na: <http://www.thedyslexia-spldtrust.org.uk/media/downloads/inline/the-rose-report.1294933674.pdf> (korzystano 4 lipca 2018)

Techopedia (Online) Dostępne na: <https://www.techopedia.com/definition/23767/speech-to-text-software> (Korzystano 21 października 2015)

The Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) (Online) Dostępne na: <http://idea.ed.gov/> (Korzystano 28 grudnia 2015)

Tulving, Endel (1985) How many memory systems are there? *American Psychologist*, Tom 40(4), Kwiecień 1985, 385-398. Zaczepnięto z: <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.40.4.385>

Wise, M. (1997) 'Participating in High School and Beyond: AT Strategies for Learners with Significant Disabilities', Praca przedstawiona na konferencji Charting the C's, Brainerd, Minnesota

Wikipedia. Bezpłatna Encyklopedia (Online) Dostępna pod adresem: https://en.wikipedia.org/wiki/Open_eBook (wykorzystano 16 września 2015).

ZAŁĄCZNIK 1: ANALIZY PRZYPADKÓW

Analiza przypadku 1³¹

D. ma 10 lat i jest w czwartej klasie. Kiedy była w klasie pierwszej, miała trudności w nauczeniu się liter i trudno jej było rozpocząć czytanie. Od dwóch lat pracuje z korepetytorem – przez godzinę, trzy razy w tygodniu – aby usprawnić umiejętność czytania. Obecnie nie ma problemów z dekodowaniem (rozszyfrowaniem) liter, czyta poprawnie większość słów w stosunkowo dobrym tempie. Jednak jej czytanie brzmi raczej automatycznie – bez intonacji i bez wyrazu. Słuchacze nie są w stanie zrozumieć znaczenia tego, co czyta, bo D. nie przestrzega zasad interpunkcji. Jej własny poziom zrozumienia tekstu nie jest dobry i często nie jest w stanie odtworzyć treści tekstu, który właśnie przeczytała. Problemy z interpunkcją można również zauważyć w teksach pisanych przez D. – nie tylko kiedy pisze dyktanda, ale również własne wypowiedzi pisemne. Kiedy zapyta się D., ta potrafi wyrecytować wszystkie zasady dotyczące interpunkcji, ale w czasie czytania i pisania nie jest w stanie myśleć o interpunkcji – wszystkie jej wysiłki skupiają się na dekodowaniu liter i ortografii.

Jak może pomóc nauczyciel?

Z uwagi na to, że wiele dzieci (nie tylko te z dysleksją) ma problemy z interpunkcją (zarówno w czytaniu jak i pisaniu), należy zwrócić szczególną uwagę na tę kwestię znacznie wcześniej – pod koniec pierwszej klasy lub na początku klasy drugiej.

- ✓ Mali uczniowie niekoniecznie muszą po prostu wiedzieć, że “stawiamy kropkę na końcu zdania” – oni muszą wiedzieć dlaczego oraz co ta kropka tak naprawdę oznacza, dlatego należy zwrócić szczególną uwagę na znaczenie znaków przestankowych. Trzeba wyjaśnić uczniom dlaczego ważne jest przestrzeganie zasad interpunkcji podczas czytania. Można nawiązać do znaków drogowych – co stanie się, jeśli kierowcy nie będą ich przestrzegać.
- ✓ Należy wyjaśnić różnicę między znakami interpunkcyjnymi stawianymi na końcu zdania (kropka, wykrzyknik, pytajnik) oraz znakami wewnątrz zdania (przecinek, średnik, myślnik, itd.).
- ✓ Należy zademonstrować znaczenie znaków interpunkcyjnych: najpierw przeczytać tekst bez przestrzegania zasad interpunkcji; potem przeczytać go ponownie z właściwą ekspresją. Następnie zapytać uczniów, które czytanie podobało im się bardziej. Należy też sprawdzić poziom zrozumienia tekstu w obu przypadkach.

³¹ Analiza przypadku 1 przekazana przez Asocjacja Dyslexia - Bułgaria

- ✓ Należy poświęcić trochę czasu na zajęciach na ćwiczenie z uczniami tak zwanego czytania ekspresyjnego, gdzie znaki interpunkcyjne i intonacja są bardzo ważne (można wykorzystać w tym celu czytanie z podziałem na role).
- ✓ Należy robić dyktanda. Najpierw w trakcie omawiania danego znaku interpunkcyjnego należy podać jego nazwę (tj. kropka, przecinek); następnie zastąpić nazwy znaków słowami „stop” oraz „pauza” i pozwolić dzieciom zdecydować, na podstawie znaczenia i intonacji nauczyciela, który znak postawić. Z czasem nauczą się „słyszeć”, kiedy nauczyciel stawia kropkę lub pauzę. Podczas dyktowania dzieci będą gotowe, aby napisać dyktando bez „wskazówek”.

Krótkie lekcje o interpunkcji i czytaniu <https://learnzillion.com/resources/72239-using-punctuation-to-read-fluently-1>

Jak mogą pomóc rodzice?

Praca nauczyciela w klasie powinna być wspierana przez rodziców podczas pomocy dziecku w zadaniach domowych.

- ✓ Rodzice również mogą nawiązywać do znaków drogowych – pytając, co się stanie, jeśli kierowcy nie będą ich przestrzegać. Odwożąc dziecko do szkoły, rodzic może zwrócić jego uwagę na znaki drogowe i porównać je ze znakami interpunkcyjnymi.

= Kiedy widzimy ten znak, musimy się zatrzymać, bez względu na to czy przez skrzyżowanie przejeżdżają inne samochody, czy nie. Tak samo jest, gdy widzimy jakiś znak interpunkcyjny na końcu zdania (kropka, wykrzyknik, pytajnik).

= Kiedy widzimy ten znak, powinniśmy zmniejszyć prędkość, aby dojechać wolno do skrzyżowania i rozejrzeć się na obie strony; jeśli nie ma samochodów na skrzyżowaniu, możemy jechać. Tak samo jest, gdy widzimy znaki interpunkcyjne oznaczające „pauzę” (przecinek, myślnik, średnik).

- ✓ Należy dać dziecku do przeczytania tekst z wieloma różnymi znakami interpunkcyjnymi i poprosić je, aby przeczytało tylko znaki (pomijając słowa, nazywać tylko znaki interpunkcyjne) – należy śledzić czytany tekst i za każdym razem, gdy dziecko opuści znak lub zrobi błąd, zatrzymać je, wskazać na opuszczony znak i poprosić, aby zaczęło od tego miejsca jeszcze raz.
- ✓ Należy pokazać dziecku inny test i tym razem poprosić je, aby ponownie przeczytało tylko znaki interpunkcyjne, ale zamiast ich nazw, niech wypowiada odpowiednio słowa „stop” oraz „pauza”. Należy śledzić czytany tekst uważnie i za każdym razem, gdy dziecko opuści znak lub zrobi błąd, zatrzymać je, wskazać na opuszczony znak i poprosić, aby zaczęło od tego miejsca jeszcze raz.

- ✓ Należy przekazać dziecku kolejny tekst i poprosić je, aby przeczytało go „normalnie” – czytając słowa, przestrzegając zasad interpunkcji. Aby pomóc w tym dziecku, można zasugerować, że na początku, kiedy dziecko natrafi na znak przestankowy, niech wypowie w myślach „stop” lub „pauza” w zależności od tego, jaki znak widzi.
- ✓ Nawet jeśli dziecko już potrafi czytać, trzeba znaleźć czas, aby czytać mu na głos. Należy bardzo uważać na interpunkcję. Trzeba postarać się czytać z ekspresją – zwiększy to zainteresowanie dziecka i będzie stanowiło dla niego model jak należy czytać.
- ✓ Kiedy prosimy dziecko, aby czytało na głos, trzeba też wymagać, aby nie tylko właściwie odszyfrowało wyrazy, ale też aby poprawnie “czytało” znaki interpunkcyjne – zwiększy to jego poziom zrozumienia tekstu.

Krótkie lekcje o interpunkcji i czytaniu (po angielsku):

<https://learnzillion.com/resources/72239-using-punctuation-to-read-fluently-1>

Krótkie lekcje o interpunkcji i czytaniu <https://learnzillion.com/resources/72239-using-punctuation-to-read-fluently-1>

Analiza przypadku 2³²

A. ma 12 lat i jest w klasie piątej (szkoły podstawowej). Od klasy pierwszej miał trudności w nauczaniu się liter oraz głosek, rytmicznego liczenia oraz kolorów. Na prośbę rodziców i za zgodą szkoły, powtórzył klasę. U A. zdiagnozowano dysleksję, kiedy był w klasie drugiej. Pracuje od 3 lat z korepetytorem – dwie godziny tygodniowo w poradni.

Obecnie poprawnie czyta litery i wyrazy oraz potrafi liczyć rytmicznie, a także rozróżniać kolory. Nadal ma problem z wyszukiwaniem wzrokowym, pamięcią roboczą, kolejnością zdarzeń w opowiadaniu, rozumieniem tekstu czytanego oraz płynnym czytaniem.

Jak może pomóc nauczyciel?

Problem wyszukiwania wzrokowego oraz trudności w układaniu zdarzeń w opowiadaniu w odpowiedniej kolejności jest powszechny i zasadniczy u uczniów z dysleksją, chociaż ogólnie zauważa się go także u innych uczniów – zazwyczaj jest on związany z pamięcią krótkotrwałą. Aby rozwiązać problemy wymienione powyżej, najpierw trzeba rozwinąć pamięć krótkotrwałą. Dla uczniów z dysleksją przydatne mogą być następujące propozycje:

- ✓ Ważne jest, aby litery pisane na tablicy były proste i zrozumiałe. Można wykorzystać kredę lub marker w różnych kolorach do zapisania kolejnych linii tekstu na tablicy.
- ✓ Zamiast zapisywania pracy domowej na tablicy, można to też zrobić komputerowo i zakreślić ważne fragmenty kolorowymi flamastrami.
- ✓ Uczeń z dysleksją może być posadzony obok ucznia, który sprawnie sporządza notatki. W ten sposób uczeń z dysleksją może mieć lepsze notatki dzięki swojemu koledze.
- ✓ Można rozdawać notatki z zajęć, w których ważne części są podkreślone różnymi kolorami.
- ✓ Należy sporządzić listę słów, które uczniowie z dysleksją błędnie zapisują lub mieszają słowa, które są do siebie podobne. Następnie należy poprosić uczniów, aby zapisali, co oznacza każde słowo.

---

³² Analiza przypadku 2 przekazana przez İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü and Fatih Rehberlik ve Arastirma Merkezi, Turcja

- ✓ Należy unikać używania czerwonego długopisu do sprawdzania prac ucznia. Prawdopodobnie w takich pracach jest wiele błędów ortograficznych i zaznaczanie ich wszystkich na czerwono może zmniejszyć motywację ucznia.
- ✓ Ustalanie kolejności zdarzeń może być trudne dla uczniów z dysleksją, podobnie jak porządkowanie/układanie. Zestaw ilustracji pokazujących kolejność zdarzeń może być dobrym sposobem na pokazanie jak przebiega historia w opowiadaniu. Na przykład można narysować pola/kwadraty – początkowo mogą być tylko dwa, jedno na początek, a drugie na koniec historii – potem stopniowo można zwiększać ilość pól/kwadratów, aby pokazać jak historia się rozwijała. Uczniowie wypełniają pola ilustracjami. Następnie można zadawać uczniowi pytania dotyczące historyjki, takie jak: kto?, co?, gdzie?, jak?, kiedy? i dlaczego?.

Umiejętność płynnego czytania pozwala na podniesienie poziomu rozumieniem czytanego tekstu, jednak uczniowie z dysleksją często mają z tym problemy. Następujące propozycje dotyczące czytania ze zrozumieniem i płynnego czytania mogą być przydatne:

- ✓ W celu zwiększenia tempa czytania należy poprosić ucznia z dysleksją, aby przeczytał tekst i podkreślił słowa kluczowe. Następnie należy prosić, aby przeczytał tylko podkreślone słowa. Jeśli uczeń chce, może zanotować słowa kluczowe na oddzielnej kartce. Po przeczytaniu tekstu można zadać pytania o to: kto?, co?, gdzie?, kiedy?, dlaczego? i jak?.
- ✓ Uczeń wybiera tekst do przeczytania. Potem zarówno uczeń, jak i nauczyciel razem czytają na głos cały tekst. Nauczyciel dostosowuje tempo czytania do tempa ucznia. Kiedy uczeń błędnie przeczyta słowo, nauczyciel poprawia je, uczeń poprawnie odczytuje i kontynuują wspólne czytanie. Tutaj ważną rzeczą jest, że kiedy uczeń popełni błąd, nauczyciel czeka pięć sekund i pozwala uczniowi zauważyć własny błąd. Kiedy wzrasta pewność ucznia w czytaniu na głos, nauczyciel może czytać ściszym głosem lub być zupełnie cicho. Kolejną ważną kwestią jest to, że uczniowie powinni być docenieni, kiedy odniosą sukces w odczytaniu słów i w płynności.
- ✓ Po przeczytaniu tekstu należy poprosić ucznia, aby zamknął oczy i wyobraził sobie o czym jest tekst. Potem trzeba zapytać ucznia o to, co sobie wyobraził.

Jak mogą pomóc rodzice?

Rodzice muszą mieć wiedzę na temat dysleksji/specyficznych trudności w uczeniu się, aby pomóc swoim dzieciom w funkcjonalny i właściwy sposób, dlatego ważne jest, aby współpracowali z nauczycielami.

- ✓ Dzieciom z dysleksją trudno jest polubić czytanie. Można im pomóc poprzez regularne ćwiczenia w domu.
- ✓ Jeśli dziecko źle czyta, nie trzeba się na nie złościć ani go karać. Rodzic powinien wiedzieć, że dla dziecka rzeczą normalną jest popełniać błędy podczas czytania i należy mu pozwolić, aby zauważyło, że coś źle przeczytało i pomóc mu poprawić swoje błędy.
- ✓ Kiedy dziecko popełni błąd w czytaniu, proszę powiedzieć „uwaga” i wskazać na słowo, które dziecko przeczytało błędnie. Należy mu pomóc w oddzieleniu sylab i głosek w wyrazie.
- ✓ Jeśli pozwoli się dziecku wybrać książkę do przeczytania, będzie chętniej ją czytać. Ważne jest, aby dziecko lubiło czytana książkę oraz jej tematykę.
- ✓ Należy ćwiczyć z dzieckiem czytanie na głos oraz po cichu w domu. Aby rozwinąć nawyki czytania, należy zorganizować stałe godziny na czytanie dla całej rodziny. Aby polepszyć koncentrację dziecka, można grać w grę słów, wisielca, scrabble, itp.
- ✓ Trzeba zdawać pytania dotyczące książki, którą dziecko czyta. Pytać o bohaterów, miejsce i czas akcji, finał historii, itp. Można również poprosić dziecko, aby narysowało ilustrację do przeczytanej historii. W ten sposób przyczyniamy się do rozwinięcia umiejętności czytania ze zrozumieniem u naszego dziecka.

Analiza przypadku 3³³

J. ma 11 lat i jest w klasie piątej. Ma zaświadczenie o specyficznych trudnościach w uczeniu się. Zdiagnozowano u niego dysleksję, kiedy był w klasie czwartej. Jego możliwości pisania i czytania były mocno ograniczone. Ma problemy z ortografią – z zapamiętywaniem i stosowaniem zasad gramatycznych. Po przejściu do klasy czwartej zaobserwowano u niego problemy emocjonalne i te związane z zachowaniem bowiem miały one wpływ na osiągnięcia szkolne. Życie szkolne oraz cele naukowe stały się źródłem ciągłego stresu i frustracji, co doprowadziło do absencji szkolnej i niskiej samooceny. Długotrwały niepokój oraz uczucie porażki spowodowało, że uczeń wykazywał zachowania uchylania się oraz bierną postawę wobec zajęć szkolnych.

Jak może pomóc nauczyciel?

- ✓ Należy zapewnić uczniowi pomoc psychologa i skupić się na budowaniu pewności siebie, utrzymaniu motywacji, radzenia sobie z frustracją i panowania nad emocjami;
  - ✓ Należy zapewnić specjalistyczne formy pomocy – zajęcia wyrównawcze i kompensacyjne;
  - ✓ Nauczyciele powinni starać się rozwijać kompetencje emocjonalne i społeczne oraz redukować stres;
  - ✓ Indywidualna praca nauczyciela języka ojczystego z uczniem skoncentrowana na poprawieniu ortografii – dyktanda i ćwiczenia dostosowane do potrzeb ucznia;
  - ✓ Postęp ucznia w rozwijaniu umiejętności pisania i czytania powinien być regularnie monitorowany i oceniany;
  - ✓ Należy zachęcać ucznia do udziału w zajęciach pozaszkolnych oraz doceniać jego sukcesy w innych dziedzinach niż naukowe.
- www.ortograffiti.pl
  - www.dyslektykwszkole.pl

Jak mogą pomóc rodzice?

- ✓ Dla dobra dziecka należy utrzymywać stały kontakt z nauczycielami w szkole – mieć pewność, że chcą jak najlepiej dla dziecka, tak jak jego rodzice;

³³ Analiza przypadku 3 przekazana przez I Społeczną Szkołę Podstawową im. Unii Europejskiej w Zamościu, Polska

- ✓ Należy postępować według zaleceń specjalistów/psychologów, którzy pracują z dzieckiem – ich praca będzie skuteczna, tylko jeśli rodzice będą z nimi współpracować;
- ✓ Należy się samemu kształcić – aby skutecznie wspierać dziecko trzeba wiedzieć jak najczęściej o dysleksji i trudnościach jakie ona powoduje. Jest dostępnych wiele książek, artykułów i materiałów w Internecie;
- ✓ Trzeba pomóc dziecku pokonać trudności poprzez wyznaczenie pozytywnych i realnych celów zamiast koncentrować się wyłącznie na trudnościach;
- ✓ Należy nauczyć dziecko samodzielnie korzystać ze słownika ortograficznego w domu, tak aby mogło sprawdzać swoje prace pisemne i samodzielnie poprawiać błędy;
- ✓ Jeśli robi się dyktanda w domu, należy wybierać teksty, które odpowiadają umiejętnościom czytania i pisania dziecka (jeśli tekst jest za trudny, dziecko poczuje zniechęcenie);
- ✓ Trzeba stworzyć dziecku możliwości doświadczenia poczucia sukcesu w dziedzinach innych niż naukowe (zajęcia pozaszkolne – sport, muzyka, itp.).

Analiza przypadku 4³⁴

M.R. ma 10 lat i jest w klasie czwartej. Jego rodzice pracują we Włoszech od 10 miesięcy i ten fakt ma na niego duży wpływ. Mieszka z babcią i czuje się opuszczony. Już wcześniej miał trudności w szkole, ale ostatnio zdaje się nie mieć motywacji do poprawy. M.R. ma ubogie słownictwo raz problemy z ekspresją; buduje tylko zdania proste, ma ograniczony potencjał skojarzeniowy, napotyka na trudności w ustaleniu związku synonim-antonim. Jego wypowiedziom brakuje przejrzystości i spójności, nie do końca rozumie czytany tekst, chociaż czyta płynnie i pozornie nie ma żadnych problemów. Nie zdaje sobie sprawy, że nie rozumie przekazu tekstu, a jego pismo jest czasem nieczytelne. W pisaniu pomija litery lub sylaby, a treść tekstu opowiada z trudnością. Z uwagi na to, że specyficzne trudności w uczeniu się bardzo ograniczają jego osiągnięcia naukowe i czynności codzienne wymagające czytania i pisania, zaproponowano program interwencyjny, koordynowany przez nauczyciela wspomagającego, który współpracuje z nauczycielami w szkole, logopedą oraz rodziną.

Jak może pomóc nauczyciel?

- ✓ Wykorzystanie terapii gier dla rozwoju językowego oraz czytania i pisania (ćwiczenie sylab, gra w podwójne sylaby, magiczny pociąg), gdzie wykorzystywany jest alfabet na kartach;
- ✓ Wykorzystywanie przystępnych, krótkich tekstów;
- ✓ Uczeń wykonuje ćwiczenia stopniowo: sylabicznie; słowa jednosylabowe, dwusylabowe oraz wielosylabowe, proste zdania aby zmniejszyć intensywność negatywnych emocji z powodu frustracji lub zahamowania;
- ✓ Dzielenie tekstu na logiczne fragmenty i analizowanie ich w oparciu o pytania;
- ✓ Korzystanie z materiałów pomocniczych z ilustracjami, które sugerują treść czytanego tekstu;
- ✓ Korzystanie z szerokiej gamy środków zachęcających (symboliczne, werbalne, niewerbalne, itp.), aby nagrodzić osiągnięcia w czytaniu i pisaniu;

³⁴ Analiza przypadku 4 jest przekazana przez Asociația CES, Rumunia

- ✓ Wykorzystanie pamiętnika: rysowanie twarzy, która wyraża stan umysłu na dany dzień, a potem stopniowe wprowadzanie fragmentu tekstu, w którym znajdzie się coś pozytywnego na temat szkoły;
- ✓ Wykorzystanie elementów dramaturgii: czytanie krótkich dialogów z podziałem na role oraz wykorzystanie ręcznie robionych lalek;
- ✓ Wykorzystanie terapii rysowania: rysowanie, a później pisanie słów, zbitek spółgłoskowych lub zdań na podstawie obrazów z wykorzystaniem różnych materiałów piśmienniczych, takich jak markery i kolorowe kredki;
- ✓ Korzystanie z tablic z miesiącami, porami roku, dniami tygodnia, alfabetem, zasadami, definicjami, itp.;
- ✓ Korzystanie z tekstów z obrazkami, syntezami i schematami;
- ✓ Korzystanie z atrakcyjnych materiałów: słowniki i leksykony cyfrowe; książki w wersji cyfrowej (audiobooki);
- ✓ Nauczyciel powinien czytać uczniowi treść tekstu, zadania do rozwiązania, pytania z odpowiedziami wielokrotnego wyboru, w szczególności podczas oceniania;
- ✓ Należy zmniejszyć ilość pracy domowej;
- ✓ Opracowanie mapy ewaluacyjnej, aby przedstawić postęp – wykres przedstawiający umiejętności i zachowanie, wyniki i niedociągnięcia.

Jak mogą pomóc rodzice?

- ✓ Należy uważnie przeczytać Rozporządzenie Nr 3124/2017 dotyczące zatwierdzenia metodologii dla zapewnienia niezbędnego wsparcia uczniom z problemami w uczeniu się;
- ✓ Należy pobrać zaświadczenie ze szkoły wraz z profesjonalnymi wskazówkami;
- ✓ Należy zwrócić się do szkolnego specjalisty w celu wdrożenia działań wyrównawczych i naprawczych, aby pomóc w przygotowaniu do egzaminów zewnętrznych;
- ✓ Zachować spokój w działaniu;
- ✓ Starać się zrozumieć zjawisko specyficznych trudności w uczeniu się;
- ✓ Wyjaśnić to zjawisko całej rodzinie;
- ✓ Wyjaśnić dziecku czym jest dysleksja, używając języka zrozumiałego dla dziecka;

- ✓ Być w stałym kontakcie ze szkołą, współpracować z nauczycielami i specjalistami;
- ✓ Utrzymywać stały kontakt z nauczycielami, ale być ostrożnym, aby nie wywierać na nich zbyt dużego nacisku;
- ✓ Przekazywać pozytywne informacje nauczycielom, kiedy coś się udaje, a nie tylko kontaktować się z nimi, kiedy pojawiają się problemy, ponieważ w ten sposób nie można zbudować dobrej relacji (każdy czułby się nieprzyjemnie i starałby się unikać osoby, która stale coś nam zarzuca, nawet jeśli ma rację);
- ✓ Uświadomienie sobie, że w klasie są też inne dzieci, które mają swoje problemy i wymagają większej uwagi od nauczyciela, nie tylko nasze dziecko;
- ✓ Nie wiązać wszystkich problemów napotkanych w szkole (relacje z rówieśnikami, napięcie nauczycieli, itp.) ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, ponieważ w ten sposób nie pomagamy dziecku, aby nie czuło się prześladowane i bezradne z powodu dysleksji, ale ukrywamy problemy pod szyldem „dysleksja”;
- ✓ Być cierpliwym w stosunku do nauczycieli, którzy dopiero zaczynają rozumieć zjawisko specyficznych trudności albo którzy jeszcze nie słyszeli o tych specyficznych problemach w nauce;
- ✓ Być uważnym w relacjach z nauczycielami, jeśli zostaną uwrażliwieni na to zjawisko i je rozumieją, staną się mentorami dla wielu dzieci z dysleksją w szkole. Zależy to także od rodziców!
- ✓ Umieć poprosić o pomoc, jeśli jej potrzebujemy;
- ✓ Szukać pomocy u osób lub w grupach wsparcia (innych rodziców dzieci z dysleksją, przyjaciół, specjalistów);
- ✓ Nigdy nie zapominać o celu podstawowym: musimy pomóc naszemu dziecku, aby stało się zrównoważonym dorosłym w pełni zintegrowanym ze środowiskiem!

W szczególności:

- ✓ Zapewnienie dziecku optymalnych warunków do uczenia się, tak aby nie było niepokojone (cisza i spokój) podczas pracy;
- ✓ Rozmawianie z dzieckiem, obserwowanie go, aby odnaleźć metodę, dzięki której łatwiej się uczy oraz jaki jest jego styl nauki (wzrokowy, słuchowy, kinetyczny);
- ✓ Ćwiczenie czytania i pisania poprzez kreatywne i urozmaicone zadania, a nie tylko nauka przy biurku;
- ✓ Wzbudzanie zainteresowania dziecka czytaniem opowiadaniem/historią poprzez głośne czytanie i czytanie wspólne;
- ✓ Codzienne czytanie ulubionej książki dziecka, krótkich fragmentów, a potem omawianie treści;
- ✓ Wspólne rysowanie z dzieckiem na podstawie przeczytanego tekstu i wzajemne uzupełnianie się;

- ✓ Wspólne ustalanie grafiku lekcji na następny dzień;
- ✓ Powtarzanie z dzieckiem lekcji na następny dzień w różnych formach: niekompletne teksty, stopniowo aż do pełnej samodzielności;
- ✓ Cierpliwość do własnego rytmu dziecka, czekanie aż wszystko zrobi samodzielnie, nawet jeżeli zajmuje to więcej czasu;
- ✓ Zachęcanie dziecka do samodzielności. Pomaganie tylko w trudnych zadaniach i wycofanie się z pomagania w momencie, gdy zauważymy, że dziecko zaczyna radzić sobie samo. Nie należy go wyręczać;
- ✓ Docenianie jego pozytywnego nastawienia i wysiłków, nawet jeśli nie zdoła wykonać zadania tak, jak powinno;
- ✓ Robienie małych przerw, bo jak wiadomo można się skupić tylko na krótko;
- ✓ Nie należy mu mówić: „Widzisz jak chcesz, to potrafisz”, bo osiągnięcia dzieci czasem wahają się od jednej skrajności do drugiej z powodu problemów, które ma dziecko.
- ✓ Wyjaśnianie, że rodzice są szczęśliwi z powodu każdego drobnego osiągnięcia dziecka;
- ✓ Rozmawianie z dzieckiem i wspólne planowanie rozwiązań krok po kroku, aby pomóc mu radzić sobie z sytuacją.

Analiza przypadku 5³⁵

S. ma 9 lat i obecnie jest w klasie trzeciej. Przez cały ten czas miał wyraźne trudności w szkole. Jego rodzice bardzo wspierają go w domu. Chłopiec uczęszcza na zajęcia do poradni pedagogicznej. W klasie pierwszej potrafił wyrecytować krótkie teksty z pamięci, czytał w sposób mechaniczny i nie był w stanie rozpoznać pojedynczych słów (metoda globalna). Uczeń wykazywał wiele trudności z utrzymaniem koncentracji. Często potrzebował pomocy, aby kontynuować czytanie. W kolejnym roku szkolnym powtarzał klasę pierwszą i używał metody analityczno-syntetycznej. Po pierwszym semestrze jego trudności stały się wyraźne: pisał słowa w lustrzanym odbiciu, zamieniał niektóre litery, takie jak *p* i *b*; *f* i *v*. W klasie drugiej jego czytanie nadal nie było płynne i sylabiczne. Nie był też w stanie zrozumieć tekstów, a jego pismo było czasami nieczytelne. W klasie trzeciej wcześniejsze trudności nie zniknęły, a teraz przejawia duże trudności w zadaniach syntetycznych, podziałem fonematycznym i przepisywaniem.

Odnośnie grafemu-fonemu, zamienia niektóre dźwięki, między innymi *p/b*, *c/g*, *ch/j*. Ma notoryczne trudności w pisaniu, gdzie najczęstsze błędy to:

Zamienianie – *jogar/chugar* (*ch/j*); *tesouro/tejoro* (*j/z*); *férias/verias* (*f/v*); *equipa/iquida* (*p/d*); *gatinho/gatilho* (*nh/lh*) ...

Pamięć wzrokowa – *muitos/moitos*, *ensinar/encinar*, *veado/viado*, *roupa/ropa*, ...

Zasady gramatyczne (podczas czytania) – *gostava/gotaba* *enguia/engia*, *foguete/fogete*...

Dodawanie liter - *atlântico/atelântico*...

Opuszczanie liter – *músculos/moclos*, *houvesse/oves*...

Odwracanie - *exercícios/erzecicios*...

Akcent - *francês/frances* ...

Ma trudności w każdej dziedzinie nauki z powodu ograniczeń w rozumieniu, jak i w organizacji zdań.

---

³⁵ Analizy przypadków 5 i 6 przekazane przez Agrupamento de Escolas de Sines, Portugalia

Jak może pomóc nauczyciel?

Nauczyciele zastosowali strategie edukacyjne, które zostały wdrożone do jego planu edukacyjnego:

- ✓ Indywidualne wsparcie pedagogiczne: wzmocnienie organizacji zadań wykonywanych w grupie/klasie; stymulowanie i wzmacnianie umiejętności i zdolności uczenia się; rozwijanie i utrwalanie treści tematu; wzmacnianie i rozwijanie specyficznych umiejętności.
- ✓ Dostosowania w procesie oceniania: różne formy testów (wielokrotny wybór, uzupełnianie luk, zadania na dopasowywanie, pytania prawda/fałsz; krótsze testy; podpowiedzi/wskazówki aby otrzymać odpowiedź); krótkie, proste teksty; nie zwracanie uwagi na błędy ortograficzne lub morfo-syntaktyczne, związki wyrazowe oraz niepoprawne użycie dużych liter.
- ✓ Korzystanie z różnych środków oceniania (ocena wypowiedzi ustnej na podstawie profilu ucznia; formy i środki komunikacji)
- ✓ Pomoc w nauce czytania i rozumieniu tekstu;
- ✓ Skupianie się na wypowiedziach ustnych bardziej niż na pisemnych;
- ✓ Docenianie mocniejszych stron;
- ✓ Wyjaśnianie znaczenia słów i upraszczanie języka;
- ✓ Wydłużenie czasu pracy z testami (o 30 minut).

Płynność w czytaniu:

- ✓ Powtarzanie czytania alfabetu i sylab aż odczytanie sekwencji kilku sylab i spółgłosek będzie płynne oraz stopniowe podnoszenie poziomu trudności;
- ✓ Powtarzanie czytania wyrazów i tekstów aż czytanie będzie płynne;
- ✓ Czytanie książek, które uczeń lubi zgodnie z jego wynikami w czytaniu.

Pisanie ręczne i ortografia:

- ✓ Używanie trójkątnego długopisu z gumowym uchwytem;
- ✓ Trzymanie długopisu między kciukiem a palcem wskazującym z pomocą palca środkowego;
- ✓ Dłoń oraz przedramię powinno spoczywać na blacie ławki/biurka;
- ✓ Dziecko powinno siedzieć wygodnie. Uczniowie praworęczni powinni kłaść zeszyt lekko skierowany w lewą stronę i mieć światło z prawej strony. Odwrotnie niż uczniowie leworęczni;

- ✓ Stosowanie metod strategicznych (mnemoniki), aby nauczyć się etapów pojęcia matematycznego;
- ✓ Wykorzystanie rytmu i muzyki do nauczania faktów matematycznych, bo sprzyja to zapamiętywaniu oraz powtarzaniu;
- ✓ Należy prosić uczniów, aby przeczytali na głos i uważnie słuchali treści zadania (pamięć słuchowa);
- ✓ Podawanie przykładów i próba powiązania zadań matematycznych z sytuacjami życia codziennego;
- ✓ Zapamiętanie tabliczki mnożenia. Należy podzielić każdą tabelę na 3 zestawy, a po zapamiętaniu pierwszego i drugiego, powtórzyć je po kolei dodając zestaw trzeci. Powtórzyć całą tabliczkę w odpowiednim rytmie;
- ✓ Jeśli uczeń ma trudność ze śledzeniem liczb/cyfr, należy zapisać je na palcach. Zaczynając od małego palca lewej ręki (1,2,3,4,5) i kontynuując od małego palca ręki prawej (6,7,8,9,10);
- ✓ Należy okresowo powtarzać tabliczkę mnożenia.

Wydłużenie koncentracji

- ✓ Należy pozwolić uczniowi usiąść z dala od okien i miejsc, które mogą go rozpraszać, za to obok cichych i pilnych kolegów;
- ✓ Trzeba często nadzorować pracę ucznia i pomóc w wykonaniu zadań;
- ✓ Podzielić dłuższe zadania/zajęcia na mniejsze części;
- ✓ Dawać jasne polecenia;
- ✓ Włączać niewerbalne znaki/używać mowy ciała, aby pomóc w utrzymaniu koncentracji/uwagi;
- ✓ Unikać wszelkich innych bodźców niezwiązanych z materiałem do nauki (na ławce, przy której uczeń pracuje powinny znajdować się tylko przedmioty potrzebne do wykonania zadania);
- ✓ Unikać karania ucznia za błędy popełnione na skutek rozproszenia uwagi lub spontanicznego wykonania zadania;
- ✓ Należy poprosić ucznia, aby przejrzał ćwiczenie i sprawdził, czy błąd nastąpił na skutek rozproszenia uwagi;

- ✓ Dyktowanie słów i tekstów, które wcześniej zostały przedstawione;
- ✓ Używanie potrójnych odstępów na pisanie słów, co daje ograniczenia, które pomagają przestrzegać wielkości różnych komponentów każdego grafemu;
- ✓ Powolne dyktowanie słów z krótkimi przerwami między sylabami. Dzielenie na sylaby i fonemy, stukanie palcami o ławkę podczas pisania i wymawiania sylab i fonemów;

Błędy ortograficzne

- ✓ Poprawa błędów w parach (aktywne uczestnictwo ucznia). Niepoprawne litery, dwuznaki lub sylaby powinny być napisane poprawnie na czerwono, tak aby zakryć błąd. Wyjaśnianie przyczyny błędu i zapamiętanie właściwej pisowni.
- ✓ Stworzenie listy słów (w kolumnach znajdują się błędy zaznaczone na czerwono, dwuznaki, sylaby, duże litery oraz zasada ortograficzna);
- ✓ Zapisanie poprawnych słów, przeczytanie ich na głos z odpowiednią wymową, z podziałem na sylaby, stukając palcami o ławkę;
- ✓ W pierwszej kolumnie zapisuje się słowo, a w drugiej przepisuje je z podziałem na sylaby. Zapamiętuje się właściwy zapis słowa, zakrywa się je i w kolumnie trzeciej przepisuje z podziałem fonematycznym.
- ✓ Sprawdza się pisownię;
- ✓ Uzupełnia się ćwiczenie poprzez napisanie podstawowego wyrazu oraz wyrazy z tej samej rodziny z taką samą pisownią i/lub taką samą zasadą ortograficzną. Jeśli jest to konieczne, należy zastosować mnemonikę, aby ułatwić uczniowi zapamiętanie poprawnej pisowni;
- ✓ Okresowo wykonuje się ćwiczenia ze sprawdzania pisowni.

Rachunek matematyczny

- ✓ Trzeba pozwolić uczniowi na używanie palców raz papieru do notatek;
- ✓ Wykorzystanie wykresów oraz rysunków pojęć matematycznych;
- ✓ Pozwolenie na pracę grupową (metoda seminaryjna – współpraca między uczniem/uczniem lub uczniem/dorosłym);
- ✓ Proponuje się użycie kolorowych kredek do rozróżnienia działań;
- ✓ Rysowanie obrazków do rozwiązane zadania;

Jak mogą pomóc rodzice?

Czytanie i pisanie:

- ✓ Często wykonywać ćwiczenia z czytania i dyktanda;
- ✓ Przeczytać teksty w domu, zanim będą czytane w klasie;
- ✓ Codziennie czytać dla przyjemności;

Rachunek matematyczny

- ✓ Trzeba pozwolić na używanie palców raz papieru do notatek;
- ✓ Wykorzystanie wykresów oraz rysunków pojęć matematycznych;
- ✓ Pozwolenie na pracę grupową (metoda seminaryjna – współpraca między dzieckiem/dzieckiem lub dzieckiem/dorosłym);
- ✓ Proponuje się użycie kolorowych kredek do rozróżnienia działań;
- ✓ Rysowanie obrazków do rozwiązane zadania;
- ✓ Stosowanie metod strategicznych (mnemoniki), aby nauczyć się etapów pojęcia matematycznego;
- ✓ Wykorzystanie rytmu i muzyki do zrozumienia faktów matematycznych, bo sprzyja to zapamiętywaniu oraz powtarzaniu;
- ✓ Należy prosić dziecko, aby przeczytało na głos i uważnie słuchało treści zadania (pamięć słuchowa);
- ✓ Podawanie przykładów i próba powiązania zadań matematycznych z sytuacjami życia codziennego;
- ✓ Zapamiętanie tabliczki mnożenia. Należy podzielić każdą tabelę na 3 zestawy, a po zapamiętaniu pierwszego i drugiego, powtórzyć je po kolei dodając zestaw trzeci. Powtórzyć całą tabliczkę w odpowiednim rytmie;
- ✓ Jeśli uczeń ma trudność ze śledzeniem liczb/cyfr, należy zapisać je na palcach. Zaczynając od małego palca lewej ręki (1,2,3,4,5) i kontynuując od małego palca ręki prawej (6,7,8,9,10);
- ✓ Należy okresowo powtarzać tabliczkę mnożenia.

Poprawa samooceny i zwiększenie wydajności pracy:

- ✓ Wykazywanie właściwej postawy (zachęcanie i pozytywne nastawienie rodziców sprzyjają zdrowej zmianie);
- ✓ Pozytywne motywowanie dziecka;
- ✓ Asertywna komunikacja polegająca na tym, aby mówić dziecku, czego dokładnie się od niego oczekuje;

- ✓ Ustalenie harmonogramu w domu – wyznaczenie konkretnych godzin na zajęcia dnia codziennego i umieszczenie takiego grafiku w widocznym miejscu;
- ✓ Ustalenie zasad domowych;
- ✓ Ustalenie rutyny prac domowych – powinny być odrabiane w stałym miejscu z dala od bodźców rozpraszających. Należy robić krótkie przerwy podczas odrabiania;
- ✓ Należy doceniać wysiłek a nie rezultaty – nagradzać za każdym razem, gdy dziecko boryka się z odrobieniem pracy domowej lub stara nauczyć się jakiegoś tematu, a nie tylko wtedy, gdy ma dobre oceny;
- ✓ Często rozmawiać ze nauczycielami i pedagogami.

Analiza przypadku 6

M. ma 14 lat i uczęszcza do klasy dziewiątej. Jest jedynaczką i mieszka z rodzicami. Jej ojciec także ma dysleksję.

M. została przebadana i zdiagnozowano u niej dysleksję, kiedy uczęszczała do klasy czwartej. Miała problemy z czytaniem i pisaniem z powodu trudności fonologicznych, a także z opanowaniem umiejętności czytania i pisania, z pamięcią podręczną oraz automatyzacją umiejętności, co skutkowało ograniczonym doświadczeniem czytelniczym. Uczennica miała również trudności ze zrozumieniem tekstów, wypowiedziami pisemnymi, konstrukcjami składniowymi i składniowo-morfemowymi, co odbijało się negatywnie na słownictwie, wiedzy ogólnej i wynikach szkolnych.

W klasie czwartej została objęta programem edukacji specjalnej. W tym samym roku korzystała z pomocy logopedy oraz nauczyciela edukacji specjalnej oraz miała indywidualny tok nauczania w klasie.

Nadal ma trudności w uczeniu się pomimo tego, że jest pracowita i dość zmotywowana do nauki w szkole. Myli i zamienia litery, nie zwraca uwagi na interpunkcję ani na intonację, pomija sylaby i słowa. Trudności te są związane z tworzeniem wypowiedzi pisemnych, nawet tych prostych. Uczennica ma też wiele trudności z pisaniem z powodu bardzo ograniczonego zasobu słownictwa czynnego. Używa tych samych wyrażen i bardzo podstawowych konstrukcji, co prowadzi do trudności w zrozumieniu i budowaniu pojęć.

Ma wsparcie nauczyciela edukacji specjalnej, dostosowania dotyczące programu nauczania i oceniania oraz możliwość korzystania z urządzeń elektronicznych (może korzystać z kalkulatora, jeśli jest taka konieczność).

Jak mogą pomóc rodzice?

Należy utrzymywać dobre relacje rodzinne oraz wspierać ucznia z trudnościami, aby nastąpił wystarczający postęp odnośnie czytania, rozumienia i pisania. Dlatego rodzice powinni stosować następujące strategie w domu:

- ✓ Czytać lektury szkolne, dopóki nie osiągnie się płynności i rozumienia czytanego tekstu;
- ✓ Wykonywać różnorodne ćwiczenia ortograficzne, wykorzystując strategie meta poznawcze, aby pomóc dziecku w pokonaniu trudności;
- ✓ Często wykonywać ćwiczenia na pisanie i dyktanda;
- ✓ Stworzyć dziennik nauki, stosując właściwe techniki pracy (czytanie i rozumienie analityczne, podkreślanie, podsumowywanie, zapamiętywanie i przygotowywanie z wyprzedzeniem do sytuacji, w których dziecko będzie oceniane).

Jak może pomóc nauczyciel?

Wszyscy nauczyciele uczący w klasie muszą pamiętać o tym, że:

- ✓ Należy doceniać samą odpowiedź, bez brania pod uwagę konstrukcji morfemowo-składniowych;
- ✓ Wyjaśniać znaczenie słów jak i tekstów, kiedy tylko jest to konieczne;
- ✓ Nie należy brać pod uwagę błędów ortograficznych (także w pojęciach naukowych – w naukach ścisłych) oraz nieoprawnie użytych dużych liter;
- ✓ Doceniać bardziej wypowiedzi ustne, koncentrację, motywację i zainteresowanie na zajęciach oraz odrobione zadania domowe;
- ✓ W klasie należy pomagać w pisaniu i czytaniu, objaśniać treść, upraszczać język oraz udzielać wskazówek/podpowiedzi, aby uzyskać odpowiedź;
- ✓ W arkuszach z zadaniami należy każde stwierdzenie czytać oddzielnie, objaśniać znaczenie oraz upraszczać język;
- ✓ Stosować 1,5 odstępu między wierszami oraz rozmiar czcionki 14 (minimum);
- ✓ Zachęcać do aktywnego uczenia się;
- ✓ Zmniejszyć ilość zadań na stronie;
- ✓ Stosować ocenianie formatywne/na podstawie pracy przez cały rok oraz podsumowujące;
- ✓ Wydłużać czas (dodatkowe 30 minut) na napisanie egzaminów zewnętrznych/ testów i egzaminów wewnętrznych;
- ✓ Przeprowadzać testy i egzaminy ogólnokrajowe poza salą lekcyjną, gdzie uczeń może pracować w ciszy z nauczycielem wspomagającym lub innym, gdzie może się w pełni skoncentrować i skupić.

Nauczyciel wspomagający stosuje następujące strategie:

- ✓ Pomaga uczniowi w zorganizowaniu się w każdym aspekcie;
- ✓ Korzysta z różnorodnych materiałów tak często, jak to możliwe;
- ✓ Stosuje pozytywną motywację, zawsze doceniając postęp, a nie podkreślając błędy;
- ✓ Korzysta z komputera jako pomocy naukowej;
- ✓ Kontroluje czas przeznaczony na wykonanie zadań;

- ✓ Ćwiczy powtarzanie czytania listy słów, wyrażeń/zwrotów oraz tekstów, gdzie dana litera, sylab, albo zasada ortograficzna jest podkreślona/zaznaczona innym kolorem;
- ✓ Czyta słowa, opuszczając samogłoski, a potem prosi uczniów, aby je uzupełnili (np. p__s – pies) – czytanie wprowadzające;
- ✓ Czyta słowa, opuszczając spółgłoski, które potem trzeba wstawić – czytanie wprowadzające;
- ✓ Tworzy zdania, opuszczając niektóre fragmenty, które trzeba uzupełnić;
- ✓ Zachęca do codziennego czytania (książek wybranych przez ucznia).

Analiza przypadku 7³⁶

N.C. uczęszcza do klasy piątej szkoły podstawowej. Podejrzewa się u niego dysleksję, a nauczyciele prowadzący i uczący go zgłaszają problemy do nauczyciela ds. specyficznych trudności w uczeniu się. Takie zgłoszenia pojawiły się dość późno, bo standardowe procedury dotyczące diagnozowania jakichkolwiek zaburzeń w uczeniu się zwykle stosuje się od klasy trzeciej szkoły podstawowej. Kariera szkolna dziecka była jak do tej pory dość trudna. Zmieniał klasy co najmniej dwa razy w ciągu pięciu lat i nie otrzymał też promocji do kolejnej klasy. Prawdopodobnie wcześniejsze trudności w szkole nie miały typowych oznak dysleksji i być może w pewnym stopniu nauczycielom i rodzicom trudno było rozpoznać objawy zaburzenia, zwłaszcza, że nie było współpracy z rodziną dziecka. W rzeczywistości jest tak, że oficjalna procedura rozpoczyna się w ciągu trwania roku szkolnego, dopiero gdy rodzina zda sobie sprawę z problemu, jaki dziecko ma i zgodzi się na podjęcie kroków w celu uzyskania stosownego zaświadczenia. Dziecko posługuje się językiem werbalnym, który charakteryzuje proste słownictwo w zakresie językowym i komunikacyjnym. Ma problemy z użyciem specyficznego słownictwa związanego z daną dziedziną nauki. Rozumienie tekstu pisanego jest fragmentaryczne, a jego streszczenie jest dość trudne dla ucznia. Dziecko czyta naprawdę wolno, robi przerwy, aby zyskać czas na przeczytanie pojedynczych słów. Ma trudności z przeczytaniem złożonych sylab. Często popełnia różne błędy w zapisie. Wypracowania są krótkie, ale zawsze mają adekwatną treść. Wychowawca klasy powiadomił pedagoga o problemach, następnie rodzina podpisała zgodę na przeprowadzenie badania. Uczeń został poddany testowi w specjalnie stworzonych dla niego warunkach. Przeprowadzony test został opracowany przez Cornoldi, Colpo and Giunti OS, 1981. Obejmował czytanie opracowane przez grupę naukowców z Instytutu Psychologii w Padwie, aby prześledzić przyswojenie umiejętności czytania od klasy pierwszej szkoły podstawowej do klasy trzeciej. Dla każdej klasy opracowano testy początkowe i końcowe. Dodatkowo dla klasy drugiej i trzeciej szkoły podstawowej przeprowadzany jest też test pośredni. Dla każdego poziomu trudności składniowe jak i semantyczne są inne, w zależności od długości tekstu oraz czcionki. Uczeń samodzielnie rozwiązywał zadania. Pedagog, który nadzorował przebieg testu wyjaśnił, jak należy go rozwiązywać i po upewnieniu się, że dziecko zrozumiało polecenia, rozpoczął test. Egzamin ukończono, ponieważ uczeń odpowiedział na wszystkie dziesięć pytań wielokrotnego wyboru. Warto dodać, że w przypadku tego testu nie ma określonego maksymalnego czasu pracy i uważa się, że egzamin został ukończony, kiedy uczeń odpowie na wszystkie pytania. Uczeń mógł kilkakrotnie przeczytać tekst, aby udzielić odpowiedzi, a także zmienić odpowiedź, jeśli uznał, że jest niepoprawna. Dzięki temu ogranicza się wpływ zmiennej amnezycznej, co jest istotne, kiedy istnieją ograniczenia czasowe lub kiedy pytania są stawiane ustnie lub gdy można przeczytać dany tekst tylko jeden raz. Ocena testu na czytanie ze zrozumieniem jest bardzo prosta: wynik to ilość poprawnych odpowiedzi. W tym przypadku, uczeń udzielił dwóch poprawnych odpowiedzi na dziesięć pytań. Następnie, bezpośrednio po tym teście, uczeń pisał test na tempo i poprawność czytania na głos innego od poprzedniego fragmentu tekstu. Tym razem był określony maksymalny czas na wykonanie zadania i były to cztery minuty. Jeśli uczeń nie skończy czytania w wyznaczonym czasie, test przerywa się w tym miejscu. Tak było w tym przypadku. Nauczyciel nadzorujący przerwał test po czterech minutach, liczonych na stoperze oraz zaznaczył miejsce w teście, w którym przerwano czytanie. W ocenie czytania brano pod uwagę następujące elementy: dodawanie lub opuszczanie sylaby, słowa lub linijki tekstu, błędnie przeczytaną sylabę, przesunięcie akcentu w wyrazie, wahanie. W ocenie tempa wzięto pod uwagę długość tekstu względem przeczytanej części. W praktyce, w tym teście koncentrujemy się na tym, ile sylab uczeń zdołał przeczytać.

³⁶ Analizy przypadków 7-10 przekazane przez Istituto Comprensivo Laura Lanza Baronessa di Carini, Włochy

Jak może pomóc nauczyciel?

Po uzyskaniu wyników testów rodzina oraz wychowawca zostali niezwłocznie o tym poinformowani i od razu rozpoczęto wdrażanie procedury uzyskania zaświadczenia. Na podstawie naszego doświadczenia uczeń powinien mieć zdiagnozowaną dysleksję we wrześniu/październiku, tak aby mógł rozpocząć klasę pierwszą szkoły ponadpodstawowej z właściwym zaświadczeniem oraz zindywidualizowanym nauczaniem. Jeśli chodzi o ukończenie klasy piątej, skupiliśmy się na komforcie emocjonalnym ucznia, starając się oszacować z rodziną możliwość utrzymania tej samej grupy rówieśników w jednej klasie szkoły ponadpodstawowej, tak aby uczeń miał wsparcie w czasie przejścia ze szkoły podstawowej do kolejnej, a takie przejście w niektórych przypadkach może być jeszcze trudniejsze z nowym zaświadczeniem.

Jak mogą pomóc rodzice?

Nauczyciele zaproponowali rodzicom wsparcie psychologiczne. Ponadto zaproponowano, aby w celu zbudowania silniejszych wspierających relacji w klasie, chłopiec spędzał więcej czasu z rówieśnikami i brał udział w różnych zajęciach, w tym sportowych. Aby pomóc dziecku w odrabianiu pracy domowej, sugeruje się rodzicom, żeby czytali na głos polecenia do zadań oraz udzielali mu krótkiego wyjaśnienia, czego się od niego wymaga, biorąc pod uwagę, że zadania zostały właściwie wyznaczone przez nauczycieli. W domu można oglądać filmy związane z zadanymi tematami oraz robić dziecku przerwy pomiędzy jednym zadaniem a kolejnym.

Analiza przypadku 8

Uczeń czyta wolno, bardzo trudno mu przepisać coś z tablicy. Pisze wielkimi literami, które zajmują całą przestrzeń kartki papieru. Nie dba o swoje przybory szkolne, jest bałaganiarzem, siedzi w niewłaściwej pozycji, nie ma poczucia czasu. Uczeń wykazuje też typowe cechy emocjonalnego niepokoju związanego z sytuacją: jest niespokojny, nieobecny, ma niską samoocenę, bóle somatyczne (w szczególności bóle głowy), prosi o zwolnienie ze szkoły i często nie przychodzi do szkoły. Obecnie, na podstawie badań wiemy, że na ogół dziecko ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się w szkole podstawowej jest w bardzo młodym wieku narażone na ogromne skrępowanie: podczas gdy inni uczniowie szybko i z łatwością uczą się czytać i pisać, on ciągle ma ogromne trudności, ciągle popełnia te same błędy. Te trudności nie mają jakiegś konkretnej przyczyny, bo zwykle wydaje się typowym dzieckiem, które wykazuje się inteligencją i bierze udział w zabawach i innych zajęciach. Często zdarza się, że środowisko szkolne i rodzinne nie jest początkowo wspierające, co daje mylną interpretację zaburzenia. Dzieci z trudnościami w nauce często padają ofiarą szykanowania, ale mogą też przejawiać takie zachowanie jako rekompensatę za swoje frustracje. Na szczęście, w chwili obecnej, nasz uczeń nie przejawia takiego zachowania.

Jak może pomóc nauczyciel?

Gdy tylko szkoła otrzymała zaświadczenie, rozpoczęliśmy procedury opisane w naszych szkolnych dokumentach. Przygotowaliśmy Indywidualizowany Program Ucznia i po uzgodnieniach z rodziną ustaliliśmy właściwe strategie i narzędzia wyrównawcze do zastosowania. Podstawowym celem szkoły podstawowej jest przede wszystkim pomoc uczniom z dysleksją w nabyciu narzędzi i technik, które pozwolą im osiągnąć cele edukacyjne w najlepszy możliwy sposób. Z czysto instrumentalnego i dydaktycznego punktu widzenia stworzenie jednostki autonomicznej zdaje się być rzeczą podstawową w kolejnych latach nauki. Jednocześnie musimy pracować też nad aspektami psychologicznymi.

Te wszystkie cele muszą być osiągnięte do momentu zakończenia nauki w szkole podstawowej. W naszym przypadku działania dydaktyczne były utrudnione z uwagi na częstą absencję ucznia oraz ciągle dolegliwości somatyczne, które pojawiały się zwykle podczas zadań z czytania, oraz konsekwentną odmową wykonania jakichkolwiek zadań. Możemy już przewidzieć jaka będzie procedura interwencji, ponieważ w tym roku szkolnym było bardzo mało sukcesów z uwagi na fakt, że praca z dzieckiem odbywała się tylko w dni nauki szkolnej. Zdecydowano, że należy skupić się na początku na dwóch podstawowych aspektach:

- 1) Poprawa samooceny, ograniczenie absencji oraz rozwiązanie problemu dolegliwości somatycznych.
- 2) Nawiązanie lepszej relacji między uczniem a nauczycielem.

Jeśli chodzi o poczucie własnej wartości, zaczęliśmy od pozytywnego aspektu dotyczącego

relacji z rówieśnikami. Uczeń jest dobrze zintegrowany z klasą, nie jest szykanowany ani nie przejawia zachowania agresywnego wobec kolegów, bawi się i ma dobre relacje prawie ze wszystkimi. Koledzy szkolni nigdy nie mieli pomysłu, aby się z nim drażnić z powodu jego trudności i nawet ich nie zauważają. W końcu jesteśmy w klasie trzeciej, która jest już grupą dość zróżnicowaną i niejednorodną samą w sobie dla uczniów z trudnościami. W rzeczywistości jest trzech uczniów ze zdiagnozowanymi trudnościami, co najmniej dwóch uczniów ma duże problemy z zachowaniem oraz jest co najmniej trzech uczniów z trudnościami językowymi. Z uwagi na powyższe warunki nasz przypadek znajduje się w środowisku przyzwyczajonym do różnych stylów poznawczych i uczenia się. Nasza interwencja w celu poprawy samooceny przebiegała dwutorowo. Najpierw podjęliśmy próbę nawiązania otwartego dialogu z rodziną, aby ustalić wspólną strategię, żeby uniknąć, a w razie potrzeby, poradzić sobie z problemami natury psychicznej. Próbowaliśmy wyjaśnić, że dziecko często czuje się zaniedbane w domu z uwagi na małego brata, który urodził się kilka miesięcy temu i nieuchronnie przestał znajdować się w centrum uwagi rodziców. To poczucie porzucenia nie jest prawdziwe, ale tak postrzegane przez G. A., do tego dochodzi też kwestia zaświadczenia oraz fakt, że on sam zdaje sobie sprawę, że coś się zmieniło w oczekiwaniach nauczycieli (teraz jest zwolniony z czytania na głos) oraz że to o nim rozmawiają z rodziną. Druga kwestia to odpowiedź na punkt pierwszy i drugi dotyczący niezbędnych działań, czyli włączenie ucznia do motywujących i przyjemnych zajęć pozaszkolnych. W szczególności zaangażowaliśmy go w kreatywny projekt mający na celu stworzenie modelu, który przedstawiał epokę dinozaurów. Model został wykonany z papieru mâché i surowców wtórnych, a dinozaury zostały wykonane metodą origami. Tworzenie, projektowanie, obmyślanie, przechodzenie z jednej części sali do drugiej, poczucie włączenia w coś innego niż zwyczajne zajęcia szkolne, przeświadczenie, że jest się „zauważonym” i „wybranym” do tego zajęcia, poczucie „zajmowania się” czymś interesującym i innym niż czytanie, spowodowało, że uczeń brał większy udział w życiu szkolnym. Dość powiedzieć, że w te dni, na które zaplanowano działania projektowe, uczeń zawsze był w szkole. Odnośnie technik stosowanych w ciągu roku, aby nauczyć dziecko rekompensować sobie trudności związane z czytaniem, wprowadziliśmy użycie osłonki, która przykrywa cały tekst i odkrywa tylko słowo do przeczytania. To narzędzie uczeń trzymał w piórniku i korzystał z niego podczas czytania. Był także zwolniony z czytania na głos, chociaż czasem chciał przeczytać krótkie zdania. Ponadto ustalono, że uczeń będzie czytał konkretne fragmenty piosenek w domu, a potem przeczyta je ponownie w klasie. Na koniec staraliśmy się zaplanować testy pośrednie, ustalając ich termin na konkretne dni, tak aby uczeń mógł się do nich przygotować, żeby uniknąć elementu zaskoczenia, co w tym przypadku stanowiło źródło niepokoju.

Wnioski:

Od przyszłego roku szkolnego rozważymy możliwość włączenia komputera jako środka wyrównawczego, ale to działanie musi być skorelowane z użyciem tego samego narzędzia do odrabiania prac domowych. Uczeń porozmawia o tym ze swoją rodziną. Wzmocni się też opanowanie technik uczenia się (podkreślanie, mapy pojęć) oraz powstanie raport dotyczący ewentualnej dyskalkulii, tak aby zmodyfikować obecne zaświadczenie.

Jak mogą pomóc rodzice?

Próbowaliśmy wyjaśnić, że dziecko często czuje się zaniedbane w domu z uwagi na małego brata, który urodził się kilka miesięcy temu, dlatego nie jest już w centrum uwagi rodziców. To poczucie porzucenia nie jest prawdziwe, ale tak postrzegane przez G. A., do tego dochodzi kwestia zaświadczenia oraz fakt, że on sam zdaje sobie sprawę, że coś się zmieniło w oczekiwaniach nauczycieli (teraz jest zwolniony z czytania na głos) oraz że to o nim rozmawiają nauczyciele z rodziną. Nauczyciele zaproponowali, że należy zwrócić szczególną uwagę i udzielić pomocy w odrabianiu prac domowych, korzystając z tych samych technik, które są używane w szkole. Do technik należą: osłonka przykrywająca słowa oraz pomoc w czytaniu konkretnych fragmentów piosenek zadanych do domu. Ważne jest też poświęcenie czasu na wykonywanie dowolnych prac ręcznych w celu poprawienia zręczności.

Analiza przypadku 9

F.C. uczęszcza do klasy trzeciej szkoły podstawowej. W testach MT, którym był poddany w ciągu roku, zdobył łączny wynik, który był wyrażony w parametrach RA (dotyczącym koncentracji). Uczeń ma braki językowe, a w przeszłości przez pewien czas był także pod opieką logopedy. Specyficzne zaburzenia językowe są określane w ten sposób, ponieważ nie polegają na zaburzeniach sensorycznych lub neurologicznych ani też nie są spowodowane upośledzeniem językowym. Ponadto, zgodnie z literaturą fachową, często pojawiają się jako choroba współistniejąca, a u jednej trzeciej dzieci ze specyficznymi zaburzeniami językowymi dysleksja rozwija się w szkole podstawowej (Catts i in., 2005; Bishop i Snowling, 2004; Van Alphen i in., 2004; McArthur i in., 2000).

Jak może pomóc nauczyciel?

Metoda interwencji: metoda Panlexii

Po rozmowie z rodziną podjęto decyzję, że należy rozpocząć indywidualny plan naprawczy, a następnie, jeśli będzie to konieczne, dokonać oceny, czy należy wysłać raport. Jednocześnie rodzina rozważa wznowienie zajęć z logopedą. Ostatnie trzy miesiące roku szkolnego poświęcono na stosowanie metody Panlexii.

Ze wstępu autorki pierwszego tomu, Pamela Kvikval, która stworzyła tę metodę, wynika, że powstała ona na podstawie długiego doświadczenia badawczego i badań eksperymentalnych autorki przeprowadzonych w wielu amerykańskich i włoskich szkołach. Materiał składa się z dwóch tomów. Pierwszy zawiera ćwiczenia do wykonania z dziećmi z podziałem na stopnie trudności (począwszy od poziomu I, dotyczącego monosylab aż do poziomu piątego z dłuższymi słowami i trudną pisownią). W drugim tomie zgromadzono

Jak mogą pomóc rodzice?

Nauczyciele zaangażowali rodziców w działania na podstawie metodologii Panlexii, objaśniając im podstawowe ćwiczenia, które ich dziecko musi wykonywać podczas dni wolnych od zajęć szkolnych. Czytanie kart z odpowiednimi adnotacjami powinno być realizowane w domu, tak aby dziecko nie straciło odpowiedniego „rytmu”. Ponadto, rodzice zdecydowali, że należy wznowić zajęcia z logopedą.

„Opowiadania cioci Lary”, które odpowiadają poziomowi trudności ćwiczeń. Mogą one być także wykorzystane, aby zapobiec dysleksji lub uprzyjemnić samo czytanie.

W naszym przypadku, rozpoczęliśmy ćwiczenie czytania od kart na poziomie pierwszym (sylaby). Każdego dnia uczeń musiał przeczytać wyznaczoną kartę. Mierzono czas czytania i ilość błędów. Jeśli uczeń popełniał błędy, czytał tę samą kartę ponownie następnego dnia, jeśli nie było błędów, otrzymywał następną kartę.

Podczas dni wolnych od zajęć szkolnych, zadawano czytanie kart do domu z odpowiednimi adnotacjami, tak aby uczeń nie stracił odpowiedniego „rytmu”.

Plan naprawczy jest realizowany stopniowo i systematycznie.

Wnioski:

Zaobserwowano, że w przeciągu kilku tygodni, ilość błędów zmalała, a jednocześnie wzrosło tempo czytania.

Od przyszłego roku szkolnego spodziewamy się, że po dokonaniu wstępnej oceny, plan będzie znów realizowany przy stopniowym zwiększaniu poziomu trudności kart. Następnie zostaną powtórzone testy MT (dla klas czwartej) celem nowej ewaluacji.

Analiza przypadku 10

Zespół nauczycieli zwrócił uwagę na dwóch uczniów, którzy mają zaświadczenia o specyficznych trudnościach w uczeniu się. Uczniowie kończą szkołę podstawową i muszą podejść do egzaminów ogólnokrajowych. Objęto ich programem interaktywnej metody cyfrowej. U uczniów rozpoznano różne zaburzenia i mają inne zaświadczenia. R.A. został zdiagnozowany we pierwszych latach szkoły podstawowej i był objęty programem dla uczniów z dysleksją od samego początku. G.M. zdiagnozowano znacznie później, po tym jak nie otrzymał promocji do kolejnej klasy. Został mylnie zdiagnozowany jako nadpobudliwy, chociaż przejawiał znaczne ograniczenia w wypowiedziach pisemnych i zadaniach z czytania, miał też problemy z utrzymaniem koncentracji w klasie.

Jak mogą pomóc rodzice?

Z uwagi na to, że obaj uczniowie byli w ostatniej klasie szkoły gimnazjalnej, nauczyciele zaproponowali rodzicom, aby wspólnie z dziećmi wybrali szkołę zorientowaną na zajęcia praktyczne, ponieważ obaj uczniowie z łatwością wykonywali różne zajęcia praktyczne (prace ręczne). Ponadto, zaproponowano, aby pozwolić na korzystanie ze smartfonu, bo jest to dla nich najdogodniejszy sposób komunikacji, pisania i czytania. Oczywiście pod pełną kontrolą rodziców.

Jak może pomóc nauczyciel?

Opracowano plan edukacyjny w oparciu o narzędzia cyfrowe, ponieważ po latach doświadczeń z uczniami będącymi w niekorzystnej sytuacji w naszej szkole, zauważyliśmy, że materiały cyfrowe były przydatne w zwiększaniu motywacji i koncentracji oraz korzystnie wpływały na zmianę postawy uczniów wobec nauki. Wykorzystanie nagrań, filmów, oprogramowania do tworzenia map oraz quizów multimedialnych ułatwiało przyswajanie materiału i zrozumienie słownictwa, jeśli chodzi o nabycie pewnych kompetencji. Innym podstawowym założeniem planu było zorganizowanie zajęć lekcyjnych poza salą lekcyjną, ale zgodnie z planem lekcji, za to w bardziej sprzyjających warunkach, często w sali multimedialnej lub innej specjalnej sali, w małych 4-5 osobowych grupach. Pomieszczenie było wyposażone w laptopy, komputery, duże stoły, przy których uczniowie mogli usiąść razem z nauczycielem i dyskutować na dany temat. Ponadto, mogli używać swoich smartfonów podczas wykonywania zadań (wyszukiwali w internecie informacji, używali słowników i kalkulatorów). Zespół zaproponował zadania, które były podobne do tych znajdujących się w programie nauczania, ale były uproszczone oraz wzięto pod uwagę uczucia i emocje uczniów, którzy czuli się mniej komfortowo w obecności swoich rówieśników. Pomyślano również o zwiększeniu motywacji uczniów i poprawie ich samooceny. Dzięki temu ich relacje z rówieśnikami uległy poprawie. Uczniowie pisali również testy z języka angielskiego online oraz zdawali w ten sposób egzamin ustny, tak aby nabrać doświadczenia przed przystąpieniem do ogólnokrajowych testów sprawności (INVALSI), które były obowiązkowe przed przystąpieniem do egzaminów po ukończeniu szkoły podstawowej. Były to testy z języka ojczystego, matematyki, j. angielskiego i po raz pierwszy były przeprowadzane we Włoszech wedle modułu komputerowego. Uczniowie nabrali pewności siebie dzięki powyżej opisanemu programowi z narzędziami cyfrowymi, co gwarantowało ich sukces na egzaminie.

E. Leto, Wpieranie uczniów z dysleksją poprzez narzędzia ICT w nauczaniu języka obcego, Materiały z konferencji nt. innowacji w nauczaniu języka obcego, wydanie 11-te Filodirittoeditore. 2018

ZAŁĄCZNIK 2: ĆWICZENIA

A2.1. Odpowiednie do wykorzystania na zajęciach w szkole

Ćwiczenie 1³⁷: Rymujące Domino /Ćwiczenie w parach/

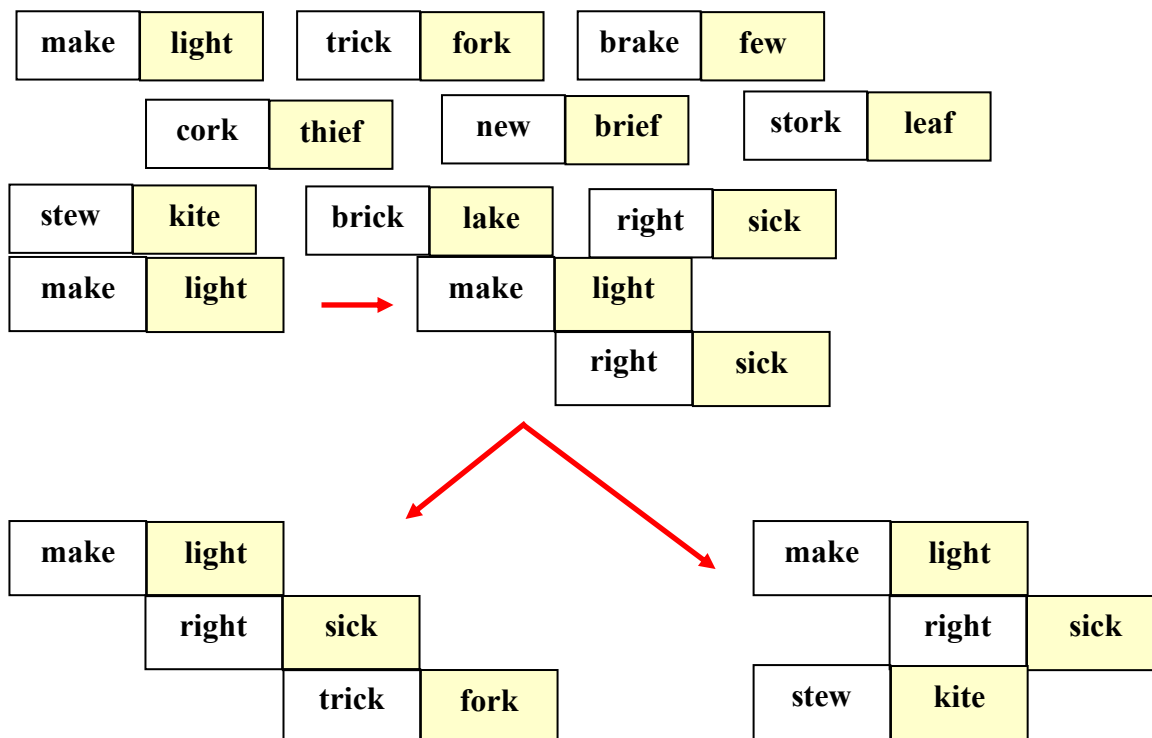
Cele: Doskonalenie umiejętności rymowania.

Zasady:

1. Dzielimy karty między dwóch graczy.
2. Uczeń A wyklada na stół jedną z kart (dowolną)
3. Uczeń B musi znaleźć odpowiednią kartę, tak aby jedno ze słów na niej napisanych rymowało się z jednym ze słów na wyłożonej karcie. Kiedy uczeń znajdzie takie słowo umieszcza je tak jak pokazano na szablonie.
4. Uczniowie po kolei dodają karty zgodnie z zasadą Rymującego Domino.
5. Gra kończy się w momencie, kiedy jeden z uczniów wyłoży już wszystkie karty
Uwaga: Nauczyciel musi znaleźć odpowiedni wierszyk dla każdego ucznia w zależności od jego wieku i umiejętności.

Potrzebne materiały: Zestaw kart. Każda z nich podzielona na pola, takie jak w prawdziwych kostkach domino. Na każdym polu jest napisane słowo. Dla starszych dzieci można przygotować więcej kart.

Przykład (w j. angielskim):

³⁷Ćwiczenia 1-5 zaproponowane przez Asocjacja Dyslexia - Bułgaria

Ćwiczenie 2: Wyścig z podziałem na sylaby /Ćwiczenie w parach/

Cele: Poprawa umiejętności podziału wyrazów na sylaby.

Zasady:

1. Na planszy (9 x 9) są cyfry w pierwszym rzędzie oraz litery na pozostałych polach (patrz szablon).
2. Uczeń A na zmianę z uczniem B rzucają kamyczek na planszę. Zadanie polega na wymyśleniu słowa, które zaczyna się na literę z pola, na którym znalazł się kamyczek o takiej liczbie sylab, na jaką wskazuje cyfra w górnym rzędzie. (np. jeśli kamyczek zatrzyma się na polu z literą K, a górne pole pokazuje cyfrę 3, będzie to oznaczało, że uczeń powinien powiedzieć 3-sylabowy wyraz na literę K, np. kro-ko-dyl).
3. Za każde poprawne słowo uczeń dostaje 1 punkt.
4. Na planszy są też dodatkowe pola z symbolami. Kiedy kamyczek trafi na takie pole, trzeba wykonać pewne polecenie (na szablonie są przykłady, ale oczywiście można je zmieniać).

Potrzebne materiały: Plansza (9 x 9); kamyczek dla każdej pary uczniów.

Szablon:

1	2	3	1	2	3	1	2	3
L	X	F	W	T	A	X	D	K
O	★	S	C	H	P	M	H	N
G	Q	A	R	D	E	K	★	C
Y	T	M	O	J	R	W	U	B
L	A	J	P	😊	F	B	T	S
P	S	B	Y	C	V	A	Z	F
N	F	R	G	E	U	I	Ż	L
I	C	M	U	N	T	★	E	G

- Tracisz kolejkę

- Brawo! Otrzymujesz dodatkowo 5 punktów

- Niestety tracisz 2 punkty

- Rzucasz jeszcze raz

Ćwiczenie 3: Zagadkowa sylaba /Ćwiczenie w grupie/

Cele: Doskonalenie umiejętności podziału wyrazów na sylaby.

Zasady:

1. Nauczyciel dzieli klasę na małe grupy (po 3-4 uczniów).
2. Nauczyciel rozdaje każdej grupie identyczny zestaw kart z wypisanymi sylabami.
3. Nauczyciel pokazuje dzieciom obrazki związane ze 5-7 znanymi baśniami lub bohaterami filmów dla dzieci.
4. Każda grupa musi wybrać właściwą kartę z sylab, tak aby można było ułożyć imiona bohaterów.
5. Uczniowie mają 3-5 minut (w zależności od tego ile imion można ułożyć używając kart; w przybliżeniu minuta na jedno imię).
6. Po upływie wyznaczonego czasu, nauczyciel prosi pierwszą grupę aby przedstawiła pierwsze imię klasie i dopasowała je do obrazka.
7. Nauczyciel odwraca obrazek i pokazuje imię napisane na odwrocie.
8. Pozostałe grupy sprawdzają i decydują, czy imię zostało przedstawione poprawnie. W ten sposób powinny być przedstawione wszystkie imiona.

Uwaga: Jeśli nauczyciel chciałby trochę skomplikować grę, może nie pokazywać obrazków z bohaterami.

Potrzebne materiały: 5-7 obrazków z bohaterami znanych baśni wraz z ich imionami napisanymi na odwrocie. Zestaw kart z sylabami jest niezbędny do utworzenia imion (jeden zestaw dla każdej grupy).

Szablon:

Ćwiczenie 4: Pomyśl i Napisz /Ćwiczenie w parach/

Cele: Poszerzenie wiedzy uczniów na temat aliteracji oraz rozwinięcie umiejętności pracy z głoskami.

Zasady:

1. Nauczyciel dzieli klasę na pary i rozdaje każdej z nich zestaw „kart z głoskami” (na każdej karcie jest zapisana jedna głoska).

2. Każdy uczeń ma kartkę papieru i długopis.
3. Uczeń A wyciąga jedną z kart z zestawu bez patrzenia na nią (np. głoska [t]).
4. Uczeń B ma 1 minutę na napisanie jak najwięcej wyrazów aliteracyjnych z wybraną głoską.
5. Następnie uczeń B wyciąga jedną z kart z zestawu bez patrzenia na nią a uczeń A ma 1 minutę na napisanie jak najwięcej wyrazów aliteracyjnych z wybraną głoską.
6. Za każde poprawnie zapisane słowo uczeń dostaje jeden punkt. Zwycięża uczeń, który uzyska najwięcej punktów.

Potrzebne materiały: Zestaw kart z głoskami; czyste kartki papieru oraz długopisy.

Ćwiczenie 5: Powiedz w kółku

/Ćwiczenie grupowe/

Cele: Poszerzenie wiedzy uczniów na temat aliteracji oraz rozwinięcie umiejętności pracy z głoskami.

Zasady:

1. Wszyscy uczniowie stają w kółku.
2. Pośrodku kółka jest mały stolik z zestawem kart. Na każdej z kart napisane są litery alfabetu.
3. Jeden z uczniów odkrywa pierwszą kartę i pokazuje ją pozostałym.
4. Uczniowie jeden po drugim muszą wypowiedzieć słowo, które rozpoczyna się na daną literę.
5. Kiedy któryś z uczniów nie potrafi znaleźć odpowiedniego słowa, albo popełni błąd, odpada z gry.
6. Kolejny uczeń odkrywa następną literę i gra toczy się dalej.
7. Zwycięża uczeń, który jako ostatni zostaje w grze.

Potrzebne materiały: Zestaw kart z literami (co najmniej jedna karta alfabetu)

Ćwiczenie 6³⁸: Miasto ***/Ćwiczenie grupowe/***

Cele: Doskonalenie szybkiego i kreatywnego myślenia; budowanie relacji, umiejętność szybkiego nazywania oraz wiedza ogólna.

Zasady:

1. Powinno być co najmniej dwóch graczy.
2. Najpierw należy ustalić kategorie. (imię, miasto, zwierzę, roślina, państwo).
3. Każdy gracz zapisuje kategorie na kartce papieru.
4. Aby rozpocząć grę, należy najpierw ustalić jaka będzie litera. (np. D)
5. Każdy gracz szuka słowa, które rozpoczyna się na daną literę w danej kategorii i wpisuje je w odpowiednie miejsce na kartce. Ważne jest, aby znaleźć słowo, o którym nie pomyśli nikt

---

³⁸ Ćwiczenia 6-9 zaproponowane przez İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü and Fatih Rehberlik ve Arastirma Merkezi, Turcja

inny. Jeśli kolega napisze “drozd” w kategorii zwierzęta, tak samo jak ty, to otrzymasz mniej punktów. Każde słowo, które pojawia się tylko raz w danej kategorii i rundzie to 10 punktów.

6. Jeśli to samo słowo zostanie napisane przez więcej niż jednego gracza, każdy otrzymuje po 5 punktów za słowo. Jeżeli gracz nie napisze żadnego słowa w danej kategorii otrzymuje 0 punktów.
7. Zwycięża gracz, który uzyska najwięcej punktów.

Dzięki tej grze przypomnimy sobie o fonemach, miastach i państwach. To dobra gra na szybkie kojarzenie i myślenie. A co najważniejsze to świetna rozrywka.

Potrzebne materiały: długopis/ołówek, kartka papieru

Kategoria	Litera ____	Litera ____	Litera ____	Litera ____	Litera ____
Państwo					
Dziki zwierzę					
Żywność					
Imię po angielsku					
Zawód					
Miasto					

Ćwiczenie 7: Pierwszy dźwięk. Ostatni dźwięk

/Ćwiczenie grupowe/

Cele: Rozwijanie świadomości fonologicznej.

Zasady:

1. Jeden z graczy rozpoczyna grę, podając dowolne słowo.
2. Kolejny gracz mówi słowo, które rozpoczyna się na ostatnią głoskę słowa poprzedniego gracza.
3. Jeśli jakieś słowo zostanie powtórzone, dany gracz przegrywa.
4. Słowa, które pojawią się podczas gry mogą być zapisane i gracze mogą z nich ułożyć opowiadanie albo wierszyk.

Potrzebne materiały: Długopis/ołówek i kartka papieru (jeśli gracze chcą pisać)

Szablon:

Kylie: Książka

James: Ananas

Joe: Samochód

Camilla: Drewno ....

Ćwiczenie 8: Klaskanie w dłonie /Ćwiczenie grupowe/

Cele: Rozwijanie uwagi słuchowej / klasyfikowanie / koncentracja.

Zasady :

1. Uczniowie mogą stać/siedzieć w kółku albo siedzieć w ławkach.
2. Nauczyciel udziela następującej instrukcji: Teraz będę wypowiadać cyfry, ale nie po kolei. Słuchajcie! Za każdym razem, gdy powiem „trzy” (*może to być każda inna liczba*) musicie klasnąć w dłonie.
3. Nauczyciel wypowiada przypadkowe cyfry, powoli z krótkimi przerwami między każdą z nich.

Uwaga: Ważne jest, aby wokół było cicho. Należy upewnić się, że dzieci dokładnie zrozumiały polecenie, a jeśli to konieczne należy przeprowadzić próbę.

Potrzebne materiały: *Nie są potrzebne żadne konkretne materiały*

Szablon:

2 5 6 3 (*kłaśnięcie*) 7 5 6 8 1 2 3 (*kłaśnięcie*) 4 8 7 9 6 5 3 (*kłaśnięcie*) 3 (*kłaśnięcie*) 3 (*kłaśnięcie*) 2 8 9 1 4 5 3 (*kłaśnięcie*) ...

Ćwiczenie 9: Percepcja dotykowa /Ćwiczenie nauczyciel - uczeń/

Cel: Doskonalenie umiejętności wizualizacji poprzez percepcję dotykową.

Zasady:

1. Uczeń próbuje rozróżnić narysowane kształty (kółko, kwadrat, trójkąt, itp.) z zamkniętymi oczami.
2. Uczeń próbuje (z zamkniętymi oczami) rozróżnić litery, które są pisane/rysowane na jego dłoni. (Uwaga: należy zacząć od liter, które dziecko dobrze zna, później ćwiczenie kontynuuje się mieszając litery.)
3. Nauczyciel prosi ucznia, aby narysował (“napisał”) kształty i litery w powietrzu palcem wskazującym.
4. Nauczyciel prosi ucznia, aby narysował (“napisał”) kształty i litery na piasku, zaparowanej szybie lub ziemi.

Potrzebne materiały: piaskownica/ szyba/ ziemia

Ćwiczenie 10³⁹: Klasyfikowanie wyrazów /Ćwiczenie grupowe/

Zasady:

1. Rzucamy kostką do gry. Ilość oczek odpowiada ilości wyrazów, które uczeń może “wyłowić” przy użyciu klamerki do bielizny.
2. Następnie odczytuje te słowa.
3. Uczniowie powtarzają ćwiczenie trzykrotnie, każdy po kolei.
4. Wygrywa uczeń, który chwyci najwięcej wyrazów po ukończeniu trzech rund.

---

³⁹ Ćwiczenia 10-14 zaproponowane przez Agrupamento de Escolas de Sines, Portugalia

Uwaga: słowa muszą być dobrane względem kategorii/grupy jako wskazówka/podpowiedź, kiedy uczniowie zaczynają czytać. Dorosły powinien rozpocząć od stwierdzenia: “W tym pudełku są nazwy niektórych zwierząt.”

Potrzebne materiały: kostka, klamerki do, bielizny oraz karty ze słowami w pudełku.

Szablon:

Ćwiczenie 11: Sylabowe koło fortuny

/Ćwiczenie grupowe/

Zasady:

1. Nakrętki do butelek z wypisanymi różnymi sylabami ułożone w kółko.
2. Każdy gracz dostaje dwie karty o różnym stopniu trudności.
3. Każdy gracz po kolei porusza „fidget spinner”, a następnie każdy wypełnia swoją kartę, zgodnie z sylabą, która się na niej pojawia.
4. Chowamy tę sylabę i gra toczy się dalej (jeśli sylaba się powtórzy, wybieramy kolejną po prawej).
5. Zwycięża gracz, który pierwszy wypełni swoją kartę.

Potrzebne materiały: zabawka „fidget spinner” ze wskazówką, nakrętki do butelek z sylabami, kilka kart ze słowami do uzupełnienia o różnym stopniu trudności

Szablon:

Ćwiczenie 12: Rymy

/Ćwiczenie grupowe/

Cele: Rozwijanie percepcji i świadomości fonologicznej.

Zasady:

1. Bierze udział 2 do 4 graczy.
2. Dorosły lub dziecko, które płynnie czyta, odczytuje rymy na kartach.
3. Gracze patrzą na tablicę szukając słów/obrazków, które rymują się z tym przeczytanym, np. „rymuje się z koń”. Każdy gracz szuka obrazków na tablicy, aby dopasować ten rym do jakiegoś słowa (każdy wybiera „słoń”).
4. Każdy zatrzymuje obrazek, który odnalazł. Kiedy karta zostaje odczytana, nie można już dobrać więcej obrazków do połączenia.
5. Zwycięża gracz, który zdobędzie najwięcej kart z obrazkami.

Potrzebne materiały: tablica, spora ilość kart z obrazkami oraz kart ze słowami.

Szablon:

Ćwiczenie 13: Porządkowanie

/Ćwiczenie grupowe lub indywidualne/

Cele: Doskonalenie czytania ze zrozumieniem i układania w kolejności.

Zasady:

1. Każdy uczeń dostaje określoną ilość kart ze zdaniami (jedno zdanie na każdej karcie).
2. Uczeń musi przeczytać zdania a potem przesuwać karty, ułożyć zdania w logicznej kolejności, aby stworzyć sensowny tekst.
3. Następnie uczeń zapisuje tekst.
4. Każdy uczeń czyta na głos ułożony tekst.

Potrzebne materiały: karty ze zdaniami, długopisy i czyste kartki papieru

Szablon:

Joe and John są kolegami i mieszkają w tym samym bloku.

Po szkole poszli na trening piłki nożnej.
 Wyszli z domu z plecakami i poszli do szkoły.
 W szkole zjedli na obiad kurczaka z ziemniakami.
 Rano mieli lekcję angielskiego, matematyki i muzyki.
 Wieczorem wrócili do domu zmęczeni, ale zadowoleni z treningu.
 O 13.30 mieli bardzo ciekawe zajęcia plastyczne.
 Na śniadanie wypili sok pomarańczowy.
 Dali swoim mamom całusa na dobranoc i poszli spać.

*Joe i John są kolegami i mieszkają w tym samym bloku.
 Na śniadanie wypili sok pomarańczowy . Wyszli z domu
 z plecakami i poszli do szkoły....*

Ćwiczenie 14: Podobne głoski /Ćwiczenie indywidualne lub grupowe/

Cele: Rozwijanie percepcji i świadomości fonologicznej.

Zasady:

1. Uczeń dostaje kartę pracy (patrz szablon).
2. Polecenie jest następujące: Obrysuj na żółto sylaby z głoską **fr** a na niebiesko te z głoską **tr** (sylaby i głoski mogą być różne na różnych kartach pracy).

Potrzebne materiały: karty pracy, żółte i niebieskie kredki

Szablon:

tra	tar	tre	fri	for	tra	fri	tor	fir	fru
ter	tur	fro	tru	far	fur	fer	fri	tar	tor
tro	fer	tar	fir	fro	fir	tro	fer	for	fur
tor	tri	fur	fru	tir	tar	fru	fro	fur	tre
tru	fir	fre	tra	for	tro	fra	far	tir	fer
fir	tra	fro	fer	tre	fri	ter	fre	fru	tor
fre	fru	ter	fra	tru	fro	for	tur	tar	fur
fri	tra	tri	fur	fre	fir	tro	fer	tir	tro

for	fri	tar	tor	fra	ter	for	tor	for	tri
fru	for	tru	far	tri	far	fer	tra	fir	fra

Ćwiczenie 15⁴⁰: Przymiotniki

/ćwiczenie w parach lub indywidualne /

Cele: Ćwiczenie pisowni przymiotników oraz ich znaczenia w języku ojczystym, rozpoznawanie samogłosek i spółgłosek.

Zasady:

1. Nauczyciel rozdaje uczniom karty pracy.
2. Uczniowie muszą wpisać brakujące litery.
3. Uczniowie muszą wpisać znaczenie słów w swoim języku ojczystym.

Potrzebne materiały: kart pracy

Szablon:

C	O	O	
C		O	L
	O	O	L
C	O		L

O	L	
O		D
	L	D

L	O		G
	O	N	G
L		N	G
L	O	N	

.....

.....

.....

B		G
	I	G
B	I	

N	E	
	E	W
N		W

.....

.....

S	H		R	T
S		O	R	T
	H	O	R	T
S	H	O		T
S	H	O	R	

S	M		L	L
S	M	A	L	
S		A	L	L
	M	A	L	L
S	M	A		L

.....

.....

⁴⁰ Ćwiczenia 15 i 16 zaproponowane przez I Społeczną Szkołę Podstawową, Polska

Ćwiczenie 16: Państwa i narodowości

/ćwiczenie indywidualne/

Cele: Doskonalenie umiejętności klasyfikowania, liczenia oraz powtórzenie nazw państw i narodowości.

Zasady:

1. Nauczyciel rozdaje uczniom właściwe karty pracy.
2. Nauczyciel prosi uczniów, aby pogrupowali słowa w zależności od ilości liter w tabelce dołączonej do zadania.
3. Nauczyciel prosi uczniów, aby przeczytali słowa na głos.

Potrzebne materiały: Karty pracy

Szablon:

POLAND   BRITISH   SPAIN   FRENCH   CHINESE
POLISH   ITALIAN   FRANCE   ITALY   CHINA   SPANISH

5 letters	6 letters	7 letters
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
	.....	.....

Ćwiczenie 17⁴¹: “Kto, Co, Gdzie, Kiedy?”

Cele: Ćwiczenie grupowe (klasy 3-4). Zebranie niezbędnych informacji w zdaniu na podstawie konkretnych pytań.

Zasady:

1. Dzielimy klasę na 4 drużyny, tak aby uczniowie z dysleksją znaleźli się w różnych drużynach.
2. Każda drużyna dostaje arkusz papieru z pytaniami.
3. Po napisaniu odpowiedzi na pierwsze pytanie, drużyna zwija papier tak, aby ukryć odpowiedź na pierwsze pytanie i przekazuje arkusz innej drużynie oraz dostaje nowy arkusz od kolejnej.
4. Kiedy zostaną udzielone odpowiedzi na wszystkie pytania, liderzy każdej drużyny odkrywają wszystkie odpowiedzi i czytają zdania, które powstały.

⁴¹ Ćwiczenia 17-21 zaproponowane przez Asociatia CES, Rumunia

5. Klasa może wybrać, które zdania są najbardziej logiczne, najzabawniejsze albo najdziwniejsze.
6. Ta gra może mieć wiele rund.

Potrzebne materiały: arkusz papieru złożony na 4 części z kolumną na każde pytanie. Każda część odpowiada jednemu pytaniu.

Szablon:

KTO ?	CO ROBI?	GDZIE?	KIEDY?

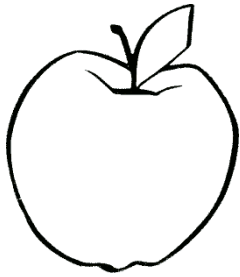

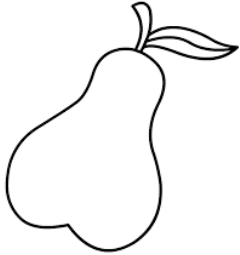
Ćwiczenie 18: “Pierwsza głoska”

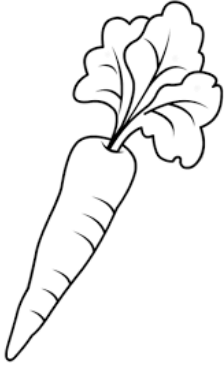
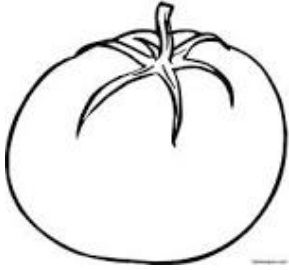

Cele: Zajęcia logopedyczne (klasa 3-4).

Zasady: Uczniowie muszą odgadnąć pierwszą głoskę każdego wyrazu i wpisać w odpowiednie miejsce .

Potrzebne materiały: karta pracy, ołówki

Szablon:

		
__ abłko	__ ruskawka	__ ruszka

		
__archew	__omidor	__ebula

Ćwiczenie 19: "Znajdź sens"

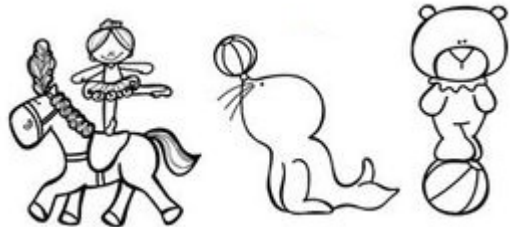
Cele: Zajęcia z czytania (klasy 3-4).

Zasady: Uczniowie muszą przeczytać następujące zdania i otoczyć kółkiem właściwą ilustrację, która odpowiada jego treści.

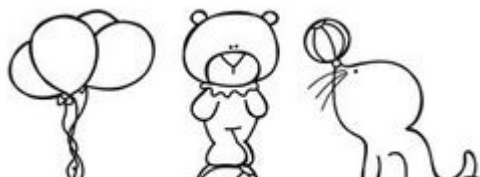
Potrzebne materiały: karta pracy, ołówki

Szablon:

Dziewczynka stoi na kucyku.

Foka ma piłkę.

Widzę lwa w cyrku.

Klaun ma mały samochód.

Ćwiczenie 20: "Mrówka i konik polny"

Cele: Zajęcia z czytania (klasa 3-4).

Zasady:

1. Nauczyciel czyta bajkę całej klasie.
2. Na podstawie zasłyszanej historii uczniowie odpowiadają na pytania i wyrażają własną opinię.
3. Uczniowie czytają bajkę samodzielnie i wypełniają mapę tekstu.
4. Po wykonaniu zadania indywidualnie, klasa omawia odpowiedzi.

(można również czytać bajkę z podziałem na role albo odgrywać scenki w celu lepszego zrozumienia tekstu)

Potrzebne materiały: bajka, karta pracy (mapa tekstu), ołówki

Szablon:

MRÓWKA I KONIK POLNY

W zimie mrówka korzystała z zapasów jedzenia, które zgromadziła przez całe lato. Konik polny przyszedł w odwiedziny do mrówki i poprosił, aby podzieliła się z nim swoimi zapasami. Mrówka rzekła:

- A co robiłeś przez całe długie lato, że nie dałeś rady zrobić sobie zapasów na zimę?

Konik polny odparł:

- Byłem zajęty śpiewaniem i dlatego nie miałem czasu na zbieranie pożywienia.

Mrówkę rozbawiła odpowiedź konika polnego i jeszcze głębiej zakopała swoje zapasy w ziemi:

- Skoro śpiewałeś bez opamiętania w lecie, powiedziała mrówka, lepiej przygotuj się, aby przetańczyć teraz całą zimę!

Mapa tekstu

Tytuł: _____	Autor: _____	
Bohaterowie: _____ _____ _____ _____	Miejsce akcji: _____ _____ _____	
	Czas: _____ _____	
	Rysunek: 	Utwórz nowe słowa: K _____ _____ O _____ _____ N _____ _____

**Napisz dialog między mrówką
a konikiem:**

Napisz, jaki jest morał bajki:

Ćwiczenie 21: "Litera S, s"

Cele: Zajęcia logopedyczne (klasa 3-4).

Zasady: Uczniowie muszą rozwiązać zadania na karcie pracy

Potrzebne materiały: karty pracy, ołówki

Szablon:

Litera "S, s"

1. Przeczytaj litery a potem odpowiednio połącz duże i małe litery

A M N U R I C S T V O S
a m n u r i c s t v o s

A M N U R I C S T V O S
a m n u r i c s t v o s

2. Przeczytaj sylaby:

sa se su si so SA SE SU SI SO
as es us is os AS ES US IS OS
sac ses sut sir soc SAL SEI SUR SIM SOI
cas ses tus ris cos LAS IES RUS MIS IOS

3. Przeczytaj słowa (w j. angielskim):

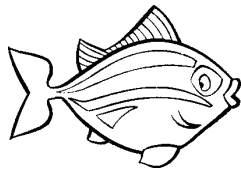
basket	rooster	red	tu	si
bas - ket	roos-ter	reddish	stu	six
the basket	the roos-ter	redheaded	stu-dent	shawl
	the rooster	red-heads	student	shawls
		redheads	stu-dents	
		red-head-ed		

4. Wpisz ostatnią sylabę w następujących wyrazach (w j. angielskim):

SUMMER   **SU** –
 CARPET   **CAR** –

BABYGIRL → BA-BY-
 BALOON → BA-.....

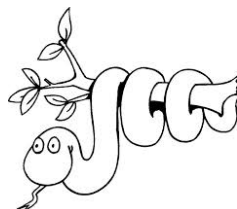
5. Wpisz słowa (w j. angielskim) pod obrazkami i zazna

6. Zaznacz właściwe miejsce głoski (początek, środek lub koniec), zamalowując na czerwono odpowiednie pole:

7. Przeczytaj i narysuj:

FISH

SNOW

GLASS

8. Ułóż słowa w odpowiedniej kolejności aby powstało zdanie (w j. angielskim):

HAS

REDDISH

SIX

DRESSES

SHE

9. Popatrz na ilustrację i uzupełnij zdania (w j. angielskim):

TODAY ___ SARA' ___ BIRTHDAY.

_____ IS HER CAKE.

SHE IS _____ OLD.

Ćwiczenie 22⁴²: Cyfrowe historyjki

/Ćwiczenie grupowe/

Cele: Doskonalenie umiejętności czytania ze zrozumieniem.

Kroki:

1. Wybrać tekst. Najlepiej powszechnie znaną legendę nawiązującą do europejskiego dziedzictwa (np. „Król Artur i miecz w kamieniu”).
2. Ćwiczenia wprowadzające. Nauczyciel przedstawia głównych bohaterów oraz zarys historii, tytuł oraz miejsce akcji z zaznaczeniem na mapie (korzystając z oprogramowania zeemaps.com)
3. Krok 1: Nauczyciel czyta tekst na głos.
4. Krok 2: Uczniowie oglądają film “Miecz w kamieniu”, aby lepiej zapamiętać treść legendy.
5. Krok 3: Aby jeszcze skuteczniej zapamiętać fabułę, wydarzenia i bohaterów, uczniowie rozwiązują cyfrowy test wielokrotnego wyboru, dopasowując ilustracje i zdania opisujące wydarzenia i bohaterów (www.kahoot.com). To narzędzie jest bardzo skuteczne, jeśli jest właściwie wykorzystane. Aby udzielić odpowiedzi, konieczne jest wybranie właściwego koloru do zdania. Nauczyciel udziela wyjaśnień w krótkich prostych zdaniach.
6. Krok 4: Uczniowie są podzieleni na grupy i wspólnie mają ułożyć historyjkę opartą na tekście. Każdy uczeń może zaproponować ilustracje i podpisy pod nimi, aby przedstawić to, czego dowiedział się z tej historii. Nauczyciel sprawdza ich pracę i zbiera powstałe zdania.
7. Krok 5: Uczniowie układają ilustracje z podpisami we właściwej kolejności i przygotowują scenorys (rozrysowanie kadrów) na papierze.
8. Krok 6: Uczniowie w grupach opowiadają fabułę śledząc scenorys.
9. Krok 7: Uczniowie robią zdjęcia lub skanują obrazki i przygotowują cyfrowy scenorys używając narzędzia cyfrowego do wyprodukowania własnego ebooka, przepisują podpisy, odczytują je i nagrywają. Ebook jest gotowy. Można go czytać, oglądać i słuchać.
10. Krok 8: Końcowy test wielokrotnego wyboru po przeczytaniu tekstu (www.kahoot.com).

Źródła:

<https://www.zeemaps.com/zeemap.com>

<https://www.storyjumper.com/>

⁴² Ćwiczenia 22-24 zaproponowane przez Istituto Comprensivo Laura Lanza Baronessa di Carini, Włochy

<https://create.kahoot.it/share/the-sword-in-the-stone/2976ed6d-be06-48f2-a3c6-a2e8e910ec91>

<https://create.kahoot.it/share/the-sword-in-the-stone-legend/b9acbd96-553a-481a-8a5f-516a12586c01>

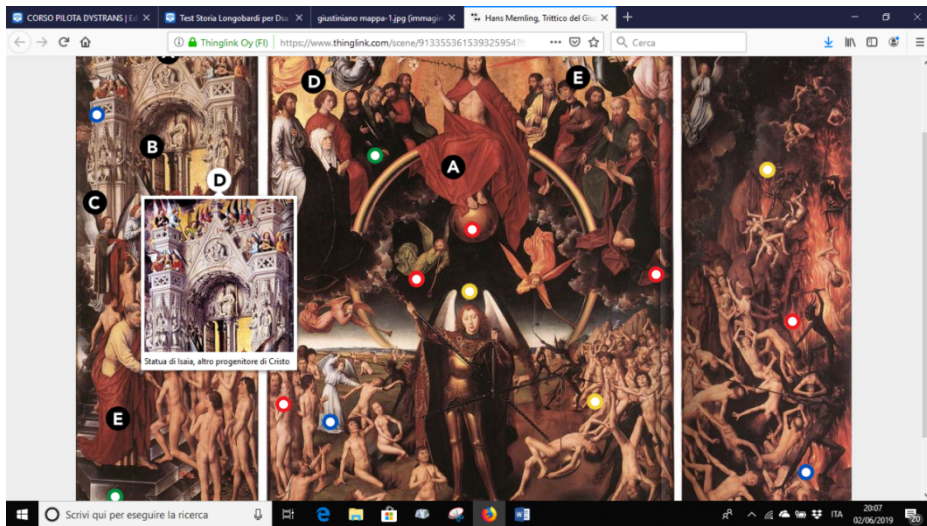
Ćwiczenie 23: Aplikacja ThingLink oraz mapy pamięci w wiedzy o sztuce i historii /Ćwiczenie grupowe/

Cele: Czytanie przez ilustracje .

Kroki:

1. Nauczyciel wykorzystuje ilustracje i obrazy do przedstawienia tematu (w szczególności związanego z okresem historycznym, który jest tematem lekcji);
2. Korzystając z www.thinglink.com temat jest obrazem, gdzie widnieją różne hasła, które uczniowie mogą otwierać. Objasnienia podane są w filmie video podpiętym do obrazu albo przez mniejsze obrazki z podpisami. (Oczywiście ten rodzaj mapy jest narzędziem, które uczniowie zawsze mają pod ręką, tak aby mogli odnieść się do wydarzeń.)

https://www.thinglink.com/scene/913355361539325954?fbclid=IwAR0IuP674ptQv6_dLdLk_i_guw-c8neqQ6OPUG0oCE6JbkDMI2Y85IvyYOV8

3. Innym narzędziem do wykorzystania są mapy i wykresy, a w szczególności jeżeli różne kolory odnoszą się do różnych części tematu. Narzędzia do tworzenia map to Mindomo, Coggle, Mind Mup, Free mind

4. Teksty też zawierają kolory odnoszące się do poszczególnych tematów.

Esercizio 1

Completa l'esercizio inserendo le parole che trovi qui sotto:

Alpi, bizantino, greco-gotica, Italia, latina, mercenari, pacifica, settentrionale, 568

Alcuni guerrieri Longobardi avevano combattuto come..... al servizio dell'Impero..... durante la guerra..... in ..... Nel..... varcarono le ..... e invasero l'Italia ..... L'occupazione longobarda fu abbastanza ..... poiché la popolazione..... non si ribellò

Esercizio n. 2

Metti una crocetta sulla risposta che ti sembra corretta. Quando trovi l'errore se puoi correggilo:

1. Il vero nome dei Longobardi era Ginnili (V) (F) .....
2. il nome di longobardi deriva della loro lunghe lance (V) (F) .....

W ten sposób uczniowie uczą się korzystania z laptopów, smartfonów lub tabletów, ponieważ wszystkie wymienione powyżej narzędzia działają na tych urządzeniach.

Źródła:

www.thinglink.com

www.mindomo.com

www.coggle.com

www.mindmap.com

www.freemind.com

Ćwiczenie 24: Doskonalenie umiejętności pisania i czytania /Ćwiczenie grupowe/

Cele: Łączenie słów z fonemami-grafemami-ilustracjami.

Kroki:

1. Można w prosty sposób ułatwić przyswojenie wiedzy o dopasowywaniu grafemów, fonemów oraz przedmiotów przez gry, takie jak "Memory" (odnajdywanie par kart). Dzięki wykorzystaniu narzędzi *learningapps* nauczyciele mogą opracować karty na dowolny temat dla uczniów, którzy mają problem z czytaniem i pisaniem, tak jak w poniższym przykładzie:

<https://learningapps.org/display?v=pcm2qg5ic19>

LearningApps.org

Ricerca App | Cerca tra le App | Crea App | Iscrizione

Nessun titolo indicato | 2018-01-27

	CAT	BAT	
CAT		BAT	

<https://learningapps.org/display?v=pyvaak8ot19>

2. Uczniowie mają za zadanie dopasowanie obrazków i dźwięków lub tekstu używając laptopa, komputera lub smartfonu. Mogą podejmować wielokrotne próby odgadnięcia, aby zapamiętać słowa i głoski, które je przedstawiają.

W ten sposób uczniowie mogą nauczyć się właściwego korzystania z laptopów, smartfonów lub tabletów, ponieważ powyższe narzędzia działają na wszystkich tych urządzeniach.

Źródła:

www.thinglink.com

www.mindomo.com

www.coggle.com

www.mindmap.com

www.freemind.com

A2.2. Do zastosowania w domu

Ćwiczenie 25⁴³: Połącz obrazki /Ćwiczenie nauczyciel - uczeń/

Cele: Rozwijanie u uczniów umiejętności rymowania.

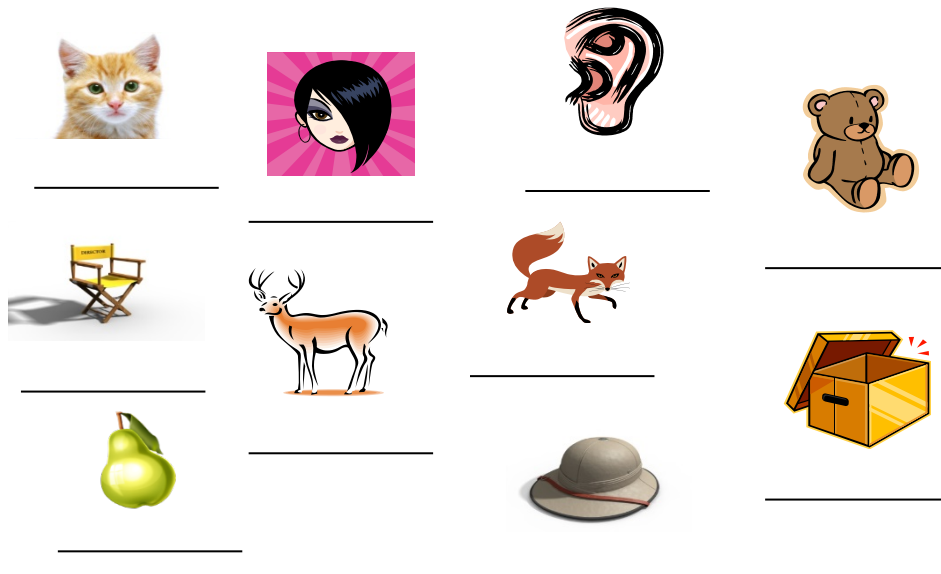
Zasady:

1. Nauczyciel daje uczniowi zestaw kart z obrazkami.
2. Uczeń musi napisać nazwy przedmiotów widocznych na obrazkach.
3. Uczeń może korzystać ze słownika kiedy potrzebuje sprawdzić pisownię danego słowa.
4. Na koniec uczeń musi połączyć obrazki, tak aby słowa się rymowały.

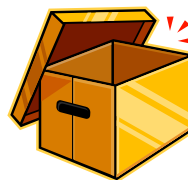
Uwaga: Nauczyciel wybiera ilość kart w zależności od umiejętności ucznia.

Potrzebne materiały: zestaw kart; słownik.

Szablon:

fox

box

⁴³ Ćwiczenia 25-27 zaproponowane przez Asocjacja Dyslexia - Bułgaria

Ćwiczenie 26: Tabela z sylabami

/Ćwiczenie indywidualne/

Cele: Rozwijanie umiejętności podziału na sylaby.**Zasady:**

1. Każdy uczeń otrzymuje tabelkę z sylabami (patrz szablon poniżej) oraz kod.
2. Pierwszy poziom to odnalezienie słów przy wykorzystaniu kodu i zapisanie ich.
3. Drugi poziom to odnalezienie więcej słów i zapisanie dla nich “kodu”

Potrzebne materiały: Wydrukowana tabela dla każdego ucznia (można też korzystać z jednej tabelki dla każdego lub wydrukować kilka wersji jeśli to możliwe).**Szablon:**

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
A	CAR	VAL	PHY	I	KO	SUG	AS	DEN	CA
B	PI	MAS	AT	CION	TOR	BIT	PRES	CIT	TA
C	FUL	NER	CRO	RAB	UN	TURE	RA	LA	MAL
D	SION	E	BLE	LI	KEY	DE	OR	AL	COM
E	GE	ER	CHAM	EX	BA	CUS	TER	CAN	LY
F	PLE	AR	TI	PO	DIS	NA	ING	AGE	TION
G	PRO	TOR	GAR	RE	MENT	U	AN	O	SEN
H	OB	ANCE	A	ON	BEL	FER	FI	Y	DIN
I	GER	GA	TOR	DIS	PET	RI	AP	OG	IM

Krok pierwszy:

H9-C2

G7-A4-C9

D8-D4-I2-B5

C3-E6

E3-B1-H4

E1-I9-C7-A3

Ćwiczenie 27: Ta sama głoska

/Ćwiczenie indywidualne/

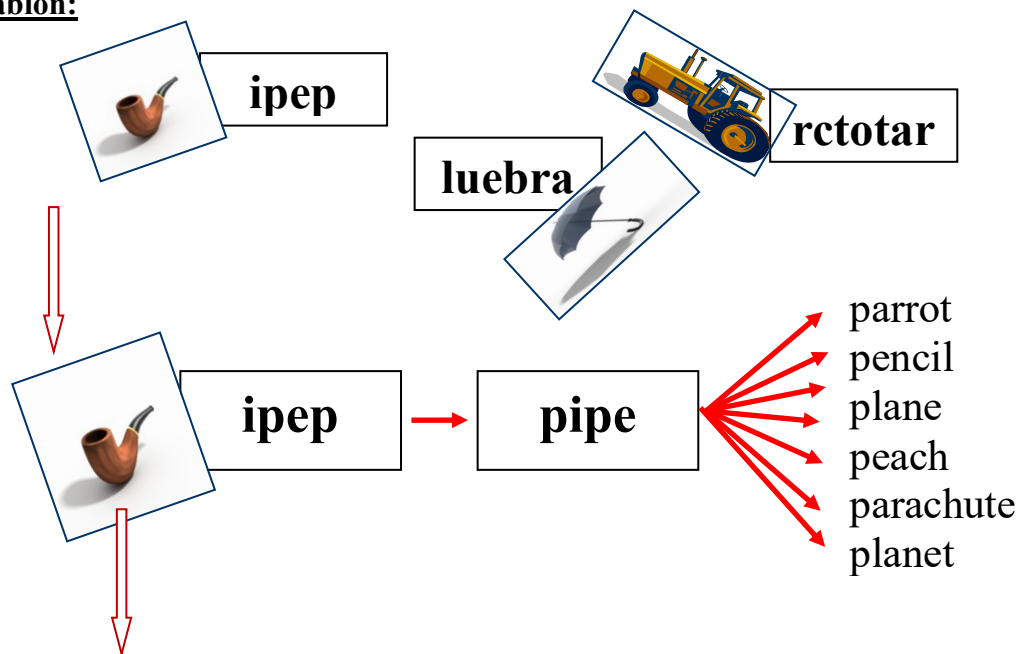
Cele: Poszerzanie wiedzy uczniów odnośnie aliteracji; umiejętność pracy z głoskami.

Zasady: Nauczyciel rozdaje każdemu uczniowi kartę pracy, taką jak pokazano na szablonie i udziela następujących instrukcji:

1. Należy ułożyć w kolejności litery z pierwszego pudełka oraz ułożyć nazwę przedmiotu pokazanego na obrazku.
2. Zapisać to słowo w drugim pudełku.
3. Następnie napisać jak najwięcej słów, które zaczynają się na tę samą głoskę jak słowo w drugim pudełku. (Zadanie może mieć różne warianty, np. można łączyć wyrazy po ostatniej głosce lub na podstawie połączenia spółgłosek.)
4. Po zapisaniu wystarczającej ilości słów uczeń musi ułożyć zdanie z każdym z nich.

Potrzebne materiały: Karta pracy (podobna do szablonu przedstawionego poniżej).

Szablon:

There is a photo of a **parrot** in this book.
Could you give me a **pencil**?
.....

Ćwiczenie 28⁴⁴: Gra w gwoździe

/Praca w parach /

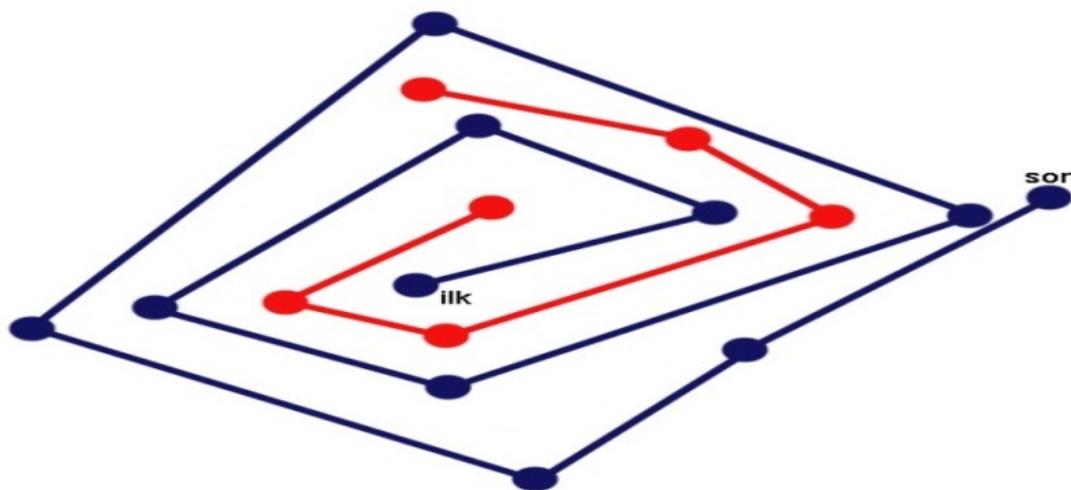
Cele: Koncentracja, skupienie, uważność, usprawnianie koordynacji ruchów, ćwiczenie mięśni dłoni, rozróżnianie pojęć prawo-lewo, blisko, z przodu, z tyłu, daleko-blisko, jednoczesne pobudzanie prawej i lewej półkuli mózgu, usprawnianie koordynacji ręka-oko. Niniejsze ćwiczenie/gra ułatwia przygotowanie przedszkolaków i uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się oraz innymi potrzebami do nauki i adaptacji w szkole.

Zasady:

1. Jest dwóch graczy.
2. Ostatecznym celem jest zamknięcie w kółku gwoździa przeciwnika.
3. Jeden z graczy rysuje średniej długości linię na ziemi przy użyciu gwoździa, aby ustalić kto rozpocznie grę. Obaj gracze rzucają swoje gwoździe na ziemię, tak jakby rzucali nożem starając się wbić je blisko linii. Osoba, która wbije gwóźdź najbliżej linii, rozpoczyna grę.
4. Osoba, która przegrywa, wbija ręką swój gwóźdź pionowo w podłoże (bez rzucania). Drugi gracz wbija swój gwóźdź w pobliżu tego, który jest już wbity.
5. Później wyjmuje swój gwóźdź, rzuca ponownie i rysuje pionową linię między dwiema kropkami. W ten sposób stara się utworzyć wąskie, kręte labirynty wokół gwoździa przeciwnika rzucając raz po raz.
6. Kiedy gwóźdź nie wbije się w ziemię lub linie się przetną, druga osoba może rzucać.
7. W grze należy używać czystych gwoździ. Nie powinny w nią grać małe dzieci i trzeba być bardzo ostrożnym. W czasie rzutu gwoździem drugi gracz i obserwatorzy powinni trzymać się w bezpiecznej odległości.

Potrzebne materiały : 2 duże gwoździe na miękkiej powierzchni, która jest mokra, ale nie błotnista.

Szablon:

⁴⁴ Ćwiczenia 28-30 zaproponowane przez İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü and Fatih Rehberlik ve Arastirma Merkezi

Ćwiczenie 29: Gra podwórkowa "Klipa" /Ćwiczenie grupowe/

Cele: Rozwijanie motoryki dużej i małej uczniów z dysleksją. Równowaga i koordynacja, uwaga i czujność, świadomość ciała, planowanie działania, siła i wytrzymałość.

Zasady:

1. Gra powinna być rozgrywana na otwartej przestrzeni.
2. Gracze zostają podzieleni na dwie grupy. Jeśli brakuje gracza po którejś stronie, jedna osoba będzie grała za dwie.
3. Z każdej drużyny wybierana jest jedna osoba, która wyrzuca "klipę". Gracz, który wyrzuci dalej rozpoczyna grę. (Nazwijmy tę drużynę A.)
4. Zawodnik wybija większym kijem "klipę" z koła jak najdalej, a inni zawodnicy próbują złapać klipę lub odkopnąć w kierunku koła.
5. Następnie zawodnik, który klipę złapał lub odkopnął, stara się wrzucić klipę do koła. Osoba w kole próbuje do tego nie dopuścić.
6. Jeżeli klipka nie wpadła do koła, osoba broniąca ma prawo do trzykrotnego odbicia klipy, uderzając ją w zaostrome końce i wybijając, kiedy podskoczyła do góry.
7. Następnie osoba w kole liczy liczbę kroków od klipy do koła. To są jej punkty. Kto wrzucił klipę do koła, zajmuje miejsce wybijającego. Wygrywa ten, kto jako pierwszy zdobędzie określoną liczbę punktów.

Potrzebne materiały: Kij o długości 1 m, używany do wybijania, oraz krótszy o długości 10 cm i grubości 2,5 to 5 cm o zaostromionych końcach.

Szblon:

Ćwiczenie 30: Gra w pięć kamieni

/Praca grupowa/w parach/

Cele: Doskonalenie motorki małej. Równowaga i koordynacja, uwaga i czujność, świadomość ciała, planowanie działania, siła i wytrzymałość. Koncentracja, skupienie, rozwijanie koordynacji ruchów.

Zasady

Rozgrywana przez co najmniej 2 osoby. Gra składa się z 5 części.

1. Wszystkie kamienie są zebrane w dłoni. Rozrzuca się je na ziemi. Gracz wybiera jeden kamyk. Wybrany kamyk rzuca się w powietrze, a kamyki na ziemi zbiera się po kolei jedną ręką.

Jeśli nie złapie się kamyka zanim dotknie ziemi lub jeżeli dotknie się jeden z kamyków na ziemi, gracz przegrywa i kolejny gracz ma szansę.

2. Wszystkie kamyki leżą na ziemi. Ponownie wybiera się jeden kamyk. Teraz zbiera się po dwa kamyki.

3. Rzuca się kamyki na ziemię. Najpierw zbiera się jeden, a potem trzy pozostałe równocześnie.

4. Wybrany kamyk rzuca się w powietrze, a pozostałe cztery są umieszczone na ziemi. Następnie rzuca się w powietrze wybrany kamyk i próbuje się zebrać z ziemi cztery kamyki równocześnie.

5. Gracz rzuca wszystkie kamyki w powietrze i próbuje je złapać równocześnie wierzchem dłoni. Potem znów rzuca wszystkie kamyki w powietrze i łapie wierzchem tej samej dłoni.

Potrzebne materiały: 5 małych okrągłych kamyków

Szablon:

Ćwiczenie 31⁴⁵: Ile sylab

/Ćwiczenie grupowe/

Cele: Ćwiczenie podziału na sylaby.

Zasady:

1. Pod każdym obrazkiem należy wpisać słowo.
2. Policzyć sylaby w wyrazie.
3. Pokolorować tyle pól ile jest sylab w wyrazie.

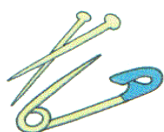
Potrzebne materiały: karta pracy, długopis, kolorowe kredki

Szablon:

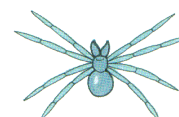

cukier

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

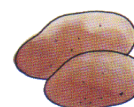
--	--	--	--	--

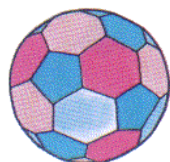
--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

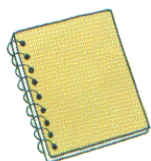
--	--	--	--	--

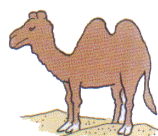
--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

⁴⁵ Ćwiczenia 31-35 zaproponowane przez Agrupamento de Escolas de Sines, Portugalia

Ćwiczenie 32: Znajdź rymy

/Ćwiczenie indywidualne/

Cele: Doskonalenie umiejętności rymowania (w j. angielskim).

Zasady:

1. Dziecko otrzymuje kartę pracy z obrazkami w dwóch kolumnach.
2. Dziecko musi napisać nazwy przedmiotów na obrazkach (należy mu pomóc w poprawnym zapisie słów) .
3. Następnie uczeń musi połączyć każde słowo z lewej kolumny ze słowem po prawej stronie, tak aby wyrazy rymowały się.

Potrzebne materiały: karta pracy, długopis

Szablon:

Ćwiczenie 33: Pierwsza sylaba

/Ćwiczenie indywidualne /

Cele: Doskonalenie postrzegania fonologicznego i umiejętności podziału na sylaby (w j. angielskim).

Zasady:

1. Rodzic daje dziecku karty z obrazkami.
2. Dziecko musi napisać nazwę przedmiotu, który widzi na obrazku.
3. Następnie dziecko dzieli wyraz na sylaby.
4. Na koniec zakreśla w kółko pierwszą sylabę.

Potrzebne materiały: karty z obrazkami, długopis, kolorowa kredka

Szablon:

_____

_____

_____

_____

_____

Ćwiczenie 15: Gra karciana

/Ćwiczenie indywidualne/

Cele : Rozróżnianie liter i cyfr; poprawa koncentracji i skupienia.**Zasady:**

1. Dziecko otrzymuje określoną ilość kart z literami i cyframi.
2. Dziecko musi podzielić karty na grupy: karty z literami; karty z cyframi; karty z jedną literą; karty z dwiema literami i dwiema cyframi; karty z jedną cyfrą; karty z jedną literą i trzema cyframi.

Potrzebne materiały: karty**Szablon:**

5 A	7 1	W I	9 G	6 A	S 5
3 F	3 8	V E	D V	9 L	4 2
Q 3	7 N	8 D	6 4	3 6	1 A
T O	Z C	T P	K S	4 8	I M
D 4	R T	8 1	T L	F E	9 O
H 7	H F	7 X	V F	U C	P 2
X I	W 6	F A	H J	T J	8 1
R E	3 M	U 5	G B	7 4	U V
T 1	6 A	6 8	5 3	G Z	2 Z
R 2	S G	4 9	P F	U X	N 7

Ćwiczenie 35: Tworzenie słab

/Ćwiczenie indywidualne/

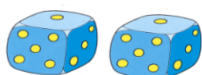
Cele: Rozwijanie percepcji fonologicznej i umiejętności sylabizowania; ćwiczenie podziału na sylaby (w j. angielskim).

Zasady:

1. Dziecko otrzymuje określoną ilość kart z obrazkami. Na każdej karcie są sylaby.
2. Dziecko musi ułożyć sylaby we właściwej kolejności aby utworzyć słowo (nazwę przedmiotu na obrazku).

Potrzebne materiały: karty

Szablon:

ce	di
----	----

ble	ta
-----	----

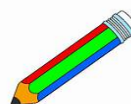
fe	kni
----	-----

ra	gi	ffe
----	----	-----

ke	ca
----	----

cil	pen
-----	-----

Ćwiczenie 36⁴⁶: Rozpoznawanie liter

/ćwiczenie indywidualne/

Cele: Doskonalenie umiejętności rozpoznawania podobnych spółgłosek B; D; P.

Zasady:

1. Rodzic daje dziecku kartę pracy z literami.
2. Rodzic czyta polecenie: "Zajdź i zakreśl wszystkie litery "B" (lub "D" lub "P")"
3. Dziecko musi znaleźć i zakreślić właściwą literę jak najszybciej.

Potrzebne materiały: Karta pracy z literami.

⁴⁶ Ćwiczenia 36-37 zaproponowane przez I Społeczną Szkołę Podstawową, Polska

Szablon:

1. Litera: **B**

DGBCNMIOEPDLKFOPPWWJUGSVSEJUFBSFCEWIALZMAJA-
POIEWIWKDJXBGDYRIOJLKGDASWUDRUNXZCJKOB-
BGHASYECCZVIKOLDJDGJBONPIEKJUEDIETYASDB-
KIOPTHEBBASVSKIEFMSOLDU-
FUKCDEYKMVRUIHDWWTIPJBCXHLOYEDHNKGFJMNBW
YONVCSUBFCIBMCJDOSARTNDTNW

2. Litera: **D**

HIJOPSENDNEJKAWERRTYHDBYEDSKIPRILKNZNAW-
SUEJDOWIESODKMNVCO TEUWIPDJBPJUMANZBY-
SEPLJANEKTIAJBNKVETENTKPYPAIKMZSNBTSKGWUSN-
RONBMIEJSCONHYRGHDANCKLDOKMIEKNGAUB-
NALMBDOHFCLFDCBFIVMNEBXL SNDBCISMSBCO-
DMSLCNBHFKDSYNTYWM

3. Litera: **P**

YWIOLPPSUEGVCZASDKLOCKLKKSR TQWTBPKCZA-
SEDGHSKOLMBPSKSSLOBPPAKMXBCAANXNDHSIAUDJA-
PRYFRMNOPQLANKOALIISWKBSGLOKMPAZBAKLO-
EPJAPAAKALSDWQXIAKAOBCPRTEKARAYHAHAH-
SVVJNJFVKEENVOWNWCWWJDVVJWNWOBHWJ-
RODBFBSOLKLDOKEBIRV

Ćwiczenie 37: Cyfry rzymskie

/ćwiczenie indywidualne/

Cele: Ćwiczenie rozpoznawania cyfr rzymskich oraz umiejętności dodawania.**Zasady:**

1. Rodzic daje dziecku kartę pracy z cyframi.
2. Rodzic czyta polecenie: “Znajdź i zakreśl takie same cyfry rzymskie różnymi kolorami” .
3. Następnie dziecko musi policzyć cyfry i uzupełnić tabelkę.

Potrzebne materiały: Karta pracy z cyframi, kolorowe kredki.**Szablon:**

VI	VIII	XI	XIV	VII	XVI	IV	XIV
VII	XVI	VI	XI	VIII	XI	VII	XVI
IX	XIV	VIII	XI	VII	VIII	XI	VI
XVI	XIV	IX					
VII	XVI	IX	VI	VIII	VII	XI	XVI
XI	XIV	IX	VII	IX	XI	VIII	IX
VII	VIII						

CYFRA	SUMA	CYFRA	SUMA
IV		IX	
VI		XI	
VII		XIV	
VIII		XVI	

Ćwiczenie 38⁴⁷: “Słownictwo”

Cele: Rozwijanie słownictwa i rozumienia.

Zasady: Uczniowie muszą rozwiązać zadania na karcie pracy.

Potrzebne materiały: karta pracy, ołówki

Szablon:

1. Połącz linią synonimy (wyrazy bliskoznaczne):

Szczęśliwy	Cichy
Szybki	Zadowolony
Bezgłośny	Czysty
Schludny	Mocny
Silny	Prędko

2. Dopisz przeciwieństwa do podanych wyrazów:

Górny – dolny

Blisko – _____

Prawy - _____

Smutny – _____

Wolny – _____

Wcześniej- _____

Ciepły – _____

Bogaty – _____

Piękny – _____

3. Podkreśl słowa, które zaczynają się na literę C i zakreśl te, które kończą się na literę E:

cat, bread, pure, common, television, one, tree, clean, ball, creation, uppercase, beans, child, horse, laptop, colours, large, date, cruel, table, house, crisis, passage

Ćwiczenie 39: “Na farmie”

Cele: Ćwiczenia logopedyczne: ćwiczenie uważności/uwagi i pamięci dobrowolnej; rozpoznawanie litery „b” w wyrazach; układanie zdań z podanych słów.

Zasady: Uczniowie muszą rozwiązać zadania podane na karcie pracy.

⁴⁷ Ćwiczenia 38-40 zaproponowane przez Asociația CES, Rumunia

Potrzebne materiały: karta pracy, ołówki

Szablon:

Polecenia:

1. Znajdź ukryte przedmioty podane w ramce (na odwrocie karty pracy).
2. Zapisz przedmioty, których szukałeś/szukałaś (wszystkie zapamiętane).
3. Zakreśl przedmioty z literą „b” w nazwie .
4. Napisz zdania ze słowami z ćwiczenia nr 3.

www.hiddenpicturepuzzles.com

Ćwiczenie 40: "Rozróżnianie p-b"

Cele:

1. Rozwijanie słuchu fonematycznego.
2. Rozróżnianie liter p-b .

Zasady: Uczniowie muszą rozwiązać zadania podane na karcie pracy.

Potrzebne materiały: karta pracy, ołówki

Szablon:

Rozróżnianie liter p-b

1. Otocz czerwonym kółkiem litery **p, P** a niebieskim litery **b, B**:

A h V p s x Z f B C d W P I m B o Y b
I L a T D P h X b s R p F B D b F G B

2. Przeczytaj słowa i wpisz je do odpowiedniej ramki:

jabłko, balon, buda, sport, hipcio, burak, śpiący, naprzeciw, oboje, kopalnia, boisko, pudło,
kapcie, pobić, napój, banan, ptak

P

B

3. Której litery brakuje P czy B? Uzupełnij słowa brakującymi literami:

JA_ŁKO

NA_ÓJ

KRO_LE

_ECZKA

S_ÓD

O_AWA

TA_ETA

KEM_ING

RA_ATKA

KA_USTA

KOM_UTER

TA_LETKA

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

